

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΤΗΝ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ

ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ

ΕΥ Ρ Ω Π Η (ΕΛΛΑΔΑ-ΚΥΠΡΟΣ-ΙΡΛΑΝΔΙΑ-ΙΣΛΑΝΔΙΑ)

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ

ΟΝΟΜΑ: ΚΕΧΑΓΙΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΚΥΡΙΑΖΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2017

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα	1
Περίληψη / Abstract	2
Εισαγωγή	3
Κεφάλαιο 1 ^ο Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα	4
1.1 Λιτότητα και Εθνική πολιτική αλλαγή	9
1.2 Η «θεραπεία»	12
Κεφάλαιο 2 ^ο Η οικονομική κρίση της Κύπρου	25
2.1 Η Κυπριακή οικονομία	26
2.2 Παγκόσμια κατάσταση και η έναυση της κρίσης στην Κύπρο	27
2.3 Συμπτώματα και αρχική περίοδος της κρίσης	29
2.4 Η Τροϊκά και τα βασικά της συμφωνίας	37
2.5 Το οικονομικό πρόγραμμα	38
Κεφάλαιο 3 ^ο Η οικονομική κρίση στην Ιρλανδία	45
3.1 Η λιτότητα στην Ιρλανδία	51
Κεφάλαιο 4 ^ο Η οικονομική κρίση στην Ισλανδία	53
4.1 Η κρίση και οι συνέπειες της	54
4.2 Επίπεδα επιπτώσεων στην Ισλανδία	56
4.2.1 Οικονομικές και εργασιακές επιπτώσεις	57
4.2.2 Εξελίξεις σε μισθούς και αποταμιεύσεις	60
4.2.3 Αύξηση στο χρέος των νοικοκυριών	63
4.3 Οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν (2010-2011)	65
Κεφάλαιο 5 ^ο Συμπεράσματα	75
Βιβλιογραφία	78

Περίληψη / Abstract

Η παρούσα εργασία εξετάζει την οικονομική κρίση σε τρεις χώρες της Ευρωζώνης και την Ισλανδία, αναλύοντάς τόσο τα επιμέρους αίτια που την προκάλεσαν σε καθεμία εξ αυτών, τις κινήσεις και παρεμβάσεις των κυβερνήσεων, καθώς και τις στρατηγικές των εταίρων όσον αφορά στην από κοινού αντιμετώπιση των επιμέρους κρίσεων, όσον αφορά στις χώρες της ευρωζώνης. Οι χώρες αυτές: Ελλάδα, Κύπρος, Ιρλανδία αντιμετώπισαν διαφορετικά συστημικά προβλήματα εξαιτίας της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και «διασώθηκαν» με την βοήθεια των υπολοίπων κρατών και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Ως εκ τούτου, τα προγράμματα που εφαρμόστηκαν είχαν κοινά στοιχεία προσαρμοσμένα φυσικά στις ιδιαιτερότητες των χαρακτηριστικών της κρίσης σε κάθε χώρα. Η Ισλανδία επέλεξε να χαράξει τον δικό της δρόμο στην αντιμετώπιση της κρίσης. Η σύγκριση των τεσσάρων χωρών αποτελεί μια πολύ ενδιαφέρουσα πρόκληση που αναλαμβάνεται στην παρούσα εργασία.

This thesis examines the economic crisis in three countries of the Eurozone and Iceland, analyzing both the specific causes of the crisis, the measures and interventions of governments, as well as the strategies of their partners in dealing with the individual crises in the eurozone countries. These countries: Greece, Cyprus, Ireland faced different systemic problems due to the global economic crisis and were "rescued" with the help of the other states and the International Monetary Fund. Therefore, the programs implemented had common elements naturally adapted to the peculiarities of the characteristics of the crisis in each country. Iceland chose to set its own path to tackling the crisis. The comparison of the four countries is a very interesting challenge that is being undertaken in this work.

Εισαγωγή

Η οικονομική κρίση που ξεκίνησε με την κατάρρευση της οικοδομικής φούσκας στις ΗΠΑ και την κατάρρευση της Lehman Brothers, πολύ γρήγορα βρήκε τον δρόμο για την εξάπλωση της και στην Ευρώπη.

Μια σειρά από χώρες χτυπήθηκαν έντονα από τις συνέπειες της κρίσης, το δικό τους λάθος σχεδιασμό και την κακή λειτουργία του οικονομικού τομέα, καθώς και τους κλυδωνισμούς στις διεθνείς αγορές. Οι περισσότερες από τις χώρες αυτές ανήκαν στο πυρήνα του Ευρώ, και η σύνδεση με το κοινό νόμισμα και τους κανόνες τους οδήγησε σε περισσότερα προβλήματα λόγω της έλλειψης της δυνατότητας ανάληψης πρωτοβουλίας κινήσεων. Οι περισσότερες από τις χώρες αυτές ανήκαν στον Ευρωπαϊκό νότο, όπως η Ελλάδα και η Κύπρος (και η Πορτογαλία και η Ισπανία επίσης), ενώ μέσα σε αυτές βρέθηκε και η Ιρλανδία.

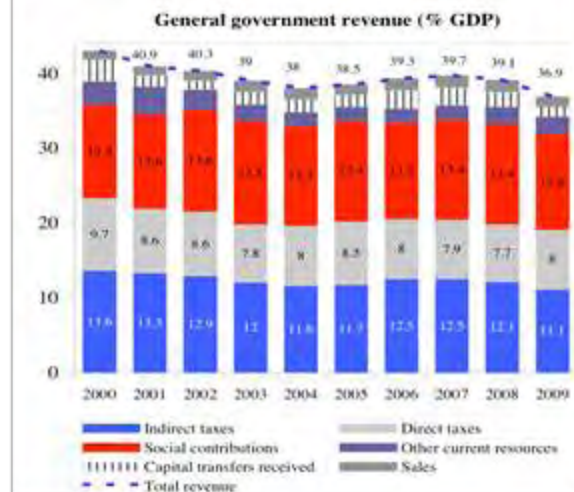
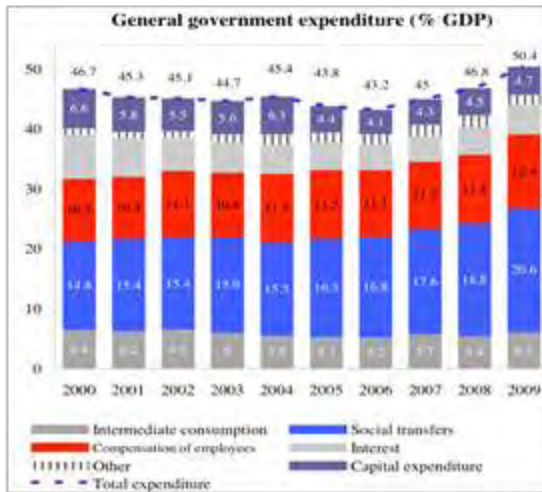
Εκτός της ΕΕ, η χώρα που χτυπήθηκε περισσότερο από την κρίση ήταν η Ισλανδία.

Η παρούσα εργασία εξετάζει την κρίση στις τέσσερις αυτές χώρες (Ελλάδα, Κύπρος, Ιρλανδία και Ισλανδία) και επιχειρεί να καταδείξει τις διαφορές και ομοιότητες μεταξύ τους.

Κεφάλαιο 1^ο Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα

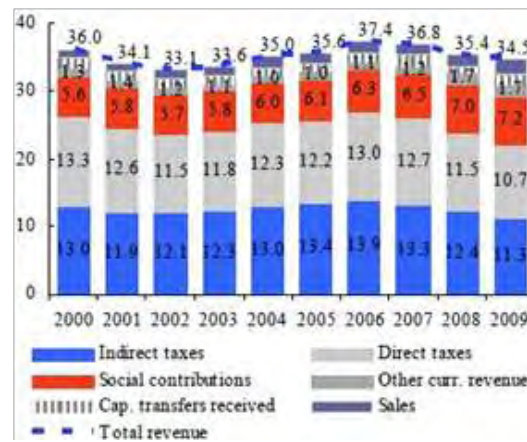
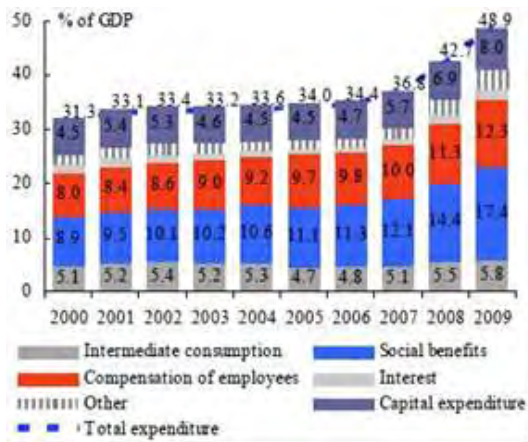
Η Ελλάδα ήταν σε μια περίεργη θέση εντός της ευρωζώνης πριν από την κρίση. Η Ευρωπαϊκή Ένωση είχε από καιρό υπό αμφισβήτηση την αξιοπιστία των ελληνικών οικονομικών δεικτών και πολύ πιθανό για καλούς λόγους. Στο άρθρο του Larry Elliot, *Greece's Financial Crisis puts the Future of the Euro in Question*, ο καθηγητής του Χάρβαρντ Kenneth Rogoff, ο οποίος δημοσίευσε ένα βιβλίο για οκτώ αιώνες χρηματοπιστωτικών κρίσεων, ονομάζει την Ελλάδα ένα "serial defaulter" (έχοντας κατά συρροή χρεωκοπίες). Ο Rogoff συνεχίζει, «Από τη στιγμή που το σύγχρονο ελληνικό κράτος ιδρύθηκε το 1830, το κράτος έχει, κατά μέσο όρο, βρεθεί σε χρεοκοπία πολύ συχνά και υπήρξαν πέντε μεγάλες χρεωκοπίες σε λιγότερο από 200 χρόνια "(Elliot, 2010a,).

Παρά το γεγονός ότι η οικονομία της αναπτυσσόταν ραγδαία ως αποτέλεσμα της εισροής των ξένων κεφαλαίων και των χαμηλών επιτόκιων μετά την υιοθέτηση του ευρώ, η Ελλάδα εξακολούθησε να ξοδεύει σε μεγάλο βαθμό στο δημόσιο τομέα, ειδικά στις θέσεις εργασίας και τα συνταξιοδοτικά προγράμματα (The Economist, 2010a). Τα χαμηλά επιτόκια επέτρεψαν στην κυβέρνηση να αναχρηματοδοτεί το χρέος με ευνοϊκότερους όρους: η αναλογία του καθαρού κόστους τόκων σε σχέση με το ΑΕΠ μειώθηκε κατά 6,5 ποσοστιαίες μονάδες κατά τη δεκαετία μετά το 1995. Η υποτιμολόγηση του κινδύνου χρεωκοπίας κατά τη διάρκεια της πιστωτικής έκρηξης έδωσε στην Ελλάδα εύκολη πρόσβαση σε βραχυπρόθεσμο δανεισμό. Τα χαμηλότερα επιτόκια ώθησαν επίσης μια αύξηση δαπανών. Η οικονομία αναπτυσσόταν κατά μέσο όρο με 4% ετησίως μέχρι το 2008 (The Economist, 2010a). Ως αποτέλεσμα των υπερβολικών δαπανών, ο κρατικός τομέας στην Ελλάδα αυξήθηκε ραγδαία από το 2000 έως και το 2009, αν και δεν χρηματοδοτούταν εντελώς από φόρους και άλλα έσοδα (βλέπε Εικ. 1). Όπως φαίνεται στην εικ. 1, οι δαπάνες της γενικής κυβέρνησης το 2009 ήταν 50,4% του ΑΕΠ, ενώ τα έσοδα της γενικής κυβέρνησης ήταν 36,9% του ΑΕΠ. Επιπλέον, η εικ. 1 δείχνει ότι τουλάχιστον από το 2000, τα έσοδα της γενικής κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ παρέμειναν σταθερά χαμηλότερες από τις κρατικές δαπάνες.

Εικόνα 1 Έσοδα και έξοδα γενικής κυβέρνησης (Ελλάδα).

Σε σύγκριση με άλλες χώρες που χτυπήθηκαν από τη κρίση, όπως για παράδειγμα, με την ασυμφωνία της Ιρλανδίας μεταξύ εσόδων και δαπανών που φαίνεται στην εικ. 2, η διαφορά στην Ελλάδα ήταν αρκετά μεγάλη, επιδεικνύοντας μια κύρια διαφορά μεταξύ των οικονομιών της Ελλάδας και της Ιρλανδίας πριν από την κρίση.

Εικόνα 2 Έσοδα και έξοδα γενικής κυβέρνησης (Ιρλανδία)

Μεταξύ 2000 και 2007, οι δαπάνες της Ιρλανδίας υπερέβησαν τα έσοδά μόνο μία φορά (2002). Από το 2008 μέχρι το 2009 διαφαίνεται το αυξανόμενο πρόβλημα της Ιρλανδίας που (όπως θα φανεί και παρακάτω) ήταν η χρηματοδότηση των τραπεζών της από την αρχή της χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Για το μεγαλύτερο μέρος, η ελληνική κυβέρνηση ήταν σε θέση να κρύψει το μεγάλο ποσό δανεισμού που ήταν απαραίτητο για τις υπερβολικές δαπάνες. Η Goldman Sachs, ένα διεθνές χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, μπορεί να βοήθησε την Ελλάδα να καλύψει κάποια από τα χρέη της, βοηθώντας το κράτος στην παραποίηση κάποιων εκ των οικονομικών στατιστικών της, αποδεικνύοντας το ρόλο άλλων επιρροών έξω από το κράτος και την Ευρωπαϊκή Ένωση εντός της κρίσης (Clark, Stewart και Moya, 2010, Connor, 2010). Οι Rappoport et al. αναφέρουν ότι καθώς το δημόσιο χρέος στην Ελλάδα υπερέβαινε το ετήσιο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν της, η Goldman Sachs βοήθησε να οργανωθεί μια ανταλλαγή νομίσματος για να καθυστερήσει τις αποπληρωμές της, και ταυτόχρονα να ανταπεξέρχεται στα ευρωπαϊκά όρια περί ελλείμματος (Rappoport, Braithwaite, και Oakley, 2010). Αυτές οι σχέσεις ανάμεσα στην Ελλάδα και την Goldman Sachs πυροδότησαν μια έρευνα από την Αμερικανική Ομοσπονδιακή Τράπεζα τη στιγμή που ανακαλύφθηκαν, ως αποτέλεσμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2008.

Η Wall Street στο σύνολό της είχε ρόλο στην επιδείνωση των οικονομικών προβλημάτων στην Ελλάδα πριν από την κρίση. Οι τραπεζίτες επέτρεψαν στην Ελλάδα και άλλους να δανειστούν πέρα από τις δυνατότητές τους, σε συμφωνίες που ήταν απόλυτα νόμιμες. Λίγοι κανόνες διέπουν το πώς τα έθνη μπορούν να δανειστούν χρήματα. Η αγορά για το δημόσιο χρέος - ο όρος της Wall Street για τα δάνεια στις κυβερνήσεις - είναι τόσο αδέσμευτη όσο και απέραντη (Story, Thomas, και Schwartz, 2010). Σε εθνικό επίπεδο, μερικοί ισχυρίζονται ότι οι Ολυμπιακοί της Αθήνας το 2004 με τον υπερβολικό τους προϋπολογισμό έπαιξαν επίσης ρόλο στην αύξηση του ελλείμματος στην Ελλάδα και προκάλεσαν την κρίση. Επειδή οι δαπάνες της χώρας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες ήταν πολύ μικρές σε σχέση με το έλλειμμα της, οι Αγώνες θεωρούνται κυρίως ως μεταφορά για ό, τι έχει πάει στραβά οικονομικά στην Ελλάδα (BBC News, 2010f, The Economic Times, 2010a).

Με βάση αυτές τις δυσκολίες, η Ελλάδα δεν ήταν προετοιμασμένη να αντιμετωπίσει την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008. Η σταθερή απώλεια των μισθών και της ανταγωνιστικότητας των τιμών το 2009 άρχισε να διαβρώνει την οικονομική ανάπτυξη (The Economist, 2009). Η κρίση επιδείνωσε τα δύο υφιστάμενα προβλήματα στην Ελλάδα: τον εκτός ελέγχου κυβερνητικό δανεισμό και τη μακροπρόθεσμη οικονομική αδυναμία (Grant, 2009). Η αδύναμη ανάπτυξη και η υψηλή ανεργία επέσυραν ιδιαίτερες δυσκολίες για τα κράτη που είχαν ήδη υψηλά επίπεδα του δημόσιου χρέους. Αυτό εξηγεί γιατί η Ελλάδα ήταν η πρώτη που έχασε

την εμπιστοσύνη των αγορών: με ένα λόγου δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ στο 115% και το έλλειμμα του προϋπολογισμού του 2009 στο 13,6%, ήταν στα όρια της ευρωζώνης. (The Economist, 2010g). Επιπλέον, η ελληνική κυβέρνηση αναθεώρησε τις οικονομικές στατιστικές του 2009 με τρόπο που έδειχνε ότι το έλλειμμα του προϋπολογισμού θα ήταν στην πραγματικότητα 12,7 τοις εκατό του ΑΕΠ, όχι το 3,7 τοις εκατό που είχε προβλέψει η προηγούμενη κυβέρνηση, με αποτέλεσμα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή να δει ανανεωμένα προβλήματα στις ελληνικές δημοσιονομικές στατιστικές (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010β). Όταν τα Ελληνικά δάνεια τελικά κλήθηκαν προς πληρωμή, αποκαλύφθηκε ότι η ελληνική κυβέρνηση όφειλε στον κόσμο γύρω στα € 300 δισεκατομμύρια (BBC News, 2010m). Η προφανής αδυναμία να αποπληρώσει τα δάνεια αυτά, και η σκέψη του τι θα σήμαινε μια χρεωκοπία ενός μέλους της ευρωζώνης θα σήμαινε για την Ευρωπαϊκή Ένωση στο σύνολό της, έθεσε το ερώτημα εάν έπρεπει ή όχι να διασωθεί η Ελλάδα.

Η Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Ένωση είχαν πολλές επιλογές για να επιλέξουν πώς να χειριστούν καλύτερα την οικονομική κρίση. Οι επιλογές αυτές περιλάμβαναν την Ελλάδα να αθετεί τις υποχρεώσεις της δανείων της ή την έξοδο από την ευρωζώνη, η οποία θα της επέτρεπε να υποτιμήσει το νόμισμά της και να ανακτήσει την ανταγωνιστικότητα, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έβλεπε ούτε την έξοδο ούτε τη χρεωκοπία ως πολιτικά ή οικονομικά βιώσιμη για την ευρωζώνη και την ΕΕ στο σύνολό της, για να μην αναφέρουμε το γεγονός ότι η υποτίμηση του νομίσματος απαγορεύεται αυστηρά εντός της ευρωζώνης. Η αδυναμία της Ελλάδας να υποτιμήσει το νόμισμά της, λόγω της συμμετοχής της στην ευρωζώνη την άφηνε ακόμα πιο οικονομικά ευάλωτη.

Μια ελληνική χρεοκοπία, τελικά, θα είχε τεράστιες συνέπειες για την ελληνική κυβέρνηση, τους Έλληνες πολίτες, και τις μεγάλες οικονομίες της ΕΕ (The Economist, 2010e). Γερμανικά και γαλλικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που κατείχαν μέχρι και το 70% του ελληνικού χρέους θα λάμβαναν τεράστιο πλήγμα (BBC News, 2010). Η έξοδος από την περιοχή του Ευρώ ήταν εξίσου επικίνδυνη. Όπως αναφέρει ο Plummer (2010) αναμφισβήτητα θα ήταν προς το συμφέρον της Κεντρικής Τράπεζας να δανείσει την Ελλάδα τα χρήματα που χρειαζόταν για να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της, παρά να διακινδυνεύσει τη βλάβη στο νόμισμα που θα προκαλούταν από μια ελληνική έξοδο. Περαιτέρω βλάβη στο νόμισμα αναμενόταν και από το

τρόπο που η ελληνική κρίση είχε ήδη αρχίσει να εξαπλώνεται και σε άλλες ευάλωτες νότιες ευρωπαϊκές χώρες (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010^α, Evans-Pritchard, 2010)..

Εν τέλει, στις 10 Μαΐου 2010, στις 2 π.μ. μετά από έντεκα ώρες συζήτησης, η Ευρωπαϊκή Ένωση ανακοίνωσε τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθεροποίησης (ΕΜΣ) αξίας € 750 δισεκατομμυρίων (The Economist, 2010d). Από αυτά τα χρήματα, € 80 δισεκατομμύρια δόθηκαν στην Ελλάδα με 30 δισ πρόσθετη ενίσχυση από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Η Ένωση συμφώνησε επίσης να ενισχύσει τους κανόνες του προϋπολογισμού της ΕΕ, να θέσει σε εφαρμογή πιο αποτελεσματικές κυρώσεις για την παραβίαση κατευθυντήριων γραμμών περί χρέους, και την παρακολούθηση των χρεών και της ανταγωνιστικότητας (BBC News, 2010β, BBC News, 2010c). Ένα από τα πιο σημαντικά βήματα για το σχέδιο διάσωσης που χρησιμοποιήθηκε για να διασφαλίσει τη ρευστότητα και την πρόληψη της εξάπλωσης της κρίσης και σε άλλα κράτη της ευρωζώνης ήταν το νέο σχέδιο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας να αρχίσει να αγοράζει τα ομόλογα και το δημόσιο χρέος, κάτι που η ΕΚΤ είχε δηλώσει ότι δεν θα έκανε (BBC News, 2010^α, BBC News, 2010k). Στις 18 Μαΐου 2010, τα κράτη μέλη της ζώνης του ευρώ εκταμίευσαν τη πρώτη τους δόση των 14,5 δισ ευρώ του κοινού δανείου προς την Ελλάδα, μετά την εκταμίευση των 5,5 δισ ευρώ από το ΔΝΤ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010α) .

Τα € 110 δισεκατομμύρια που παρήχθησαν από τον ΕΜΣ προγραμματιζόταν να εκταμιευτούν σε ένα ορισμένο χρονικό πλαίσιο (2010-2013), με αυτό το χρονικό διάστημα να διαιρείται σε 13 διαφορετικά δάνεια, ή "δόσεις." Το Eurogroup και το διοικητικό συμβούλιο του ΔΝΤ θα εκταμίευαν τις δόσεις μόνο μετά την έγκρισή τους από μετά από αξιολόγηση που απαιτείτο πριν από την διανομή της κάθε δόσης. Η αξιολόγηση αυτή είχε ως στόχο να μετρήσει τη συνολική προοπτική της ελληνικής οικονομίας και την πρόοδο της οικονομίας στο να κάνει χρήση των κονδυλίων που είχε ήδη λάβει (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010α).

Υπάρχουν ερωτήματα όσον αφορά στο γιατί η Ένωση χρειάστηκε τόσο χρόνο για να προχωρήσει στην διάσωση της Ελλάδας, όταν ήταν προφανές ότι η κατάσταση αυτή επιδειωνόταν αρκετούς μήνες πριν επιτευχθεί η συμφωνία για το πακέτο διάσωσης. Στην πραγματικότητα, ορισμένοι υποστηρίζουν ότι αν η Ευρωπαϊκή Ένωση είχε ενεργήσει νωρίτερα, το κόστος της διάσωσης θα μπορούσε να ήταν σημαντικά μικρότερο (BBC News, 2010ε). Η πολιτική έπαιξε σίγουρα μεγάλο ρόλο στην απόφαση για το αν πρέπει ή όχι να διασωθεί η Ελλάδα. Οι Γερμανοί ανησυχούσαν ιδιαίτερα με την πληρωμή κάποιων οικονομικά «σπάταλων»

κρατών (BBC News, 2010e, The Economist, 2010d). Στο φόβο πολλών Γερμανών ως πολίτες της μεγαλύτερης οικονομίας εντός της ευρωζώνης, η Γερμανία κατέχει μεγάλο μέρος της ευθύνης για τη χρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθεροποίησης. Η γερμανική συνεισφορά ανερχόταν σε περίπου 22 δισεκατομμύρια ευρώ (BBC News, 2010e). Ορισμένοι μάλιστα υποστήριζαν ότι η Γερμανία θα έπρεπε να αναλάβει την διοίκηση του δικού της τραπεζικού συστήματος πριν και κατά τη διάρκεια της κρίσης. Αυτό μπορεί να επέτρεπε μια ταχύτερη συμφωνία διάσωσης (Fidler, 2010). Αυτό υπογραμμίζει το οικονομικό πρόβλημα που ακόμη και οι μεγαλύτερες ευρωπαϊκές οικονομίες αντιμετώπιζαν κατά τη διάρκεια της κρίσης.

1.1 Λιτότητα και Εθνική πολιτική αλλαγή

Σε αντάλλαγμα για το πακέτο διάσωσης, η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ανέμεναν η ελληνική κυβέρνηση να αναλάβει αυστηρά μέτρα λιτότητας για να αναλάβει το ρόλο της όσον αφορά στη μείωση του ελλείμματός της και να αποφύγει την πτώχευση. Το πρόγραμμα λιτότητας στόχευε να επιτύχει νέες περικοπές προϋπολογισμού 30 δις ευρώ σε διάστημα τριών ετών - με στόχο τη μείωση του δημοσίου ελλείμματος σε λιγότερο από το 3% του ΑΕΠ έως το 2014 (BBC News, 2010β). Το Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής για την Ελλάδα (2010α) που συνέταξε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανέφερε ρητά ότι η οικονομική προσαρμογή στην Ελλάδα στηριζόταν κατά κύριο λόγο σε περικοπές δαπανών. Για να είναι ικανή να λάβει τα κεφάλαια διάσωσης, η ελληνική κυβέρνηση έπρεπε να θέσει σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής που επικεντρωνόταν στο να φέρει πίσω την αξιοπιστία της ελληνικής οικονομίας.

Η ενοποίηση ή η συγκέντρωση των οικονομικών απαιτήσεων για την ανάκαμψη της Ελλάδας, άρχισε νωρίς στη διαδικασία. Όπως αναφέρει το Πρόγραμμα Προσαρμογής (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010α), η εξυγίανση ήταν έντονα εμπροσθοβαρής, και τα δύσκολα μέτρα νομοθετήθηκαν και εφαρμόστηκαν εκ των προτέρων.

Αυτό ισχύει για τους ονομαστικούς μισθούς και περικοπές στις συντάξεις και την αύξηση στον ΦΠΑ και στους ειδικούς φόρους κατανάλωσης. Άλλα μέτρα περιλάμβαναν τη κατάργηση στις πληρωμές μπόνους για τους εργαζόμενους του δημόσιου τομέα, ανώτατα όρια στα ετήσια επιδόματα διακοπών, και την εξαφάνιση τους για υψηλότερα εισοδήματα, την απαγόρευση αυξήσεων στους μισθούς του δημόσιου τομέα και των συντάξεων για τουλάχιστον τρία χρόνια,

την αύξηση του ΦΠΑ από 21% σε 23%, την αύξηση των φόρων στα καύσιμα, αλκοόλ και καπνού κατά 10%, την φορολόγηση στην παράνομη κατασκευή και τη δημιουργία ενός πιο αποτελεσματικού και δίκαιου φορολογικού συστήματος με ένα μάτι προς την ισχυρότερη επιβολή κατά της φοροδιαφυγής (BBC News, 2010β, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010α). Ο Πίνακας 1 παρουσιάζει τα μέτρα χρόνο με το χρόνο, αρχής γενομένης από το 2010, και με τέλος το 2013 (όπως προβλεπόταν από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας).

2010		2011		2012		2013	
	% GDP		% GDP		% GDP		% GDP
Revenue measures	0.5%	Revenue measures	2.9%	Revenue measures	0.7%	Revenue measures	-0.3%
Increase in VAT rates	0.3%	Carry-over from previous year	0.4%	Excise non-alcoholic beverages	0.1%	Presumptive taxation	0.0%
Increase in excise tax on fuel	0.1%	Carry-over from previous year	0.1%	Gaming licenses	0.1%	Gaming licenses	-0.3%
Increase in excise tax on cigarettes	0.1%	Carry-over from previous year	0.1%	Gaming royalties	0.2%		
Increase in excise tax on alcohol	0.0%	Carry-over from previous year	0.0%	VAT - broadening base	0.1%		
		Taxation on unauthorised establishments	0.4%	Presumptive taxation	0.0%		
		Luxury goods tax	0.0%	Increase of legal values of real estate	0.1%		
		Book specification of income	0.0%				
		Gaming royalties	0.1%				
		Gaming licenses	0.2%				
		Special levy on profitable firms	0.3%				
		Levies on illegal buildings	0.2%				
		VAT - changes of categories, broader base	0.4%				
		Green tax	0.1%				
		Presumptive taxation	0.2%				
		Increase of legal values of real estate	0.2%				
		Taxation of wage in kind (cars)	0.1%				
Expenditure measures	1.9%	Expenditure measures	1.2%	Expenditure measures	1.7%	Expenditure measures	2.3%
Wage bill cut (13th 14th wage, allowances)	0.5%	Carry-over from last year	0.2%	Public investment reduction	0.2%	Reduction of public employment	0.2%
Intermediate consumption	0.3%	Intermediate consumption	0.1%	Reduction of public employment	0.3%	Pension freeze	0.1%
Pension cuts (highest pensions)	0.1%	Introduction of unified public sector wages ¹	0.0%	Means test unemployment benefit	0.2%	Kalikrates savings	0.2%
Elimination of solidarity allowance	0.2%	Pension freeze	0.0%	Pension freeze	0.1%	Unidentified measures	1.8%
Pensions cut (13th 14th monthly payment)	0.6%	Carry-over from last year	0.2%	Kalikrates savings	0.2%		
Public investment reduction	0.2%	Kalikrates savings	0.2%	Cut transfers to public entities	0.4%		
		Pension cuts (highest pensions)	0.1%	Reduction in operational expenditure	0.4%		
		Public investment reduction	0.2%				
TOTAL ANNUAL IMPACT	2.5%		4.1%		2.4%		2.0%

Πίνακας 1 Τα μέτρα του πρώτου πακέτου διάσωσης

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1, το 2010 και το 2011 θεωρητικά ήταν τα πιο δύσκολα χρόνια λιτότητας για την Ελλάδα στο πλαίσιο του προγράμματος διάσωσης, καθώς αγωνιζόταν να ανασυγκροτήσει την οικονομία της. Ένα 3.4% των εσόδων προς το ΑΕΠ, ή το ποσοστό των φορολογικών εσόδων διαιρεμένο με το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, αναμενόταν σε αυτά τα δύο χρόνια, ενώ μόνο το 0,4% των εσόδων προς το ΑΕΠ αναμενόταν κατά τα δύο τελευταία έτη.

Αυτές οι αναλογίες έδειχναν όχι μόνο τη μη βιώσιμη φύση της ελληνικής οικονομίας πριν από το πακέτο διάσωσης, αλλά και πόσο δύσκολο θα ήταν για τους Έλληνες πολίτες να έρθουν σε συμφωνία με τέτοια δραστικά μέτρα για να σωθεί η οικονομία τους.

Μια κοινή τακτική που ήταν εμφανής σε όλη τη διάρκεια του Προγράμματος Προσαρμογής περιλάμβανε την περικοπή ή το πάγωμα των συντάξεων. Το ελληνικό συνταξιοδοτικό σύστημα από μόνο του ήταν στα πρόθυρα της πτώχευσης πριν από την εφαρμογή του προγράμματος προσαρμογής της ΕΕ. Όπως ανέφερε το πρόγραμμα, με αμετάβλητες πολιτικές, η Ελλάδα είχε ένα κενό διατηρησιμότητας ύψους 14,1% του ΑΕΠ, σε σύγκριση με τον μέσο όρο 6,5% του ΑΕΠ της ΕΕ. Οι συνταξιοδοτικές δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ προβλεπόταν να αυξηθούν (υπό αμετάβλητες πολιτικές και μια προβολή μερική ισορροπίας) κατά 12,5 ποσοστιαίες μονάδες το 2060 σε σχέση με το 2010, πολύ πάνω από τον μέσο όρο των 2,4 μονάδων του ΑΕΠ της ΕΕ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010α,).

Από αυτή την πρώτη ανάλυση της μη βιώσιμης φύσης του παλαιού συνταξιοδοτικού συστήματος, μια σειρά από μεταρρυθμίσεις έχουν εφαρμοστεί μέσω νομοσχεδίων από τα ελληνικά Υπουργικά Συμβούλια. Οι μεταρρυθμίσεις περιλάμβαναν την ενίσχυση της σχέσης μεταξύ εισφορών και παροχών, τον καθορισμό της κανονικής ηλικίας συνταξιοδότησης στα 65, και την άρση των κινήτρων για συνταξιοδότηση πριν από τη νόμιμη ηλικία. Ειδικότερα, οι συνταξιοδοτικές παροχές θα μειώνονταν κατά 6 τοις εκατό ανά έτος για τα άτομα που συνταξιοδοτούνταν μεταξύ των ηλικιών 60 και 65, με περίοδο συνεισφορών μικρότερη των 40 ετών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010α).

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι αυτά τα οικονομικά σημεία αναφοράς που ορίζονταν ως διατάξεις για τη λήψη των κεφαλαίων διάσωσης και ότι το σχέδιο νόμου που οριζόταν από το ελληνικό Υπουργικό Συμβούλιο μπορούσαν να αλλάξουν από τις ευρωπαϊκές αρχές, αν υπήρχε η υποψία ότι αυτές οι διατάξεις δεν τηρούνται. Η Ελλάδα αποφάσισε να παραμείνει στην ευρωζώνη και να λάβει βοήθεια από άλλα κράτη της ΕΕ και του ΔΝΤ. Η σύνδεση μεταξύ της απόφασης παραμονής εντός της ευρωζώνης και ως εκ τούτου η απόφαση για την διάθεση στα άλλα κράτη να παίρνουν σαφείς αποφάσεις για τις εθνικές οικονομικές συνθήκες ήταν ζωτικής σημασίας.

Αν η Ελλάδα δεν ήταν μέλος της ευρωζώνης αρχικά, η επιλογή της υποτίμησης του νομίσματος για την προβληματική της οικονομία θα εξακολουθούσε να είναι πάνω στο τραπέζι. Ωστόσο, επειδή η υποτίμηση εντός του ευρώ απαγορεύεται, η Γερμανία, η Γαλλία, η Ολλανδία, η Ισπανία, και τα άλλα μέλη της ΕΕ συμμετείχαν στη δημιουργία των κατευθυντήριων γραμμών που έθεταν αυτά τα μέτρα για τη διατήρηση της ελληνικής οικονομίας. Η υπερεθνική λήψη

αποφάσεων για τα εθνικά θέματα και η ήδη κακή κατάσταση της ελληνικής οικονομίας πριν από την κρίση επηρέασε τις αντιδράσεις των Ελλήνων πολιτών ως προς τα προτεινόμενα μέτρα λιτότητας. Μερικές από τις πιο καθηλωτικές εικόνες στις ειδήσεις από αυτή τη φορά προερχόταν από τις ελληνικές διαμαρτυρίες, ως αποτέλεσμα των μέτρων λιτότητας, τα οποία ήταν εξαιρετικά αντιδημοφιλή στον μέσο Έλληνα πολίτη λόγω της αντίληψης ότι τιμωρήθηκαν για την οικονομική ανευθυνότητα άλλων (Brabrant, 2010, BBC News, 2010g, Forbes, 2010).

1.2 Η «θεραπεία»

Ο πιο ενθουσιώδης υποστηρικτής μιας διάγνωσης για τα προβλήματα στην Ελλάδα ήταν ο Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών (ΣΕΒ). Οι Έλληνες βιομήχανοι είχαν επικρίνει τον «ζηλιάρη κρατικό παρεμβατισμό» γύρω από τα πολιτικά κόμματα. Για την προώθηση των προτεραιοτήτων του, ο ΣΕΒ επικαλέστηκε συνεχώς τα Μνημόνια, τα οποία θεωρήθηκαν ως «ένα συνεκτικό σύνολο σημαντικών μεταρρυθμίσεων που, εάν εφαρμόζονταν, θα επέτρεπαν στη χώρα να αφήσει, μια για πάντα, αδιέξοδα και στρεβλώσεις πίσω». Είναι ενδεικτικό ότι μια σειρά ειδικών κανονισμών μνημονίων και επειγόντως ψηφισμένες πράξεις συνέπεσαν με τις μεταρρυθμίσεις που πρότεινε ο ΣΕΒ: μειωμένο κατώτατο μισθό και μείωση εργοδοτικών εισφορών κοινωνικής ασφάλισης, λιγότερη λογοδοσία προς την Επιτροπή Ανταγωνισμού, περαιτέρω μείωση των φόρων για προσανατολισμένες στην εξαγωγή επιχειρήσεις και άλλων ειδικών φορολογικών δαπανών, πιο χαλαρούς περιορισμούς για την προστασία του περιβάλλοντος, την εξωτερική ανάθεση της αδειοδότησης των επιχειρήσεων, κλπ (Σύνδεσμος επιχειρήσεων και Βιομηχανιών [ΣΕΒ], 2010). Ωστόσο, αυτό που παραμένει ασαφές ήταν ακριβώς πώς αυτές οι ειδικές κανονιστικές θα εξάλειφαν τις πρακτικές προσοδοθηρίας που επέκριναν ή γιατί ένα πακέτο λιτότητας θα μπορούσε να άρει τις στρεβλώσεις. Η μεταρρύθμιση βασίστηκε στην απλή, λιγότερο ή περισσότερο σαφή παραδοχή ότι η περαιτέρω απελευθέρωση θα είναι αρκετή για να διορθώσει τα πράγματα. Αυτή ήταν η προτεινόμενη θεραπεία για το «ελληνικό πρόβλημα» και ο τρόπος για την πρόληψη της μετάδοσης του.

Η θεραπεία αυτή ήταν ιδιαίτερα εμφανής στις τρεις μεγάλες συμφωνίες ανάμεσα στην Ελλάδα και την τρόικα κατά την περίοδο 2010-2012: το Μνημόνιο Ι, την Ενδιάμεση Δημοσιονομική στρατηγική, και το Μνημόνιο ΙΙ, συνοδευόμενο από τη συμφωνία αναδιάρθρωσης του χρέους. Τον Μάιο του 2010, ένα δάνειο ύψους 110 δισεκατομμυρίων ευρώ συμφωνήθηκε (80 δισ από

την ΕΕ και 30 δις ευρώ από το ΔΝΤ) με αντίκρισμα τα πολυάριθμα μέτρα λιτότητας και οικονομικές μεταρρυθμίσεις. Ο σχηματισμός ενός κοινού μηχανισμού διάσωσης συμφωνήθηκε επίσης. Ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF) ιδρύθηκε και η τρώικα, μια επιτροπή που εκπροσωπεί την ΕΕ, την ΕΚΤ και το ΔΝΤ, θα επέβλεπε την εφαρμογή των μέτρων και των μεταρρυθμίσεων που είχαν συμφωνηθεί. Οι συμφωνίες συνοψίζονται παρακάτω και αποτελούνταν από διαφορετικά σύνολα νομικών πράξεων, κανονισμούς, και ξεχωριστά "ενημερωμένα" και "τεχνικά" Μνημόνια.

Το Μνημόνιο Ι εγκαινίασε τη στρατηγική της «εσωτερικής υποτίμησης» που βασιζόταν σε μια σωρευτική διαδικασία για τη μείωση των μισθών, αρχικά στο δημόσιο τομέα. Πάνω από δέκα νόμοι ψηφίστηκαν μέσα σε λίγους μήνες με ταχείες διαδικασίες, για να επιβάλει περικοπές μισθών και συρρίκνωση του δημόσιου τομέα. Ταχεία μείωση του προσωπικού εφαρμόστηκε στην τοπική αυτοδιοίκηση, τη δημόσια υγεία και την εκπαίδευση. Μια αναλογία 1: 5 (που αργότερα αυξήθηκε σε 1:10) ορίστηκε για τις προσλήψεις σε σχέση με τη συνταξιοδότηση δημοσίων υπαλλήλων. Το 2010, η πρόσληψη συμβατικά απασχολουμένων μειώθηκε κατά 30 τοις εκατό και στη συνέχεια - μέσω νέων μειώσεων - άνω του 50 τοις εκατό για το 2011. Οι περικοπές μισθών αρχικά συμπεριέλαβαν τη μείωση του κατώτατου μισθού κατά 20 τοις εκατό για τους νεοπροσλαμβανόμενους, με το αφορολόγητο ετήσιο εισόδημα να μειώνεται σε € 5.000(κατι που εφαρμόστηκε με το 4^ο μνημόνιο-Μάιος 2017), και μια σειρά από περικοπές μισθών και εποχιακών επιδομάτων στο δημόσιο τομέα. Ως αποτέλεσμα του πρώτου κύματος των περικοπών των δαπανών, τα δημόσια εισοδήματα των εργαζομένων μειώθηκαν κατά 15 έως 30 τοις εκατό. Εν τω μεταξύ, ο ΦΠΑ και μια σειρά από άλλων έμμεσων, καθώς και φόρων έκτακτης ανάγκης είχαν επιβληθεί, περαιτέρω π.χ. στην ακίνητη περιουσία.

Η ενδιάμεση Δημοσιονομική Στρατηγική (ΜΠΔΣ 2012-2015) ψηφίστηκε από το κοινοβούλιο, με στόχο, μεταξύ άλλων, της δημιουργίας € 50 δισεκατομμυρίων από την ιδιωτικοποίηση κρατικής περιουσίας και υλοποιώντας την απόφαση που ελήφθη τον Μάρτιο του 2011, να παρατείνει την αποπληρωμή του δανείου κατά 7,5 χρόνια υπο τον όρο περισσότερων περικοπών μισθών και συντάξεων. Οι περαιτέρω μειώσεις προσωπικού στο δημόσιο τομέα είχαν επίσης συμφωνηθεί σύμφωνα με τον αντίστοιχο νόμο (ένα είδος οιονεί απολύσεων δεκάδων χιλιάδων εργαζομένων στο δημόσιο τομέα). Η αναδιάρθρωση του δημόσιου τομέα και συρρίκνωση του

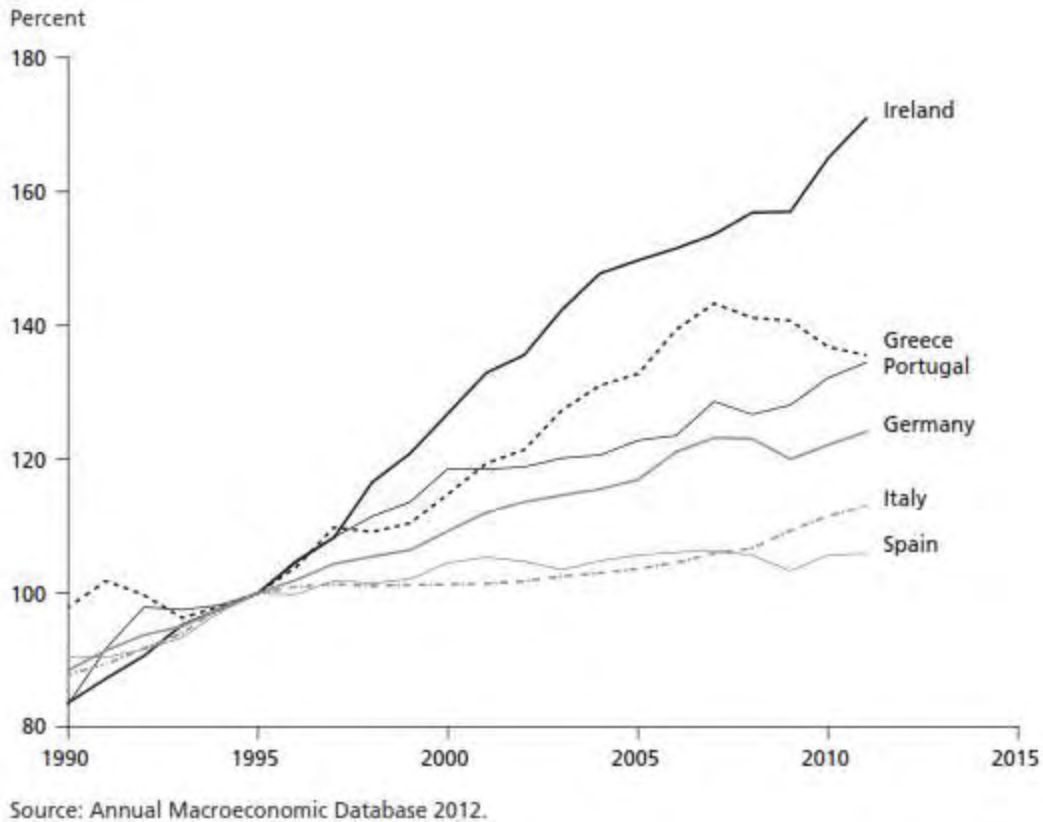
επρόκειτο να τεθεί σε εφαρμογή από την κατάργηση κενών θέσεων εργασίας που θα προέκυπταν λόγω της συνταξιοδότησης.

Στο Μνημόνιο ΙΙ περιλαμβάνονταν νόμοι για νέες περικοπές δαπανών, την απελευθέρωση των συλλογικών διαπραγματεύσεων, ευελιξία στις διαδικασίες απόλυσης, μειωμένη αποζημίωση, μη διαιτησία, κλπ. Στη συνεδρίαση του Eurogroup της 26ης Οκτωβρίου 2011, προτάθηκε το «κούρεμα» του χρέους κατά 50 τοις εκατό ώστε να μειωθεί το ελληνικό δημόσιο χρέος σε κάτω από 120 τοις εκατό του ΑΕΠ μέχρι το 2020 με «τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα» (PSI), με την προϋπόθεση περισσότερης λιτότητας και ένα σύνολο πρότερων ενέργειων πριν από την πρώτη δόση του δανείου: φορολογικά μέτρα για να αντισταθμίσουν την αδυναμία κάλυψης των στόχων του 2011, πρόσθετη ευελιξία των μισθών, περαιτέρω συρρίκνωση του δημόσιου τομέα, μειώσεις συμπληρωματικής συνταξιοδότησης 15-20 τοις εκατό, συγχωνεύσεις ασφαλιστικών ταμείων, απελευθέρωση των «κλειστών επαγγελμάτων», μείωση των δαπανών για φάρμακα, και την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών μετά την αναδιάρθρωση του χρέους. Ο εθνικός κατώτατος μισθός μειώθηκε κατά 22 τοις εκατό, και κατά 32 τοις εκατό για τους εργαζομένους κάτω των 25 ετών.

Η κριτική της θεραπείας που επελέγη για την ελληνική κρίση, προειδοποιούσε για τρεις βασικούς κινδύνους. Κατ' αρχάς, η επιβληθείσα λιτότητα θα οδηγούσε σε μια πιο αδύναμη οικονομία, χαμηλότερα φορολογικά έσοδα, και ως εκ τούτου, μια ανικανότητα να μειωθούν τα ελλείμματα (Stiglitz 2010). Δεύτερον, το δόγμα της οικονομικής λιτότητας με την προώθηση περικοπών δαπανών υπέρ της εμπιστοσύνης των αγορών και η θεώρηση ότι οι χώρες που δεν το έπραταν, θα αντιμετώπιζαν φυγή κεφαλαίων και υψηλά επιτόκια, ποτέ δεν επιβεβαιώθηκε στην πράξη, καθώς όλες οι χώρες όπου εφαρμόστηκε η λιτότητα είδαν μια καταστροφική ύφεση αντί ανάπτυξης (Krugman 2012). Τρίτον, ότι η συνταγή που επιβλήθηκε στην Ελλάδα ήταν ακόμα πιο σκληρή από εκείνη του ΔΝΤ κατά τη διάρκεια της κρίσης 1997-1998 στην Ασία, και αυτό παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα δεν είχε ούτε τη δυνατότητα υποτίμησης του νομίσματος, όπως στην Ασία, ούτε και πλούσιους πόρους, όπως στην Αργεντινή, με συνέπεια η Ελλάδα θα καταλήξει τίποτε περισσότερο από μια ζώνη χαμηλών μισθών φιλόξενη για τους επενδυτές, με μόνο μια υπολειμματική δημοκρατία (Fitoussi 2012). Όμως, παρά τις προειδοποιήσεις, η τρόικα και η ελληνική κυβέρνηση επικεντρώθηκαν στην εφαρμογή της μεθόδου «εσωτερικής

υποτίμησης», η οποία βασιζόταν κυρίως στην άποψη ότι η προέλευση της επιδείνωσης στην ανταγωνιστικότητα προερχόταν από την εργασία.

Σύμφωνα με την προσέγγιση της «εσωτερικής υποτίμησης», η μείωση των μισθών αυξάνει τις εξαγωγές, τη συνολική ζήτηση και τη παραγωγή αποκαθιστώντας έτσι την ισορροπία με πληθωρισμό ίσο με εκείνο των ανταγωνιστριών χωρών και βελτίωση του εξωτερικού ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών. Ο χαμηλός πληθωρισμός, η υψηλή παραγωγή, ή χαμηλή ανεργία αποζητούνται από την απορύθμιση της αγοράς εργασίας σε σχέση με κατώτατο μισθό, το θεσμικό πλαίσιο για την προστασία των εργαζομένων, των συλλογικών διαπραγματεύσεων, τις παροχές κ.λπ. Η κύρια αδυναμία της προσέγγισης αυτής είναι ότι παρέχει μια στενή και απλοϊκή αντίληψη της «ανταγωνιστικότητας» υπέρ της πλευράς προσφοράς της οικονομίας και αγνοεί πτυχές όπως: π.χ. το είδος και το γεωγραφικό προσανατολισμό των εξαγωγών, το μέγεθος των επιχειρήσεων, το είδος και την ποιότητα των προϊόντων, το επίπεδο εκπαίδευσης του εργατικού δυναμικού και της κατάρτισης, τη μορφή των εργασιακών σχέσεων, την καινοτομία, κ.λπ. Επιπλέον, η μέθοδος αυτή δεν είναι ικανή να αποκαταστήσει την ισορροπία, λόγω των διαδοχικών κύκλων επιδείνωσης της ζήτησης και της παραγωγής, που οδηγούν σε αποεπένδυση και την έξοδο από την οικονομία σε μεγάλες περιόδους ύφεσης (Ioakimoglou 2012). Εκτός από αυτές τις θεωρητικές θεωρήσεις σχετικά με τη γενική ισχύ των εν λόγω καταστάσεων, στην ελληνική περίπτωση, η προσέγγιση βασίστηκε σε μια μονόπλευρη κατανόηση της επιδείνωσης της ανταγωνιστικότητας.

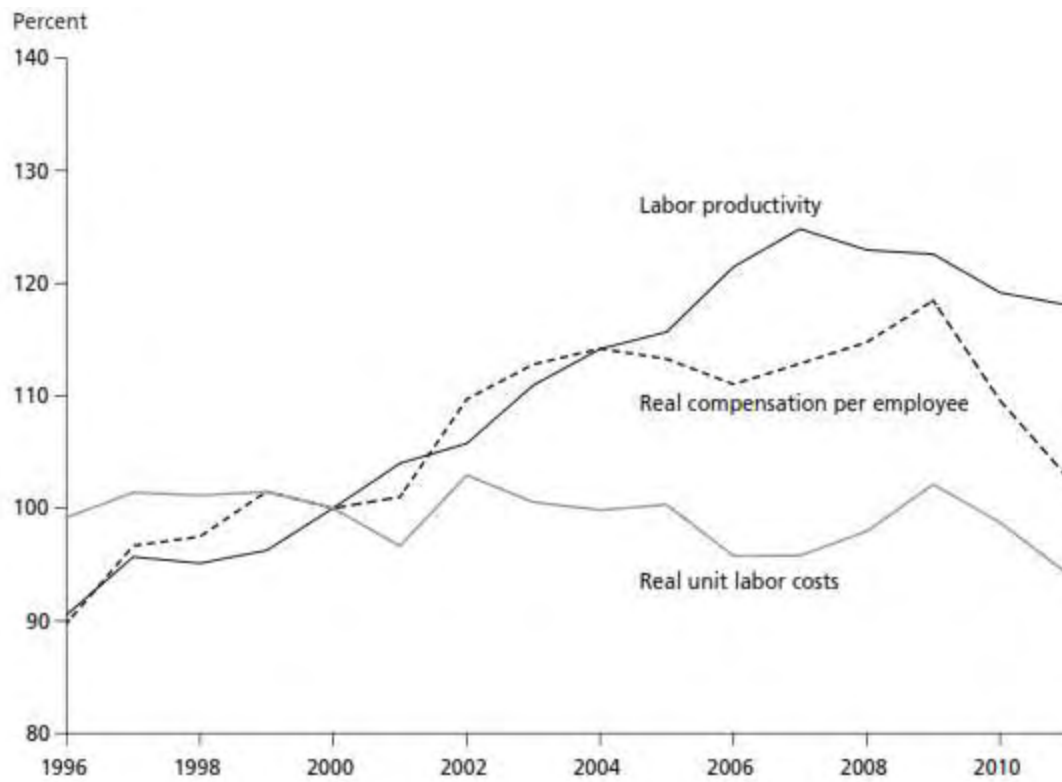
Εικόνα 3 Η αύξηση τη παραγωγικότητας της εργασίας στην Ελλάδα σε σχέση με άλλες χώρες της ΕΕ (1990-2011)

Η περίοδος 1995-2008 χαρακτηρίστηκε από υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, 3,7 τοις εκατό κατά μέσο όρο και ένα από τα υψηλότερα ποσοστά στην ΕΕ. Αυτή ήταν μια περίοδος της απελευθέρωσης της πιστοληπτικής ικανότητας, των επενδύσεων σε δημόσια έργα υποδομής (αυτοκινητόδρομοι, γέφυρες, κατασκευές έργων, κλπ), μια αναδυόμενη χρηματοπιστωτική αγορά και μια οικονομία με γνώμονα τη χρηματοδότηση, μια ραγδαία αναπτυσσόμενη αγορά ακινήτων, την επέκταση του τουρισμού, των υπηρεσιών και της ναυτιλίας, την ανάθεση δημόσιων υπηρεσιών σε ιδιωτικές επιχειρήσεις, την ιδιωτικοποίηση των τραπεζών και των δημόσιων επιχειρήσεων, κλπ (Pelagidis 2010). Αυτή η υψηλή ανάπτυξη βασίστηκε σε δύο ανταποδοτικούς και παράλληλους παράγοντες. Πρώτον, τα χαμηλά επιτόκια που επέτρεπαν τον εκτεταμένο δανεισμό και έδωσαν ώθηση σε μια απελευθερωμένη οικονομία η οποία αντικατοπτριζόταν σε μια συνεχή επέκταση του τραπεζικού τομέα και αυξημένη δραστηριότητα στο χρηματιστήριο (Fouskas/Dimoulas 2012). Δεύτερον, την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, που αυξήθηκε το 1995-2008 κατά περισσότερο από 40 τοις εκατό - ένα από τα

υψηλότερα ποσοστά μεταξύ των 18 πιο προηγμένων χωρών της ΕΕ, με πρώτη μόνο την Ιρλανδία (Εικ. 3).

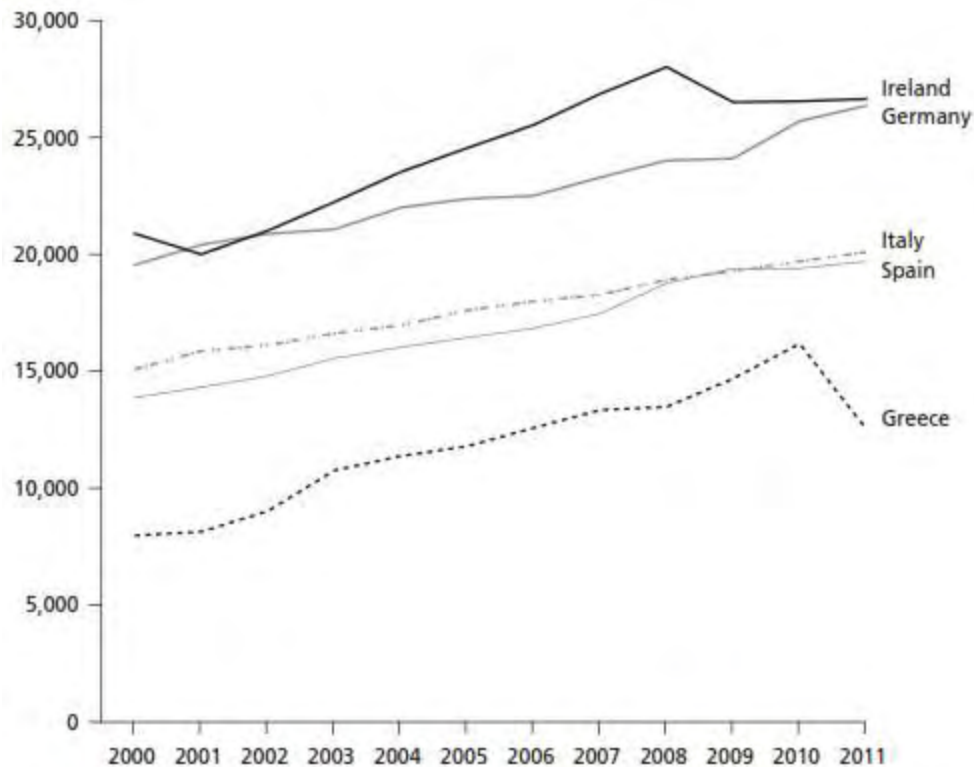
Αυτοί οι δύο παράγοντες, δηλαδή ο αυξημένος δανεισμός και η υψηλή παραγωγικότητα της εργασίας, ενίσχυσαν την εγχώρια ζήτηση, η οποία, με τη σειρά της, αύξησε περαιτέρω την εισαγωγή τόσο των καταναλωτικών αγαθών όσο και καινοτόμων τεχνολογιών και μηχανολογικού εξοπλισμού που χρησιμοποιείται στην παραγωγή, ιδιαίτερα μέχρι το 2004 (Milios/Ioakimoglou 2005). Ως αποτέλεσμα, το εξωτερικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών επιδεινώθηκε σοβαρά, μια διαδικασία που επιδεινώθηκε περαιτέρω λόγω της περιορισμένης ικανότητας των ελληνικών εταιριών να ανταγωνιστούν στις εξαγωγές. Λόγω του εθνικού και διεθνούς κεφαλαίου να είναι έντονα προσανατολισμένα στην εσωτερική αγορά της χώρας, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ενισχύθηκε από -2,9 τοις εκατό το 1996 έως -11,1 τοις εκατό το 2009 (2011a Eurostat). Ωστόσο, δεν είχαν ληφθεί υπόψη η ποικιλία των παραμέτρων που διέπαν τη δυναμική της επιδείνωσης του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών στο σχεδιασμό των πολιτικών της τρόικας .

Οι πραγματικοί μισθοί αυξήθηκαν κατά την περίοδο 2000-2009 κατά 18,5 τοις εκατό, αλλά συνοδεύονταν με μια ταχεία αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας (Εικ. 4). Αυτό που δίνει μια σαφέστερη εικόνα για τη θέση της εργασίας στην Ελλάδα είναι μια σύγκριση των εισοδημάτων με άλλες χώρες της ΕΕ. Η σύγκλιση της παραγωγικότητας της εργασίας με το μέσο όρο της ΕΕ, φθάνοντας στο μέγιστο των 101,9 τοις εκατό της ΕΕ-27 το 2003 (2012a Eurostat), δεν ίσχυε για τα εισοδήματα. Πράγματι, στην κατάταξη χωρών της ΕΕ για το εισόδημα ανά εργαζόμενο, η Ελλάδα παρέμεινε σχεδόν η χαμηλότερη σε όλη την περίοδο της ανάπτυξης (1996-2008). Για παράδειγμα, το μέσο ετήσιο καθαρό εισόδημα, ένα στατιστικό στοιχείο λιγότερο ευαίσθητο σε σπάνια πολύ υψηλά εισοδήματα από τον μέσο όρο, ήταν € 11.496 το 2009 για την Ελλάδα, € 18.586 για τη Γερμανία και 17.212 για την ΕΕ 15 (Eurostat 2011β). (Εικ. 5). Βολικό όπως ήταν για τους σχεδιαστές των μνημονίων να κατηγορήσουν τα επίπεδα των μισθών ως την κύρια αιτία για την επιδείνωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας ως συνόλου, τα δεδομένα εδώ δείχνουν δεν υπήρξε κάτι περισσότερο από μια διστακτική - και από το 2009 διακοπτόμενη απότομα - τάση για τα πραγματικά εισοδήματα των εργαζομένων να συγκλίνουν με το μέσο όρο της ΕΕ.

Source: Annual Macroeconomic Database 2012.

Εικόνα 4 Αύξηση στην παραγωγικότητα της εργασίας και τον μισθό ανά εργαζόμενο στην Ελλάδα (1996-2011)

Εικόνα 5 Μέσο καθαρό εισόδημα ανά άτομο χωρίς τέκνα (σαν ποσοστό του μέσου εργατικού μισθού)

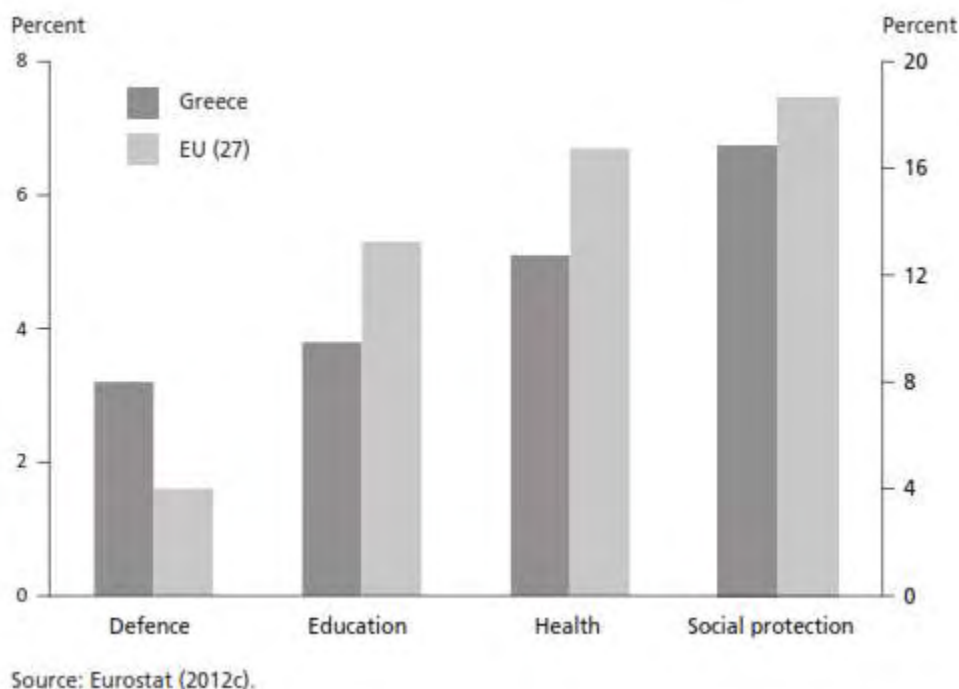
Η υπόθεση ότι οι υψηλοί μισθοί είναι η κύρια αιτία της χαμηλής ανταγωνιστικότητας αγνοούσε επίσης το ρόλο μιας ιδιαίτερα ανελαστικής στάσης των ελληνικών επιχειρήσεων σχετικά με τα σημαντικά υψηλά περιθώρια κέρδους τους. Αυτά μετακυλιόταν στους καταναλωτές μέσω αυξημένων τιμών της αγοράς κατά την περίοδο πριν από την κρίση. Το μέσο περιθώριο κέρδους στην Ελλάδα, παρέμενε το υψηλότερο στην ΕΕ, δηλαδή 40 τοις εκατό, ενώ σε άλλες χώρες, όπως η Ισπανία και η Ολλανδία (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2006), κυμαινόταν μεταξύ 10 τοις εκατό και 35 τοις εκατό (ως επί το πλείστον λιγότερο από 30 τοις εκατό), πιθανώς λόγω τμημάτων της οικονομίας που έχουν μικρότερη έκθεση στο διεθνή ανταγωνισμό (Ioakimoglou 2011). Ως αποτέλεσμα, οι τιμές στην Ελλάδα αυξήθηκαν ταχύτερα από ό, τι στην ΕΕ. Για παράδειγμα, ο εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή το 2008 ήταν 53 τοις εκατό υψηλότερο από ό, τι το 1996, οδηγώντας σε σημαντική μείωση της αγοραστικής δύναμης. Στη ζώνη του ευρώ αυξήθηκε μόνο κατά 28 τοις εκατό για την ίδια περίοδο (Annual Macroeconomic Database 2012).

Η μέθοδος «εσωτερικής υποτίμησης» βασίστηκε επίσης στην ιδέα ότι η εργασία δεν ήταν αρκετά "ευέλικτη", αγνοώντας τις διάφορες νομοθεσίες και πολιτικές υλοποίησης της ελαστικοποίησης της εργασίας κατά τη διάρκεια των δύο προηγούμενων δεκαετιών: την

επέκταση της μερικής απασχόλησης , τη σύνδεση μισθών με την παραγωγικότητα, και την ελαστικοποίηση των ωρών εργασίας το 1990, τα «Τοπικά Συμφώνα Απασχόλησης» το 1998, τις ατομικές συμβάσεις στον ιδιωτικό τομέα, τη μείωση των εισφορών των εργοδοτών το 2000, την αύξηση του μέγιστου αριθμού απολύσεων εργαζομένων ανά μήνα, της αδειοδότησης των «γραφείων εύρεσης προσωρινής εργασίας» για την "ενοικίαση" εργαζομένων το 2001, την επέκταση της μερικής απασχόλησης στο δημόσιο τομέα κατά το 2003 και το 2004 και τα έργα της ευελιξίας με ασφάλεια (Kouzis 2010). Τυπική για τη δεκαετία του 2000 ήταν επίσης η εμφάνιση, κατά τη διάρκεια μιας περιόδου ανάπτυξης, της λεγόμενης «γενιάς των 700 ευρώ», μια αυξανόμενη δυσαναλογία μεταξύ μισθών και ωρών εργασίας που πραγματοποιήθηκαν, η επέκταση της «παράνομης ευελιξίας» και ανασφάλιστης εργασίας, και η αυξανόμενη συρρίκνωση της κοινωνικής και νομικής προστασίας των εργαζομένων. Οι παράγοντες αυτοί, αποκαλύπτουν μια άλλη πλευρά στην περίοδο της «ευημερίας», όπως έχουν επισημανθεί από αρκετά μέσα ενημέρωσης, μια περίοδος που ήταν επισφαλής και χαρακτηριζόταν από εργασιακή ανασφάλεια.

Σε αντίθεση με την αποφασιστικότητα των σχεδιαστών του προγράμματος λιτότητας να περικοπούν οι μισθοί ή να επιβάλλουν έκτακτης ανάγκης φόρους σε μισθωτούς και μικροαστούς, λίγη προσοχή δόθηκε στους λόγους πίσω από τη μεγάλη υστέρηση των εσόδων. Η φοροδιαφυγή είχε ένα επιπλέον αρνητικό αποτέλεσμα όπως και τα φορολογικά προνόμια για τις τράπεζες, τα θαλάσσια κεφαλαία και τα υψηλά εισοδήματα από το 2000, τα οποία συνέβαλαν ουσιαστικά στο υψηλό χρέος της χώρας. Για παράδειγμα, φορολογικές απαλλαγές παραδοσιακά παρέχονταν στην Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία. Ως αποτέλεσμα, τα δημόσια έσοδα μειώθηκαν από το 43 τοις εκατό του ΑΕΠ το 2000 σε 37,3 τοις εκατό το 2007 (Karamessini 2012), κάτι που συνέβαλε στην αύξηση του χρέους. Το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ ακολούθησε ανοδική πορεία (από 97 τοις εκατό το 1995 - 107,4 ανά- εκατό το 2007), αν και με βραδύτερο ρυθμό σε σύγκριση με τη δεκαετία του 1980, και το δημόσιο έλλειμμα συνέχισε να επιδεινώνεται καθ' όλη την περίοδο της ΟΝΕ (2012c Eurostat).

Για την αντιμετώπιση του χρέους και του ελλείμματος κατά τη διάρκεια της κρίσης, προτεραιότητα δόθηκε σε περικοπές δημόσιων δαπανών και τη συρρίκνωση του δημόσιου τομέα. Ωστόσο, σε αντίθεση με τη διάγνωση της τρόικας ότι ο δημόσιος τομέας ήταν "υπερμεγέθης", τα δεδομένα σχετικά με την περίοδο προ της κρίσης έδειχναν το μέγεθος του δημόσιου τομέα στην Ελλάδα και τις δαπάνες να είναι πραγματικά κοντά ή χαμηλότερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Ειδικότερα, α) η συνολική δαπάνη ήταν 46,9 τοις εκατό του ΑΕΠ σε σύγκριση με το 47,4 τοις εκατό της ΕΕ (Eurostat 2012c) και β) οι δαπάνες ανά τομέα κυμάνθηκαν σε επίπεδα κοντά ή λίγο χαμηλότερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, με εξαίρεση τον τομέα της άμυνας, η οποία με συνέπεια συνέβαλε στην αύξηση των δημοσίων δαπανών, με μέσο όρο 3,2 τοις εκατό κατά τη διάρκεια της περιόδου 2000-2009, το διπλάσιο της ΕΕ 1,6 τοις εκατό (εικ. 6).

Εικόνα 6 Δημόσιες δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ

Οι προ-κυκλικές πολιτικές της «εσωτερικής υποτίμησης» και η συνοδευτική κοινωνική απορρύθμιση είχε μια σειρά από αρνητικές κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες. Μερικές από αυτά μπορούν να συνοψισθούν ως εξής:

- Ο φαύλος κύκλος της ύφεσης. Η συνεχής πτώση του ΑΕΠ, το 2011, ξεπερνώντας το ιστορικά μέγιστο για ολόκληρη την μεταπολεμική περίοδο, οδήγησε σε ραγδαία μείωση της εγχώριας ζήτησης. Η μείωση της παραγωγής οδήγησε σε απολύσεις και την απώλεια χιλιάδων θέσεων εργασίας, την περαιτέρω ενίσχυση της ύφεσης.

- Η ανεργία είχε ήδη υπερδιπλασιαστεί μέσα στα πρώτα τρία χρόνια της λιτότητας και έφθασε το 25,4 τοις εκατό τον Αύγουστο του 2012. Περισσότερο από το ήμισυ του πληθυσμού ανάμεσα 15-24 ετών ήταν άνεργοι (57 τοις εκατό, Eurostat 2012D), ενώ χιλιάδες θέσεις εργασίας χάθηκαν κάτω από συνθήκες ανεπαρκούς κοινωνικής προστασίας. Δεδομένης της συνέχιση της κρίσης, οι νέοι άνεργοι έγιναν οι χρόνια άνεργοι.

- Η ταχεία επιδείνωση της εργασίας, όπως φαίνεται από την αύξηση της επισφαλούς και ανασφάλιστης εργασίας, η ανασφάλεια, η υποβάθμιση των πληρωμών, η αποδυνάμωση των δικαιωμάτων των εργαζομένων, και η απορρύθμιση των συμβάσεων εργασίας.

- Ο στραγγαλισμός της κατώτερης μεσαίας τάξης, που παραδοσιακά αποτελείται από μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Ένας μεγάλος αριθμός αυτών των επιχειρήσεων (οικογενειακές ή όχι) δεν ήταν σε θέση να επιβιώσουν με τη μείωση της κατανάλωσης, την έλλειψη ρευστότητας, και τους φόρους έκτακτης ανάγκης. Περισσότερες από 65.000 από αυτές έκλεισαν το 2010 και μόνο, με αποτέλεσμα μια «κάθαρση» των επιχειρήσεων αυτών (Malkoutzis 2011).

- Η μετανάστευση των νεότερων, ιδιαίτερα μορφωμένων ανθρώπων αυξήθηκε («διαρροή εγκεφάλων»), ενώ όσοι σπούδαζαν και ζούσαν στο εξωτερικό αποθαρρύνονταν να επιστρέψουν στην Ελλάδα (περίπου 450.000 από την αρχή της κρίσης) (Mylonas 2011).

- Το φαινόμενο των αστέγων αυξήθηκε κατά 25 τοις εκατό από το 2009 έως το 2011 (Alamanou et al., 2011).

- Οι αυτοκτονίες χτυπήσαν επίπεδα ρεκόρ, με αύξηση κατά 25 τοις εκατό το 2009 - 2010 και με επιπλέον 40 τοις εκατό το 2010-2011 (Kentikelenis et al 2011)..

- Η Επιδείνωση της δημόσιας υγείας αποδεικνύεται από τη μειωμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και την αύξηση 52 τοις εκατό των μολύνσεων από τον ιό HIV το 2010-2011. Τα κέντρα πρόληψης και οι ψυχιατρικές κλινικές άρχισαν να κλείνουν λόγω περικοπών στον προϋπολογισμό.

Οι δραματικές συνέπειες του προγράμματος εσωτερικής υποτίμησης δεν περιόρισαν την συνεχή επιβολή νέων μέτρων κάτω από την «κατάσταση έκτακτης ανάγκης», τις απειλές της "πτώχευσης" και «έξοδου από την ευρωζώνη». Αιτιολογήσεις προέκυψαν κατά τη διάρκεια αρκετών φάσεων για πολιτικές για την αντιμετώπιση της κρίσης. Από την κρίση που ξεκίνησε μέχρι τα ΜΠΔΣ, επικράτησε η τυπική πολιτική του διαχωρισμού των εργαζομένων στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα. Οι "προνομιακοί" δημόσιοι υπάλληλοι ήταν οι κύριοι υπαίτιοι για την κρίση, ενώ οι εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα έμεναν στα χέρια της ελεύθερης αγοράς (μέχρι το Μνημόνιο II). Η τοποθέτηση του φταιξίματος στον δημόσιο τομέα σύντομα συμπληρώθηκε από την άποψη ότι η εργασία σε γενικές γραμμές έπρεπε να αλλάξει: οι μισθοί τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα ήταν πάρα πολύ υψηλοί, η εργατική νομοθεσία υπερβολικά προστατευτική, και οι εργοδότες πολύ περιορισμένοι όσον αφορά τη μείωση του προσωπικού και τη χρήση ευέλικτων συμβάσεων εργασίας. Το Μνημόνιο II, το οποίο έδωσε την χαρακτηριστική βολή για τις εργασιακές σχέσεις, ήταν η απάντηση.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, δεν είναι έκπληξη το γεγονός ότι το πολιτικό σύστημα υπέστη σοβαρές αναταραχές, αρχής γενομένης με το σχηματισμό των πέντε νέων κομμάτων 2010-2012 και με αποκορύφωμα την 6η Μαΐου και 17 του Ιουνίου, 2012 και τα εντυπωσιακά φτωχά αποτελέσματα για τα δύο μεγάλα κόμματα που είχαν κυριαρχήσει στην περίοδο μετά την δικτατορία. Το σοσιαλιστικό ΠΑΣΟΚ, το ηγετικό κόμμα με 43,92 τοις εκατό των ψήφων το 2009, έλαβε 12,28 τοις εκατό τον Ιούνιο του 2012, λιγότερο από το μερίδιό του κατά την πρώτη εκλογική συμμετοχή του το 1974, ενώ η συντηρητική Νέα Δημοκρατία (ΝΔ) έλαβε 18,85 τοις

εκατό το Μάιο και 29,66 τοις εκατό τον Ιούνιο του 2012. Ο ΣΥΡΙΖΑ βρέθηκε να είναι το μεγαλύτερο κόμμα της αντιπολίτευσης με 16,78 τοις εκατό το Μάιο και 26,89 τοις εκατό τον Ιούνιο του 2012, από 4,6 τοις εκατό το 2009.

Κεφάλαιο 2^ο Η οικονομική κρίση της Κύπρου

Η Κύπρος αποτελούσε πάντα θέμα συζήτησης και σημείο αντιπαράθεσης. Τώρα, σαν χώρα της Ευρωζώνης, αντιπροσωπεύει μόνο το 0,2% της συνολικής επιφάνειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά πολιτικά και πολιτισμικά έχει ένα πολύ μεγαλύτερο αποτύπωμα σε ολόκληρη την ήπειρο.

Η τοποθεσία του νησιού είναι εξαιρετικής σημασίας καθώς σηματοδοτεί τη συνοριακή γραμμή της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τα ανατολικά με τη Βόρεια Αφρική και τη Μέση Ανατολή. Οι χώρες ανατολικά αυτής, αντιμετωπίζουν πολιτικές και κοινωνικές αναταραχές για χρόνια τώρα με την σύγκρουση Ισραήλ - Παλαιστίνης, τον εμφύλιο πόλεμο στη Συρία και την αστάθεια στο Λίβανο ως παραδείγματα.

Ιστορικά, το νησί αποτέλεσε έναν από τους παλαιότερους οικισμούς που έχουν καταγραφεί. Για σημαντικά διαστήματα της ιστορίας του εντούτοις σχετιζόταν με πολιτικές αναταραχές με πιο σημαντική την σύγκρουση Ελλήνων και Τουρκοκυπρίων το 1974 και την διαίρεση του νησιού σε δύο μέρη. Οικονομικά η Κύπρος δεν είναι πολύ διαφοροποιημένη, αλλά είναι προσαρμοσμένη και εξαρτάται από το προγραμματισμό των φόρων, τα καταπιστεύματα, και τις επιχειρήσεις συναλλάγματος. Η Κύπρος έχει επίσης συμφωνίες αποφυγής διπλής φορολογίας με μια σειρά από άλλες χώρες καθιστώντας τη ως μια ιδανική τοποθεσία επένδυσης.

Το τραπεζικό της σύστημα ήταν ένα από τα λίγα μέρη στον πλανήτη με τόσο επιεικείς κανόνες δανεισμού τόσο στο εξωτερικό όσο και εγχώρια. Η φορολογία ήταν επίσης αρκετά ευνοϊκή για όσους μπορούσαν να διατηρούν μεγάλα ποσά στους λογαριασμούς τους. Ο τραπεζικός τομέας που οι Κύπριοι καθιέρωσαν εδώ και δεκαετίες κάποτε θεωρούνταν ανίκητος και προσέλκυσε πολλά ξένα χρήματα στη χώρα. Αυτό σηματοδότησε ένα ενθαρρυντικό σημάδι για τη βιομηχανία και ο τομέας αυξήθηκε με πρωτοφανή ρυθμό. Στο σημείο της κατάρρευσης της οικονομίας ο τραπεζικός τομέας ήταν 8 φορές το ΑΕΠ του μικρού έθνους, μόνο το Λουξεμβούργο στην Ευρωπαϊκή αναφέρει υψηλότερο μέγεθος τραπεζικού συστήματος με πάνω από 20 φορές το ΑΕΠ (Stein, 2013).

Αυτή η τεράστια επιβάρυνση για έναν μικρό πληθυσμό είχε ως αποτέλεσμα το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης στην Μεγαλόνησο.

2.1 Η Κυπριακή οικονομία

Η Κυπριακή οικονομία κυριαρχείται από τον τομέα των υπηρεσιών με τον τουρισμό, τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και τα ακίνητα να είναι οι μεγαλύτεροι χρηματοδότες. Ο τομέας ευθύνεται για πάνω από το 78% του συνολικού ΑΕΠ (Cyprus Economy, 2010). Από το 2000 η οικονομία ήταν σε ένα πραγματικό υψηλό και παρουσίαζε ανάπτυξη πέρα και πάνω από το μέσο όρο σε ολόκληρη την ΕΕ. Ωστόσο, έχει πλέον αποδειχθεί ότι οι παραπάνω τομείς της οικονομίας εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την πολιτική σταθερότητα και τις γενικές συνθήκες σε όλη τη Δυτική Ευρώπη.

Ο βιομηχανικός τομέας ευθύνεται για περίπου το 19% του ΑΕΠ και αποτελείται από την βιομηχανία επισκευής και συντήρησης πλοίων, τις βιομηχανίες παραγωγής τσιμέντου και γύψου και την βιομηχανία παραγωγής και επεξεργασίας ποτών. Οι τομείς της γεωργίας προσθέτουν έως και περίπου 3% του ΑΕΠ.

Η Κύπρος έχει (ή είχε κάποτε) μια από τις καλύτερες επιδόσεις τραπεζών στην Ευρώπη. Οι μεγαλύτερες τράπεζες είναι η Τράπεζα Κύπρου, η Λαϊκή Τράπεζα Κύπρου και μια σειρά από Συνεργατικές εταιρείες και πιστωτικά ιδρύματα. Συνολικά κατέχουν το 67% του μεριδίου αγοράς στις καταθέσεις.

1. Τράπεζα Κύπρου:

Η παλαιότερη και το μεγαλύτερη τράπεζα, λειτουργεί από το 1899. Το τραπεζικό δίκτυο της έχει εξαπλωθεί σε όλη τη Ρωσία (194 υποκαταστήματα), την Ελλάδα (187 υποκαταστήματα), την Ουκρανία (42 υποκαταστήματα), τη Ρουμανία (10 καταστήματα), το Ηνωμένο Βασίλειο και τα νησιά της Μάγχης.

Η τράπεζα εστιάζει στη Λιανική Τραπεζική, τη Τραπεζική Μεγάλων Επιχειρήσεων, τη Εσωτερική Τραπεζική και τη διαχείριση περιουσιακών στοιχείων. Τα περιουσιακά στοιχεία της Τράπεζας (από το 2012) αναφέρονται στα € 43 δις.

2. Η Λαϊκή Τράπεζα Κύπρου:

Το δεύτερο μεγαλύτερο ίδρυμα στην υπηρεσία από το 1904 και είναι η πρώτη εταιρεία εγγεγραμμένη στην Κύπρο το 1924. Όπως και η Τράπεζα Κύπρου έχει επίσης ποικίλες

δραστηριότητες με την Ελλάδα, τη Σερβία, τη Μάλτα, την Εσθονία, τη Ρωσία και την Ουκρανία. Η πλειοψηφία των μετοχών της, 18.69% ανήκουν στην Dubai Financial Limited Liability Company, ενώ η MARFIN INVESTMENT GROUP έπεται με συμμετοχή στο 9,49% των μετοχών της. Τα περιουσιακά στοιχεία (από το 2012) αναφέρονται σε περίπου € 34 δις.

3. Συνεταιριστικές Τράπεζες και Πιστωτικά Ιδρύματα:

Είναι διάφορα ιδρύματα που λειτουργούν σε πολύ πιο τοπικό επίπεδο από ό, τι άλλες εμπορικές τράπεζες. Το μεγαλύτερο από αυτά είναι η Συνεργατική Κεντρική Τράπεζα. Οι συνεταιριστικές τράπεζες ήταν ένα συγκεκριμένο σημείο ενδιαφέροντος κατά τη διάρκεια της πιστωτικής κρίσης, καθώς σε μεγάλο βαθμό βγήκαν αλώβητες από αυτή. Τα περιουσιακά στοιχεία τους (από το 2013) αναφερόταν σε περίπου € 12,5 δις.

2.2 Παγκόσμια κατάσταση και η έναυση της κρίσης στην Κύπρο

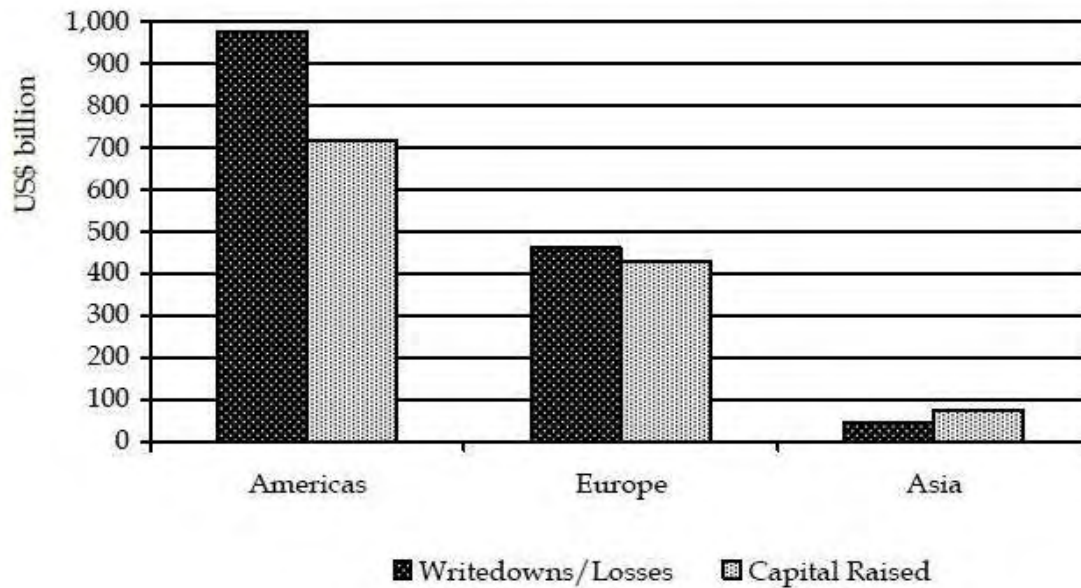
Μια σειρά από σημαντικά παγκόσμια χρηματοπιστωτικά γεγονότα αποτέλεσαν και την απαρχή της οικονομικής κρίσης στην Κύπρο. Τα σημαντικότερα από αυτά ήταν τα ακόλουθα.

1. Φούσκα ακίνητων στις ΗΠΑ:

Η κύρια αιτία του οικονομικού χάους εξακολουθεί να είναι ένα συζητήσιμο θέμα, αλλά ένας από τους κύριους λόγους της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης φαίνεται να είναι η έκρηξη του τομέα Στέγασης στις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι αρχές μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 2000 είναι μια περίοδος που αποδίδεται στην ανεξέλεγκτη αύξηση σχεδόν σε κάθε τομέα, μη εξαιρουμένων των τομέων στέγασης και ενυπόθηκων δανείων. Τα χαμηλά επιτόκια, τα ασθενή οικονομικά και λογιστικά συστήματα, και η ύπαρξη διαφορετικών ρυθμιστικών πλαισίων για τα βασικά θεσμικά όργανα όπως οι τράπεζες επενδύσεων, οι εμπορικές τράπεζες τροφοδότησαν την κατάσταση. Ο κίνδυνος δεν υπολογίστηκε σωστά και αυτό οδήγησε σε μια σειρά από τεράστια λάθη από την πλευρά των μεγαλύτερων χρηματοοικονομικών οργανισμών παγκοσμίως.

Με την έλευση του 2006, ο ανταγωνισμός αυξήθηκε σε ένα αφόρητο όριο και η αγορά άρχισε σιγά-σιγά να φθίνει. Σε αυτό το σημείο η κατάσταση ήταν διαχειρίσιμη, αλλά τα μεγάλα πιστωτικά ιδρύματα δεδομένου το ποσοστού στο οποίο είχαν εκτεθεί άρχισαν με κινήσεις πανικού να πωλούν τις εξαγορές τους, για να διατηρήσουν την ρευστότητα. Το αποτέλεσμα είναι εμφανή στην παρακάτω εικόνα.

Reported losses and capital raised by global financial institutions (June 2009)

Εικόνα 7 Αναφερόμενες απώλειες και κεφάλαιο που συσσωρεύτηκε από παγκόσμια χρηματοπιστωτικά ιδρύματα.

Η υποτίμηση και η υπερβολική πώληση χειροτέρευσαν την κατάσταση και η κερδοσκοπία έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην έναυση της κρίσης. Στην Κύπρο οι επενδύσεις στον τομέα των ακινήτων από το εξωτερικό οδήγησαν σε συρρίκνωση του.

2. Κατάρρευση της Lehman Brothers:

Μία από τις παλαιότερες επενδυτικές τράπεζες στις Ηνωμένες Πολιτείες, η Lehman Brothers κήρυξε πτώχευση το 2007. Ήταν ένα σημαντικό πλήγμα για όλα τα θεσμικά όργανα και τα ενδιαφερόμενα μέρη, καθώς σχεδόν όλες οι τράπεζες άρχισαν να αναθεωρούν τις πιστωτικές πολιτικές τους και η απόκτηση χρηματοδότησης έγινε πολύ δύσκολη.

Οι τράπεζες πλέον έψαχναν προσεκτικά το χρηματοοικονομικό προφίλ της κάθε χώρας και καθόριζαν τα περιουσιακά τους στοιχεία, τις πηγές των εσόδων και των υποχρεώσεων (Leontiades, 2013). Τα επιτόκια αυξήθηκαν και πάλι, και συγκεκριμένα για τις χώρες με μεγαλύτερη έκθεση στον πιστωτικό κίνδυνο και περιορισμένες πηγές αποπληρωμής, όπως οι χώρες στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο όπως η Ελλάδα, κάτι που σηματοδότησε την έναρξη της κρίσης στην περιοχή της Μεσογείου.

3. Το Ευρώ και ο δανεισμός:

Η Ελλάδα και Κύπρος έχουν διατηρήσει πάντα ισχυρούς δεσμούς και η Κύπρος συμμετέχει σε μεγάλο βαθμό στην Ελληνική Οικονομία. Πριν το ευρώ η Ελληνική Δραχμή υπόκεινταν σε σοβαρή επιδείνωση και ο πληθωρισμός ήταν 5% -6% κατά μέσο όρο. Δεδομένης αυτής της κατάστασης ήταν δύσκολο για την Ελλάδα να αποκτήσει υψηλές πιστώσεις και να δικαιολογεί οποιαδήποτε ουσιαστική οικονομική επέκταση. Η Ελληνική κυβέρνηση έπρεπε να αποδεχθεί υψηλά επιτόκια για να εξασφαλίσει δανεισμό. Αλλά αυτό άλλαξε με το ευρώ, καθώς ήταν διαθέσιμη για την Ελλάδα υπερβολική και εύκολη πίστωση εντός της Ευρωζώνης και η Κύπρος ήταν η ιδανική τοποθεσία για να χρησιμοποιηθεί αυτή η δυνατότητα, καθώς ήταν η όμορη χώρα με την μεγαλύτερη ρευστότητα.

4. Ευρώ και επιτόκια:

Τα επιτόκια σε όλες τις κυπριακές τράπεζες ήταν πάντα ένα σημείο συζήτησης μεταξύ των ξένων επενδυτών, δεδομένου ότι τείνουν να είναι ασυνήθιστα υψηλά ως προς τα αντίστοιχα στους Ευρωπαίους ομολόγους τους, αλλά η εύκολη διαθεσιμότητα πιστώσεων εξισορροπούσε τα υψηλά τέλη. Το Euribor είναι το επιτόκιο στο οποίο οι πόροι χορηγούνται στις ίδιες τις τράπεζες και έπειτα μια τράπεζα χρησιμοποιεί τα κεφάλαια αυτά διαθέτοντας τα στους τελικούς καταναλωτές τους οποίους επιφορτίζει με το επιτόκιο που ορίζει η ΕΚΤ. Όσο μεγαλύτερη είναι η διαφορά μεταξύ των δύο τόσο υψηλότερη είναι η αποδοτικότητα για τις τράπεζες.

Η μετάβαση στο ευρώ σήμαινε ότι η κυπριακή λίρα απέκτησε σταθερή ισοτιμία έναντι του ευρώ και εφόσον το ευρώ ήταν τώρα το νόμισμα, τα επιτόκια θα έπρεπε να είναι ακριβώς ίσα με εκείνα που εκδόθηκαν από την ΕΚΤ δηλαδή σημαντικά χαμηλότερα από τις υπάρχουσες κυπριακές τράπεζες. Αυτό προκάλεσε μια σοβαρή και αιφνίδια πίεση στις αποδόσεις των δανείων.

2.3 Συμπτώματα και αρχική περίοδος της κρίσης

Η Κύπρος είναι μια χώρα που δεν είναι πολύ ευλογημένη με φυσικούς πόρους και τεράστιες δυνατότητες παραγωγής, αλλά η κρίσιμη γεωπολιτική θέση της τη καθιστά ιδανική για κάτι άλλο. Επέλεξε να είναι ένας χρηματοπιστωτικός τομέας με φιλικό περιβάλλον για επενδυτές. Κατά μέσο όρο προσφέρει περίπου 6-7% τόκου σε καταθέσεις σε συνδυασμό με ένα χαμηλό εταιρικό φόρο με ποσοστό μόλις 10% . Αυτό προσέλκυσε τεράστιο ενδιαφέρον από ξένους

επενδυτές κυρίως ρωσικής προέλευσης οι οποίοι ήταν πρόθυμοι να καταθέσουν αλλού την περιουσία τους, λόγω του απρόβλεπτου ρωσικού τραπεζικού συστήματος. Περίπου 37% των καταθέσεων σε κυπριακές τράπεζες ήταν αλλοδαπής καταγωγής (The Cypriot Financial Crisis Explained, 2013).

Ένας άλλος βασικός παράγοντας ήταν οι άνθρωποι από τη Μεγάλη Βρετανία που έβγαιναν στην σύνταξη. Έχοντας μια συνθήκη αποφυγής της διπλής φορολογίας με το Ηνωμένο Βασίλειο, η Κύπρος επέτρεψε στους κάτοικους τους να είναι απαλλαγμένοι από την εκ νέου φορολόγηση για κάθε εισόδημα στο Ηνωμένο Βασίλειο. Αυτό ήταν ιδιαίτερα εντυπωσιακό, καθώς εφόσον η Κύπρος δεν είχε φόρους κληρονομιάς και πλούτου δεν υπήρχε παρακράτηση φόρου επί των εμβασμάτων πίσω στη Μεγάλη Βρετανία. Οι συνταξιούχοι με υψηλά εισοδήματα αναζήτησαν αυτή την επιλογή εκτενώς καθώς επέτρεπε την ανταλλαγή της φορολογίας στο Ηνωμένο Βασίλειο με περίπου 40% με την κυπριακή με ποσοστό μόλις 5%. Αυτοί είχαν τη δυνατότητα να πληρώσουν μόνο το 5% του φόρου για το επιπλέον ποσό του προσωπικού επιδόματος (Cowie, 2013).

Η περίοδος 2006-08 και τα συμβάντα που έλαβαν χώρα σε αυτή ήταν αυτά που τελικά διαμόρφωσαν την κρίση. Τα πιο σημαντικά, και οι επιπτώσεις τους αναφέρονται παρακάτω.

Ο δείκτης του χρηματιστηρίου ξεκίνησε να δείχνει τα αποτελέσματά του το 2006. Τον Οκτώβριο του 2007, εμφάνισε μια απότομη πτώση που παρακολουθούσε στενά την πορεία του αντίστοιχου ελληνικού δείκτη. Η αλλαγή ήταν ταυτόσημη με την ελληνική οικονομία, λόγω της ύπαρξης διπλής καταγραφής ενός αριθμού μεγάλων ιδρυμάτων στην Κύπρο και στο Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών. Η πτώση αυτή τροφοδοτήθηκε από τους μεγάλους θεσμικούς επενδυτές που απέσυραν το ενδιαφέρον τους για να περιορίσουν τον κίνδυνο ενός αρνητικού συμβάντος.

Όπως εξηγήθηκε και παραπάνω η είσοδος του ευρώ το 2002 αύξησε τις άμεσες ξένες επενδύσεις και όταν η χώρα εισήλθε στο ευρώ το 2008, αυτό έγινε ταυτόχρονα με μια παρατεταμένη πιστωτική έκρηξη. Κατά τη διάρκεια αυτών των ετών τα χαμηλά επιτόκια και η διαθεσιμότητα εύκολης πίστωσης δημιούργησε μια πιστωτική έκρηξη και οι τιμές των ακινήτων αυξήθηκαν εκθετικά αφήνοντας τον ιδιωτικό τομέα με τεράστιο χρέος. Τα δάνεια σε κάτοικους κλιμακώθηκαν κατά 20% ετησίως κατά τη διάρκεια του 2007-08. Μερικοί άλλοι παράγοντες, όπως η αύξηση των μισθών θεωρείται, επίσης, ζωτικής σημασίας καθώς δεν μπορούσε να δικαιολογηθεί με την υπάρχουσα παραγωγικότητα της εργασίας. Δεδομένου ότι η εργασία δεν

ήταν αρκετά παραγωγική, αλλά αμοίβοταν υψηλά, οδήγησε σε τεράστια πτώση της ανταγωνιστικότητας και αύξηση των τιμών, και κατά συνέπεια, έκαναν την εμφάνιση τεράστια ελλείματα στο εμπορικό ισοζύγιο και στο ισοζύγιο των τρεχουσών συναλλαγών (Kröger 2012).

Ένας άλλος παράγοντας που προκάλεσε τεράστια αναστάτωση στην οικονομία ήταν η μετάβαση σε καταθέσεις. Πριν το ευρώ οι καταθέσεις σε ξένο νόμισμα υπόκεινταν σε αυστηρό έλεγχο και θεωρούνταν ως εξαιρετικά ευμετάβλητες. Λόγω της ασταθούς φύσης τους, η απαίτηση ρευστότητας ήταν πολύ υψηλότερη δηλαδή υψηλό ποσοστό των καταθέσεων έπρεπε διατηρούνται υπό τη μορφή ρευστών διαθεσίμων. Ο έλεγχος αυτός επέβαλε ένα όριο τουλάχιστον 70% στοιχείων που τηρούνται σε ρευστή κατάσταση. Αλλά δεδομένου ότι το Euro ήταν τώρα το νόμισμα ένα μεγάλο κομμάτι των ξένων καταθέσεων άρχισε να αντιμετωπίζεται με πολύ χαμηλότερη απαίτηση ρευστότητας του μόλις 20%, (Pierides, 2012).

Η αύξηση του ανταγωνισμού ήταν επίσης ένα κλειδί καθώς το 2008 βρήκε δύο νέες ελληνικές τράπεζες να επιλέγουν μια στρατηγική διεξόδου στην κυπριακή τραπεζική δομή. Με την έλευση αυτών των τραπεζών, η Κύπρος άρχισε να αντιμετωπίζει ένα τεράστιο ανταγωνισμό με 5 ελληνικές τράπεζες τώρα (τρεις που ήδη λειτουργούσαν).

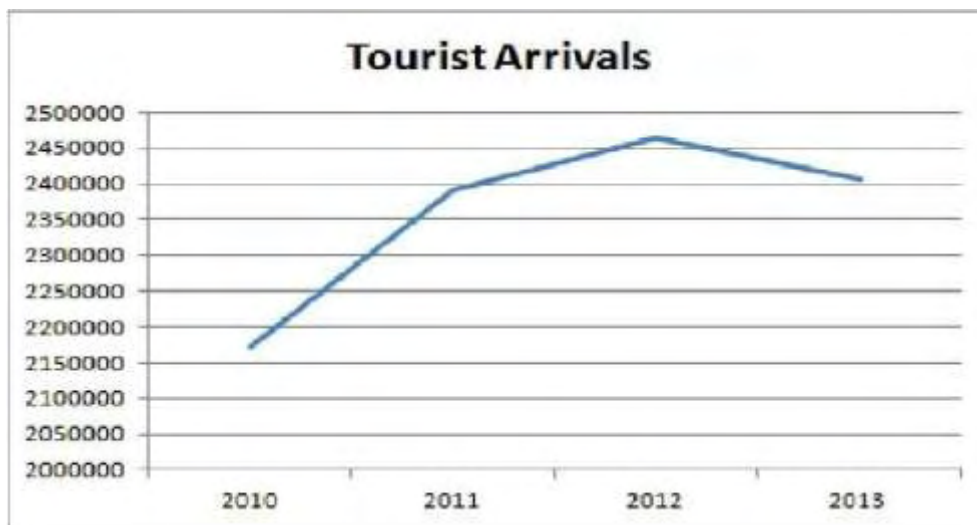
Ένα άλλο μαύρο σημάδι για τις τραπεζικές συναλλαγές ήταν η έκδοση της οδηγίας για τις κεφαλαιακές απαιτήσεις ή κοινώς γνωστή ως Basel II. Αυτή η νομοθεσία ορίζει το ποσό του κεφαλαίου που οι τράπεζες πρέπει να έχουν σε σχέση με τους κινδύνους που εκτίθενται. Από τη στιγμή που διαταράσσεται η ισορροπία, η νομοθεσία ενεργοποιείται και αναγκάζει την τράπεζα να εισαγάγει μέτρα ελέγχου των κινδύνων. Αλλά υπήρχε ένα μειονέκτημα αυτού του νόμου για τη Κύπρο, καθώς θεωρούσε ότι τα κρατικά ομόλογα (από ξένη χώρα) απαλλάσσονται των εν λόγω μέτρων κινδύνου, και επομένως, θεωρώντας τα ως μηδενικού κινδύνου. Η Κύπρος είχε σημαντικές συμμετοχές σε Ομόλογα Ελληνικού Δημοσίου και η Κεντρική Τράπεζα της Κύπρου είτε αγνόησε είτε προσπέρασε το γεγονός αυτό (Orphanides, 2014).

Οι τράπεζες δάνειζαν επιθετικά στην αγορά μεταξύ 2006-2008, και ένα σημαντικό κομμάτι αυτής της πίστωσης κατευθυνόταν προς το τομέα ιδιοκτησίας και τον κατασκευαστικό τομέα. Μια ιδιαίτερη αύξηση της πίστωσης που δόθηκε ήταν σε μη κατοίκους και η πολιτική αυτή συνεχίστηκε μέχρι το 2011, όταν επί του συνόλου των δανείων 30 δισ € (Όσον αφορά το Real Estate), 6 δισεκατομμύρια € εκδόθηκαν σε μη κατοίκους (International Monetary Fund-Cyprus, 2011). Πηγαίνοντας πίσω, το μερίδιο των μη κατοίκων όσον αφορά τα στεγαστικά δάνεια, το

2006 ήταν 3,2%, αλλά το 2009 ήταν 18,6%. Η αύξηση δανεισμού, αποδιδόταν στο γεγονός ότι οι τιμές των ακινήτων έχουν σταθερά αυξητική στάση και φαινόταν σαν μια καλή προοπτική δανεισμού. Ωστόσο η ΚΤΚ εισήγαγε αυστηρότερα μέτρα για να ελέγξει τις τράπεζες, περιορίζοντας τη δυνατότητα των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων να χορηγήσουν περισσότερο από το 60% της χρηματοδότησης σε περίπτωση που το ακίνητο επρόκειτο να είναι ένα δεύτερο ακίνητο ή ένα σπίτι διακοπών (The CBC target Prudential Measures, 2011). Η απόφαση ήταν αρκετά συνετή, αλλά η χρονική στιγμή ήταν εντελώς λάθος, καθώς οικονομική κρίση ξεκίνησε με πλήρη ισχύ μόλις εκείνη τη στιγμή. Οι τιμές των ακινήτων στις περιοχές διακοπών, όπως της Αγίας Νάπας, όπου η αγορά είναι συχνά κερδοσκοπικού χαρακτήρα, μειώθηκαν δραματικά και οι τράπεζες αντιμετώπισαν ένα σοβαρό πλήγμα από αυτό.

Ο Κυπριακός τουρισμός χτυπήθηκε από την ύφεση και βοήθησε στην πτώση της χώρας. Ωστόσο, ήταν σε μια πολύ μεγαλύτερη ζώνη άνεσης σε σύγκριση με τον τομέα των κατασκευών. Το νησί εξαρτάται από το Ηνωμένο Βασίλειο με περισσότερους τρόπους, ακόμη και μετά την ανεξαρτησία και ο τουρισμός είναι μόνο ένας από αυτούς. Κατά τη διάρκεια της περιόδου κρίσης του 2006-2008 ο τουρισμός έπεσε σημαντικά, κυρίως λόγω της παγκόσμιας ύφεσης συν της δυσμενούς κίνηση της βρετανικής λίρας έναντι του ευρώ. Αλλά συγκρίνοντάς τον με τον κατασκευαστικό τομέα ήταν πολύ λιγότερο ανησυχητικός για τους ακόλουθους λόγους.

- Σύμφωνα με την ΚΤΚ, ο τουρισμός αντιπροσωπεύει πολύ λιγότερο την ύφεση από την άποψη της πιστωτικής έκθεσης η οποία ήταν μόλις 6,5% ως το 2007.
- Οι τράπεζες δεν δάνειζαν επιθετικά στον τομέα του τουρισμού και ως εκ τούτου δεν υπάρχει κανένα στοιχείο ανταγωνισμού που να συμμετέχουν.
- Ο τουρισμός θα ανακάμψει σε σύντομο χρονικό διάστημα, όταν η κατάσταση γίνει ελαφρώς καλύτερη και είχε ξεκινήσει την ανάκαμψή του, όπως φαίνεται στη παρακάτω εικόνα.

Εικόνα 8 Τουριστική κίνηση στα χρόνια της κρίσης

Επίσης, όσον αφορά τον τομέα των κατασκευών, η περισσότερη έκθεση ήταν παλιά και ως εκ τούτου, η ονομαστική αξία του δανείου ήταν πολύ μικρότερη σε σύγκριση με την ασφάλεια, λόγω της αύξησης των τιμών στα ακίνητα, δηλαδή τα ακίνητα έγιναν δαπανηρά και η αξία των δανείων μειώθηκε συγκριτικά, έτσι ώστε οι τράπεζες ήταν στην απώλεια συνολικά.

Όλα τα παραπάνω 5 σημεία συνέβαλαν στην κατάρρευση του τραπεζικού τομέα με τους ακόλουθους τρόπους.

- Τα επιτόκια αναχρηματοδότησης της ΕΚΤ μειώθηκαν δραματικά από το πουθενά και ήταν μακράν μια απότομη πτώση σε παγκόσμιο επίπεδο. Η κίνηση μπορεί να παρατηρηθεί παρακάτω.

Εικόνα 9 Πτώση επιτοκίων αναχρηματοδότησης

Εφόσον η Κεντρική τράπεζα της Κύπρου είχε επίσης συνδέσει τα βασικά επιτόκια με αυτά της ΕΚΤ σήμαινε ένα μεγάλο κενό εισοδήματος γι 'αυτή και από την άλλη τα επιτόκια καταθέσεων συνέχισαν να αυξάνονται.

- Η αύξηση των επιτοκίων καταθέσεων ήταν εν μέρει λόγω της ελληνικής κατάστασης όπου οι επενδυτές ρευστοποιούσαν τις θέσεις τους και η Ελλάδα, προκειμένου να διατηρήσει τα χρήματα πρόσφερε υψηλά επιτόκια. Λόγω των σημαντικών επιχειρηματικών συναλλαγών και μια σειρά από θυγατρικές εταιρείες στην ελληνική ηπειρωτική χώρα, η επίδραση ήταν άμεση στο κυπριακό έδαφος.
- Τα μετρητά ή η ρευστότητα των τραπεζών επιδεινωνόταν. Ο δείκτης δανείων προς καταθέσεις ήταν ανοδικός και μέσα σε ένα χρόνο αυξήθηκε κατά 20% σε 95% το 2008 σε σύγκριση με το 2007. Ο κύριος λόγος δεν ήταν η αύξηση του ποσού των δανείων, αλλά η επιδείνωση των καταθέσεων όσο υπήρχε η απαίτηση ρευστότητας για τις ξένες καταθέσεις.
- Αυτό, επίσης, επηρέασε αρνητικά τα ρευστά διαθέσιμα που κατείχαν οι τράπεζες. Ακόμα και τότε οι τράπεζες ήταν σε ικανοποιητικό επίπεδο, αλλά ήταν ένας συναγερμός για την επικείμενη κατάσταση

Σύμφωνα με το ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο, ο ELA είναι ένας μηχανισμός για τη στήριξη των τραπεζών σε κατάσταση κρίσης, παρέχοντάς τους κεφάλαια που δεν μπορούν να αποκτήσουν διαφορετικά. Αλλά υπάρχει πρωτόκολλο που πρέπει να ακολουθείται πριν από τη χορήγηση κονδυλίων και ο πιο σημαντικός από αυτούς τους κανόνες είναι η εξέταση της φερεγγυότητας της τράπεζας και η επαρκής ασφάλεια (ή τίτλοι) που οι τράπεζες διαθέτουν. Η πίστωση εκδίδεται από την Κεντρική Τράπεζα της εκάστοτε χώρας σε συμφωνία με την ΕΚΤ, η οποία επίσης είναι ο κύριος πάροχος των κεφαλαίων.

Η μέθοδος ELA έχει τεθεί υπό σοβαρή εξέταση τα τελευταία χρόνια, λόγω της αδυναμίας της να ελέγξει τα καταστροφικά οικονομικά γεγονότα. Στην περίπτωση της Λαϊκής Τράπεζας χρησιμοποιήθηκε με ένα εντελώς λανθασμένο τρόπο. Βασικά η ιδέα που χρησιμοποιήθηκε ήταν να καθυστερήσει την αφερεγγυότητα του κυπριακού τραπεζικού συστήματος όσο το δυνατόν περισσότερο.

Η Κεντρική Τράπεζα της Κύπρου ανακοίνωσε τον ELA για την Λαϊκή Τράπεζα τον Απρίλιο του 2012 για αρχικά 3.8 δις €. Αλλά αποδείχθηκε ανεπαρκής και συνέχισε να αυξάνεται στα € 5.7 δις το Μάιο του 2012 και σε € 8 δις τον Ιούνιο του 2012. Μέχρι τη στιγμή που οι χώρες της Ευρωζώνης αποφάσισαν να κλείσουν το πρόγραμμα η Λαϊκή ήδη είχε λάβει € 11.4 δις από τον ELA (Anastasiou, 2014).

Η τεράστια παροχή των εν λόγω κεφαλαίων που τελικά χάθηκε ήταν ένα τεράστιο ερωτηματικό για τη κυπριακή κυβέρνηση. Αργότερα μελέτες αποκάλυψαν μια διαφορετική εικόνα, όταν μια επιστολή από τον Πρόεδρο Νίκο Αναστασιάδη στον πρόεδρο της ΕΚΤ Μάριο Ντράγκι διέρρευσε δηλώνοντας ότι ήδη γνώριζαν πως η τράπεζα δεν ήταν πλέον αξιόχρηη και τα κεφάλαια που εκδίδονταν είναι για άλλους σκοπούς, συμπεριλαμβανομένης μιας ομαλής μετάβασης μεταξύ κυβερνήσεων και τη διενέργεια εκλογών (Sinn, 2014). Αυτή ήταν μια απεγνωσμένη προσπάθεια να διασώσει ό, τι είχε απομείνει και οι ιθύνοντες πίστευαν ότι η αλλαγή καθεστώτος ήταν ο μόνος δρόμος προς τα εμπρός.

Με άλλα λόγια, τα κεφάλαια κακώς χρησιμοποιήθηκαν για τη διάσωση των προνομιούχων πιστωτών της τράπεζας μόνο για να καθυστερήσει η διεθνής διάσωση της Κύπρου αντί για την πρόληψη και την ανασύσταση του κενού που δημιουργήθηκε από μαζική έξοδο των καταθέσεων από την Λαϊκή Τράπεζα. Οι προνομιούχοι πιστωτές όντας βιομηχανίες και άλλα μεγάλα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που θεωρούνταν αναπόσπαστο τμήμα της οικονομίας πήραν πίσω τα χρήματά τους, προκειμένου να υποστηρίξουν την πλέον προβληματική οικονομία, μια απόφαση που ήταν λανθασμένη με κάθε τρόπο.

Πριν το 2008, το τελικό καρφί στο φέρετρο της κυπριακής οικονομίας πιστεύεται ότι είναι η απόφαση του κυπριακού τραπεζικού συστήματος να επενδύσει σε ομόλογα Ελληνικού Δημοσίου. Η Ελλάδα όπως και πολλές άλλες χώρες του ευρώ τέθηκαν υπό σοβαρή κρίση στα τέλη της δεκαετίας του 2000 και έπρεπε να απευθυνθούν διεθνώς για να διασώσουν την οικονομία τους.

Ο Αύγουστος 2010 είδε ένα από τα μεγαλύτερα πακέτα διάσωσης της ιστορίας, όταν € 110 δις δόθηκαν στην Ελλάδα για να υποστηριχθεί η οικονομία της. Την ίδια στιγμή η κατάσταση δεν ήταν τόσο άσχημη στην Κύπρο και περιέργως οι δύο μεγαλύτερες τράπεζες της Κύπρου και οι υπεύθυνοι κινδύνου τους ήταν πρόθυμες να επενδύσουν περαιτέρω στην Ελλάδα. Η Γερμανία

και η Γαλλία σαφώς είχαν δηλώσει ότι οι πιστωτές των προβληματικών εθνών θα λάμβαναν μια σημαντική μείωση στο χαρτοφυλάκιο τους, έτσι και αλλιώς.

Το 2010, 18,9 δις € σε αξία δανείων δόθηκαν σε Έλληνες πολίτες και ήταν περίπου 27,8% του συνόλου των δανείων από όλες τις κυπριακές τράπεζες. Μετά την πρώτη ελληνική χρεοκοπία το 27% περίπου του συνόλου των δανείων που εκδόθηκε από τις κυπριακές τράπεζες δεν εξυπηρετούταν. Οι Έλληνες ήταν επίσης υπεύθυνοι για το 18,7% του συνόλου των καταθέσεων σε κυπριακές τράπεζες, αλλά όταν συγκρίνουμε τα στοιχεία αυτά με τους άλλους κατοίκους εκτός ΕΕ έχουν μόνο το 9,7% των συνολικών δανείων που εκδίδονται από τράπεζες και οι καταθέσεις στη Κύπρο είναι επίσης περισσότερο από 20% του συνόλου (Foxman , 2013).

Κατά την έναρξη του έτους 2010, η Τράπεζα της Κύπρου και η Λαϊκή Κύπρου είχαν συγκεντρώσει ένα συνδυασμένο χαρτοφυλάκιο της τάξης των € 4,7 δις σε ομόλογα Ελληνικού Δημοσίου και παρά την κακή κατάσταση στην οποία διατηρούνταν, λιγότερο από ένα χρόνο μετά είχαν 5,7 δις € ομολόγων (Enrich & Forelle, 2013), ενώ ιδρύματα όπως η Barclays μείωσαν τις επενδύσεις που είχαν στην Ελλάδα.

Από τον Ιούνιο του 2011, η συνολική έκθεση των τοπικών Κυπριακών τραπεζών στην Ελλάδα ανέρχονταν σε ένα εκπληκτικό € 28 δις, εκ των οποίων περίπου 5 δις ήταν κρατικά ομόλογα και το υπόλοιπο ήταν τα δάνεια (Foxman, 2013). Έτσι, ως αποτέλεσμα, όταν το 2012 η Ελλάδα αντιμετώπισε και πάλι το πρόβλημα, οι δύο τράπεζες για τα λάθη τους έλαβαν ζημία 4,3 δις €.

Η Ευρωπαϊκή χρηματοπιστωτική κρίση συνδέεται με κάποια άλλα ζητήματα που περιέπλεξαν το Κυπριακό και Ελληνικό πρόβλημα λίγο περισσότερο. Το Ευρώ διέπεται από την ΕΚΤ και οι άλλες χρηματοοικονομικές ρυθμίσεις εποπτεύονται από την Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών. Αλλά η ΕΚΤ δεν έχει την εξουσία να εκτυπώσει το νόμισμα και να σώσει τις τράπεζες και η Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών δεν μπορεί να δανειστεί κεφάλαια για να σώσει τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Και οι δύο βασίζονται σε μεγάλο βαθμό σε σταθερές και υγιείς ευρωπαϊκές οικονομίες όπως η Γερμανία να δράσουν για να διορθώσουν την κατάσταση. Αν ο έλεγχος δεν ήταν στα χέρια λίγων εθνών το πρόβλημα της Κύπρου με τα Ελληνικά ομόλογα θα μπορούσε να έχει διευθετηθεί πολύ νωρίτερα.

2.4 Η Τρόικα και τα βασικά της συμφωνίας

Η Τρόικα είναι η επιτροπή διαπραγματεύσεων που ασχολείται με τα οικονομικά πακέτα για τα προβληματικά έθνη και αποτελείται από τους τρεις πυλώνες της οικονομίας δηλαδή την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Το πακέτο που προέκυψε μετά από μια μακρά και σκληρή συζήτηση ήταν μια έκπληξη και ήταν θετικό για τους Κυπρίους. Εν τέλει η Τρόικα και η Κύπρος καταλήξαν σε συμφωνία το Μάρτιο 2013, καθώς η Κύπρος δεν είχε μείνει με οποιαδήποτε άλλη επιλογή από το δεχθεί να συζητήσει με τη Τρόικα.

Έγινε μια αποτίμηση των € 17,5 δις που απαιτούνταν για να εξέλθει η Κύπρος από το χάος. Αλλά αντί του δανεισμού του συνόλου των κονδυλίων ένα ενδιαφέρον πείραμα εισήχθη που δεν είχε ξανασυμβεί. Η Τρόικα συμφώνησε σε ένα δάνειο ύψους € 10 δις, αλλά το υπόλοιπο των € 7,5 δις έπρεπε να προέλθει από το εσωτερικό και απαιτούσε πολλά από τη χώρα, δεδομένης της άσχημης οικονομικής κατάστασης (Theorphanous, 2013).

Το μνημόνιο κατανόησης υπεγράφη και ένα επιτόκιο από 2,5% έως 2,7% είχε συμφωνηθεί σύμφωνα με τους όρους αποπληρωμής για πάνω από 12 χρόνια, ωστόσο κυπριακή κυβέρνηση θα μπορούσε να διευθετήσει το δάνειο νωρίτερα αν το ήθελε έτσι.

Τα βασικά συστατικά του μνημονίου κατά τη διάρκεια μιας χρονικής περιόδου είναι τα παρακάτω:

- Φορολογία:

Ο εταιρικός φορολογικός συντελεστής ήταν να αυξηθεί από το 12,5% από το προηγούμενο ποσοστό του 10%, αλλά το πραγματικό σοκ ήρθε για εκείνους που ήταν εξαρτημένοι από τόκους από τις καταθέσεις τους, καθώς είχαν να πληρώσουν έκτακτη εισφορά 15% -30% των εσόδων από τους τόκους που έλαβαν (Κύπρος και η τρόικα καταλήξουν σε συμφωνία, το 2013). Εντούτοις, οι ακόλουθες σημαντικές φορολογικές επιδράσεις παρέμειναν αμετάβλητες .

1. Απαλλαγή των μερισμάτων από τον φόρο, ανεξάρτητα από όπου παραλαμβάνονται, στη Κύπρο ή στο εξωτερικό.
2. Δεν έπρεπε να υπάρχει φόρος κεφαλαιουχικών κερδών για την πώληση των μετοχών.

- Οι συνθήκες αποφυγής διπλής φορολογίας θα εξακολουθούσαν να είναι στη θέση τους.

Άλλα φορολογικά μέτρα:

Οι δημόσιοι υπάλληλοι έπρεπε να αντιμετωπίσουν μια περικοπή της τάξης του 1,5% στους μισθούς τους, προκειμένου να σώσουν εκείνους που απασχολούνταν σε προσωρινή βάση σε διάφορους τομείς.

Οι ημι-κυβερνητικοί οργανισμοί επρόκειτο να ιδιωτικοποιηθούν στα επόμενα 5 χρόνια, αλλά οι φυσικοί πόροι και η εξαγωγή τους θα ελεγχόταν από την κυβέρνηση. Ωστόσο, συμφωνήθηκε ότι το τμήμα των εσόδων από το φυσικό αέριο θα συνέβαλε στο δάνειο από την ΕΕ (Cyprus Financial Crisis, 2012).

Τραπεζικός τομέας:

Περιοριστικά μέτρα όσον αφορά τις τραπεζικές δραστηριότητες επρόκειτο να τεθούν σε εφαρμογή για τον έλεγχο και την παρακολούθηση της ταμειακής ροής που απαιτούνταν για την επιβίωση. Αυτά τα μέτρα περιλάμβαναν τον περιορισμό ανάληψης μετρητών και την αναθεώρηση της ωρίμανσης των προθεσμιακών καταθέσεων. Οι κινήσεις κεφαλαίου τέθηκαν επίσης σε περιορισμό αρχικά, αλλά όλα αυτά τα βήματα ελέγχου χαλάρωσαν με το πέρασμα του χρόνου. Ο τραπεζικός τομέας συμφωνήθηκε να μειωθεί, οι κυπριακές τράπεζες να αξιοποιήσουν τις δραστηριότητές τους στην ελληνική επικράτεια για το καλό και των δύο χωρών και οι δύο μεγαλύτερες τράπεζες στην Κύπρο αναδιαρθρώθηκαν.

2.5 Το οικονομικό πρόγραμμα

Κατόπιν συμφωνίας μεταξύ όλων των μερών ένα πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής δημιουργήθηκε από τα παραπάνω σημεία που αναφέρθηκαν στις προσπάθειες για την αναζωογόνηση της οικονομίας. Μετά το μνημόνιο εγκρίθηκε τον Απρίλιο του 2013, και οι λεπτομέρειες του προγράμματος έχουν καθοριστεί.

Μια σειρά από βασικά βραχυπρόθεσμες και μεσοπρόθεσμα περιοχές εξετάστηκαν στο πρόγραμμα και έχουν 5 βασικούς άξονες:

1. Ρύθμιση χρηματοπιστωτικού τομέα και εποπτεία αυτού:

Η ρευστότητα στις τράπεζες έπρεπε να παρακολουθείται στενά με τις τράπεζες να υποβάλουν τριμηνιαία σχέδια στην Κεντρική Τράπεζα της Κύπρου και την ΕΚΤ, τα οποία θα αντικατοπτρίζουν σαφώς τα μέτρα για τη μείωση της εξάρτησης από την Κεντρική τραπεζική χρηματοδότηση χωρίς να προκαλούν καταπόνηση στις συνήθεις δραστηριότητες. Οι απαιτήσεις ρευστότητας για τις τράπεζες, έπρεπε επίσης, να ανανεωθούν καθώς η ρευστότητα μόνο του 20% των καταθέσεων σε ευρώ ήταν πάρα λιγότερη και επέτρεψε στο ελληνικό χρέος να αυξηθεί ανεξέλεγκτα.

Οι καταθέσεις από μη κατοίκους σε Ευρώ ήταν επίσης να υποβληθούν σε υψηλότερη απαίτηση ρευστότητας, μαζί με τις καταθέσεις τους σε ξένο νόμισμα.

Τα κεφάλαια επικεντρώθηκαν ειδικά μετά την εξασφάλιση μέτρων για τη ρευστότητα. Οι απαιτήσεις κεφαλαιακής επάρκειας έγιναν αυστηρότερες και τα χαμηλής κεφαλαιοποίησης χρηματοπιστωτικά ιδρύματα όφειλαν να παρουσιάσουν βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα σχέδια για το πώς σκέφτονται την ανακεφαλαιοποίηση τους. Επιπλέον, στην περίπτωση μιας τέτοιας κρίσης οι μέτοχοι της τράπεζας και οι άλλοι κάτοχοι του χρέους θα αναλάβουν τις περικοπές πριν από την χορήγηση κρατικών ενισχύσεων.

Η ΕΕ και η ΕΚΤ είχαν μεγαλύτερη συμμετοχή στα ευαίσθητα θέματα, όπως τα προβληματικά ιδρύματα και τη βιωσιμότητά τους και ιδιαίτερα τα σχέδια χρηματοοικονομικής αναδιάρθρωσης τους.

Η επαγρύπνηση τονίστηκε επίσης καθώς τα χαρτοφυλάκια των μεγαλύτερων τραπεζών επρόκειτο να ελεγχθούν συμπεριλαμβανομένων των δραστηριοτήτων τους στο εξωτερικό. Στόχος ήταν να αξιολογηθεί τουλάχιστον το 75% του κυπριακού τραπεζικού τομέα και για το σκοπό αυτό ένας ανεξάρτητος σύμβουλος διορίστηκε, με άμεση πρόσβαση σε όλες τις πληροφορίες. Η αναθεώρηση που προέκυψε αναθεωρήθηκε περαιτέρω από μια οργανωτική επιτροπή που αποτελούταν από τις κυπριακές αρχές, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την ΕΚΤ, την Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών και του ΔΝΤ. Η εποπτεία και ρύθμιση των τραπεζών και άλλων πιστωτικών ιδρυμάτων θα γινόταν με ιδιαίτερη προσοχή με έμφαση στην ανάκτηση των μη

εξυπηρετούμενων δανείων. Τα μέτρα και τα βήματα για να εξασφαλισθεί ο δάνειο, ήταν η απλούστευση της μεταπώλησης σε περίοδο 1,5 χρόνια.

Τα συνεργατικά πιστωτικά ιδρύματα ήταν πάντα επιρρεπή σε κακές απαιτήσεις παρά το γεγονός ότι κατείχαν ένα σημαντικό μερίδιο στην εγχώρια οικονομία. Η εποπτεία των εν λόγω ιδρυμάτων ήταν κατακερματισμένη στο, αλλά τώρα η Κεντρική Τράπεζα της Κύπρου ανέλαβε όλη την ευθύνη και επανεξέτασε την ανεξάρτητη έκθεση ελέγχου από τους εξωτερικούς ελεγκτές που είναι πλέον υποχρεωτική για τα συνεργατικά ιδρύματα.

Μια εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων, Εταιρεία Διαχείρισης Κύπρος περιουσιακών στοιχείων (CAMC) συστάθηκε ειδικά για τον σκοπό του εντοπισμού και της αντιμετώπισης των επισφαλών στοιχείων του ενεργητικού (μη εξυπηρετούμενα δάνεια) από τις τράπεζες και τα πιστωτικά ιδρύματα. Η εταιρεία έχει μια ιδιαίτερη έμφαση στα ελληνικά ανοίγματα και ο σκοπός της CAMC είναι να μεγιστοποιήσει την απόδοση από τη μεταπώληση κάνοντας την εκ νέου διάθεση του περιουσιακού στοιχείου το ταχύτερο δυνατόν.

Η ίδια CAMC ρυθμίζεται με διαφανή δομή διακυβέρνησης εντός του οργανισμού και εξασφαλίζεται η νομική προστασία για τους εργαζόμενους και τους διευθυντές.

2. Δημοσιονομική πολιτική:

Η δημοσιονομική πολιτική του 2012 σχεδιάστηκε για να μειώσει το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου σε όχι περισσότερο από 700 εκατομμύρια €. Ο έλεγχος της αμοιβής στον δημόσιο τομέα ήταν ο βασικός στόχος με τη δομή των μισθών να παγώνει περαιτέρω μέχρι το 2015. Οι κενές θέσεις στο δημόσιο τομέα παρέμειναν κενές με τον 13ο μισθό να έπρεπε να διαγραφεί εντελώς.

Στα εισπρακτικά μέτρα περιλαμβάνεται η αύξηση του ειδικού φόρου κατανάλωσης για τα πολυτελή προϊόντα, συμπεριλαμβανομένων κρασιών και καπνού. Η δημοσιονομική πολιτική του 2013 σχεδιάστηκε για να μειώσει το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου σε όχι περισσότερο από € 440 εκατομμύρια.

Οι παροχές και τα επιδόματα των εργαζομένων στο δημόσιο τομέα βρέθηκαν στον στόχο συμπεριλαμβανομένων των αποζημιώσεων απόλυσης, των επιδομάτων Χριστούγεννων και

Πάσχα. Τα προγράμματα που σχετίζονταν με τη στέγαση επίσης επλήγησαν σοβαρά και είχαν μεγάλη μείωση.

Τα έσοδα ενισχύθηκαν με την αύξηση του ΦΠΑ στο 18% από το προηγούμενο 17%. Η είσπραξη των φόρων ακινήτων και του τέλους του δημόσιου τομέα ήταν τονισμένη σημαντικά.

Οι συντάξεις ήταν μεταξύ των περιοχών που επλήγησαν από τα φορολογικά διαρθρωτικά μέτρα. Γρήγορες αλλαγές και οποιαδήποτε αύξηση μεταξύ των συντάξεων θα πρέπει να σταματήσουν και οι συντάξεις που σχετίζονται με τον τομέα του Δημοσίου θα μειωθούν.

Η εθελοντική πρόωρη συνταξιοδότηση υπόκεινται σε κυρώσεις στη σύνταξη και η ελάχιστη περίοδο εισφορών αυξήθηκε στα 15 έτη από το επίπεδο των 10 ετών (Kontolemis, Matsi, Stavrakis, 2008). Ένα μηνιαίο ανώτατο όριο για το μέγιστο ποσό που μπορούσε να ληφθεί ως αποζημίωση εισήχθη επίσης.

Ο κλάδος της υγείας επίσης εξετάστηκε, με αυστηρότερα μέτρα ελέγχου να εισάγονται όπως η κατανομή του προϋπολογισμού σε μεμονωμένα νοσοκομεία και την συνεχή αναθεώρηση της πολιτικής για την υγεία.

Οι κρατικές επιχειρήσεις δέχθηκαν ορισμένα σημαντικά μέτρα, συμπεριλαμβανομένης της δημιουργίας μιας δεξαμενής του ενεργητικού που ανήκει στις επιχειρήσεις αυτές που χρησιμοποιείται για να αξιολογηθεί κατά πόσον η συγκεκριμένη οργάνωση χρειάζεται εκποίηση. Άλλα μέτρα που περιλαμβάνονταν στις προετοιμασίες των σχεδίων που έπρεπε να υποβληθούν στο κοινοβούλιο είχαν να κάνουν με την ενίσχυση της διακυβέρνησης στο πλαίσιο αυτών των οργανώσεων και τον προϋπολογισμό για τον έλεγχο των λειτουργικών δαπανών των κρατικών επιχειρήσεων.

Η φορολογική συμμόρφωση αναδιαμορφώθηκε με περισσότερους από έναν τρόπους, όπως τη θέσπιση ειδικής μονάδας αφιερωμένης στην παρακολούθηση και είσπραξη του φόρου σχετικά με τα άτομα υψηλής οικονομικής αξίας. Οι φορείς της φορολογικής διοίκησης επικεντρώθηκαν ειδικά στο φόρο που καταβάλλεται και τις πραγματικές εισπράξεις φόρων.

Το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας έπρεπε προφανώς να μεταρρυθμιστεί μετά το πιστωτικό κραχ και οι αλλαγές που περιλαμβάνονταν στόχευαν τις πιο ευάλωτες ομάδες που χρειάζονταν ενίσχυση συγχωνεύοντας τα πάντα σε ένα συστήματα παροχών να μειώσουν το κόστος. Αυτοί οι

δικαιούχοι οι οποίοι προβλέπονταν από πολλαπλά συστήματα παροχών αντιμετώπισαν έπειτα ένα άνω όριο που τέθηκε και ενισχυμένες προϋποθέσεις επιλεξιμότητας.

3. Αγορά εργασίας και εμπόριο

Η αγορά εργασίας και οι μεταρρυθμίσεις που σχετίζονταν με αυτήν ήταν μια πραγματική ανησυχία καθώς η Κύπρος απολάμβανε υψηλή ανάπτυξη, τόσο λόγω της ποιότητας του εργατικού δυναμικού και τα χαμηλά ποσοστά ανεργίας σε όλο το νησί. Ελήφθησαν τα ακόλουθα μέτρα:

Η τιμαριθμική αναπροσαρμογή μισθών και ημερομισθίων τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα ήταν να εξαλειφθεί. Η ελάχιστη μισθολογική δομή αναθεωρήθηκε προσεκτικά ωστόσο με ιδιαίτερη προσοχή για την έλλειψη ανταγωνιστικότητας και της ποιότητας της εργασίας, αν η δομή των μισθών ήταν να μεταβληθεί. Ορίστηκε ότι πρέπει να ληφθεί η συγκατάθεση από τις οικονομικές και εργασιακές αρχές προκειμένου να αλλάξουν οι κατώτατοι μισθοί.

Το εμπόριο έπρεπε να ενισχυθεί για να σταθεί η Κύπρος πάλι στα πόδια της και τα αγαθά και οι υπηρεσίες ήταν σημαντικές περιοχές.

Η αποτελεσματικότητα της αγοράς προϊόντων ενισχύθηκε με την αύξηση του ανταγωνισμού σε ανέγγιχτους τομείς του εμπορίου, μειώνοντας το κόστος στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, και κάνοντας πιο προσιτές τις τηλεπικοινωνίες.

Νομοθεσίες σχετικές με συγκεκριμένους τομείς μειώθηκαν σε ένα πιο επιεικές επίπεδο και η χρήση της εμπορικής επικοινωνίας περικόπηκε από τον υποχρεωτικό κατάλογο των νομοθετικά κατοχυρωμένων επαγγελμάτων.

Ο τομέας του τουρισμού προφανώς ήταν η πιο πολυσυζητημένη περιοχή λόγω της σημασίας της και μια σειρά από μέτρα για την εξοικονόμηση κόστους, συμπεριλαμβανομένων της άρσης προσλήψεων υπαλλήλων σε ξενοδοχεία και θέρετρα υλοποιήθηκαν. Υποστηρικτικά μέτρα, όπως καλύτερες εγκαταστάσεις αποχέτευσης και χαμηλότερα τιμολόγια ηλεκτρικής ενέργειας εισήχθησαν επίσης για τα ξενοδοχεία.

Κεφάλαιο 3^ο Η οικονομική κρίση στην Ιρλανδία

Πριν από το 2008, η Ιρλανδία κατατασσόταν ως μία από τις κορυφαίες οικονομίες της Ευρώπης. Κινήθηκε από το να είναι ένα από τα φτωχότερα μέλη το 1973 σε ένα από τα πλουσιότερα κράτη μέλη από το 2006 (Rees, Quinn, and Connaughton, 2009). Στην πραγματικότητα, η Ιρλανδία είχε βιοτικό επίπεδο πάνω από το μέσο όρο της ζώνης του ευρώ από το 1997 (Buti, Deroose, Gaspar and Martins, 2010). Το ιρλανδικό οικονομικό φαινόμενο ήταν γνωστό ως η κέλτικη τίγρη, και απέδιδε σε μεγάλο βαθμό ως μέλος της ευρωζώνης μέχρι τη κρίση.

Όταν η Ιρλανδία έγινε για πρώτη φορά μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η εγκαθίδρυσή της ως διεθνούς ανταγωνιστή ήταν ίσως, όπως και για την Ελλάδα, δυνατή μόνο με τη χρηματοδότηση της ΕΕ. Επειδή τόσο η Ελλάδα όσο και η Ιρλανδία ήταν πιο αδύναμες οικονομίες κατά την είσοδό τους, η οικονομική στήριξη της ΕΕ ήταν αναγκαία για να μαλακώσει τον οικονομικό αντίκτυπο της μετάβασης σε μια πολύ μεγαλύτερη αγορά με διαφορετικές οικονομικές προσδοκίες.

Η Ιρλανδία έκανε σαφώς εκμετάλλευση στο έπακρο της οικονομική στήριξη της ΕΕ, και από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 είχε μία από τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες οικονομίες στην Ευρώπη, ξεπερνώντας τους ευρωπαϊούς γείτονές της, με το Ιρλανδικό ΑΕΠ να έχει αυξηθεί από 66 τοις εκατό του μέσου όρου της ΕΚ το 1972 σε 115 τοις εκατό το 2000. Η απασχόληση αυξήθηκε επίσης κατά 45 τοις εκατό μεταξύ 1993 και 2001. (Rees, 2009).

Από την έναρξή της στην ΕΕ, η ιρλανδική κυβέρνηση υποστήριξε την περαιτέρω ευρωπαϊκή ολοκλήρωση της Ιρλανδίας μέσω της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης. Αρχικός στόχος της ιρλανδικής κυβέρνησης για την υιοθέτηση του ευρώ ήταν να ανοίξει η αγορά σε διεθνείς επιχειρήσεις, προκειμένου να διαφοροποιήσει σημαντικά τον οικονομικό και κοινωνικό τομέα. Η πολιτική της Ιρλανδίας πάντα στόχευε στο να μπορούν να συμμετάσχουν στην ΟΝΕ από την αρχή. Μια δήλωση που εκδόθηκε από τον Ιρλανδό Πρωθυπουργό, Bertie Ahern στις 6 του Μάη, 1998 επανέλαβε τη δέσμευση της κυβέρνησης να συνεχίσει την επίτευξη της σταθερότητας μέσω της οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής για να διασφαλιστούν οι σφιγτές δαπάνες και ο χαμηλός πληθωρισμός που θα βοηθούσε στην εξασφάλιση της μεσοπρόθεσμης

βιωσιμότητας της οικονομικής ανάπτυξης της Ιρλανδίας (McCreenny, 1999) . Έτσι, η οικονομική και νομισματική ένωση ήταν άμεσα ευεργετική για την ιρλανδική οικονομία.

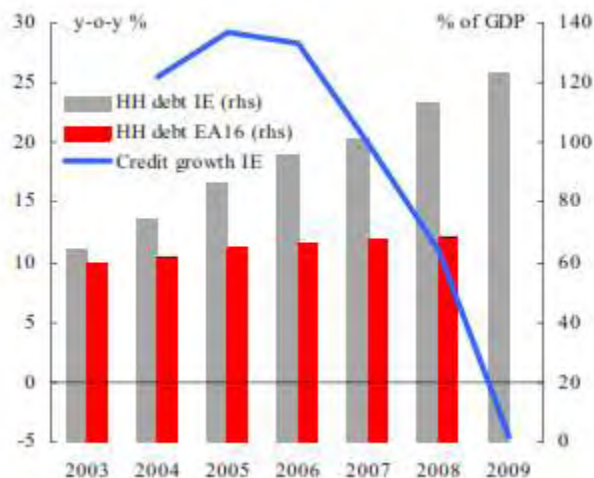
Η Ιρλανδία εντάχθηκε στο ευρώ σε μια εποχή που η οικονομία της ήταν καλή σε απόδοση, το οποίο ήταν ένα συγκεκριμένο σημείο της εμπιστοσύνης για την ΕΕ. Παρά το γεγονός ότι για να γίνει μέλος της ευρωζώνης απαιτείται στο κράτος να παραιτηθεί από τον έλεγχο πολλών χαρακτηριστικών της οικονομίας του προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα οφέλη υπερτερούν κατά πολύ των κινδύνων (Rees, Quinn, & Connaughton, 2009). Μεταξύ 1999 και 2004, και από την άποψη του μέσου όρου των μεγάλων μακροοικονομικών δεικτών, η εμπειρία της Ιρλανδίας στην ΟΝΕ ήταν μια άνευ προηγουμένου επιτυχία: η πραγματική ανάπτυξη του ΑΕΠ ήταν κατά μέσο όρο 5,7 τοις εκατό ετησίως, το μέσο ποσοστό ανεργίας ήταν 4,4 τοις εκατό , και το έλλειμμα του προϋπολογισμού κατά μέσο όρο λιγότερο από το 1 τοις εκατό του ΑΕΠ ετησίως (Honohan και Leddin, 2006).

Η Ιρλανδία απέδιδε με συνέπεια ως μέλος του ενιαίου νομίσματος. Στην πραγματικότητα, το κράτος είχε επαινεθεί από την Επιτροπή για την ολοκληρωμένη και συνεκτική εθνική στρατηγική σε τομείς της οικονομικής πολιτικής, όπως η απασχόληση και η ανταγωνιστικότητα (Rees, 2009). Η Ιρλανδία είχε ένα προβάδισμα από τα περισσότερα μέλη της λέσχης του ευρώ.

Μετά την τελευταία μεγάλη ύφεση της δεκαετίας του 1980, δελεάσε πολυεθνικές όπως η Intel και η Microsoft και το Facebook και το Linked-In - με φορολογικό συντελεστή 12,5 τοις εκατό, δίνοντας στην Ιρλανδία μια από τις περισσότερο βασιζόμενες σε εξαγωγές οικονομίες στον κόσμο.

Ο πυρήνας της οικονομικής κρίσης στην Ιρλανδία ήταν η μη βιώσιμη και τελικά καταστροφική ανάπτυξη του κλάδου των κατασκευών. Ενώ το ελληνικό κράτος ζούσε πολύ πέρα από τα έσοδά του, οι ιρλανδικές τράπεζες αντλούσαν τεράστια χρηματικά ποσά από μια φούσκα ακινήτων που απλά έσκασε. Η Ιρλανδία είναι ασυνήθιστη, επειδή ολόκληρη η οικονομία της μετά το 2000 ήρθε να οδηγείται από μια φούσκα των ακινήτων (Kelly, 2009). Η Ιρλανδία βίωσε μια κρίση που έμοιαζε πολύ με τις Ηνωμένες Πολιτείες. Τα άρθρα στο The Economist και το The Irish Times υποστήριζαν χρόνια πριν, ότι υπήρχε μια φούσκα ακινήτων στην παγκόσμια αγορά, τονίζοντας ότι η συμμετοχή της Ιρλανδίας στα χαμηλά επιτόκια του ενιαίου νομίσματος μπορεί να δικαιολογούσε μερικές από τις υψηλότερες τιμές των κατοικιών, που έθεταν σε κίνδυνο τις ιρλανδικές τράπεζες που δάνεισαν τα χρήματα (The Economist, 2005, Taylor, 2003).

Οι υψηλότερες τιμές σε συνδυασμό με τις αυξήσεις στις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις και το χαμηλό κόστος δανεισμού τροφοδότησε όχι μόνο τη φούσκα, αλλά και το επίπεδο των χρεωμένων ιδιοκτήτων ακινήτων στην Ιρλανδία (εικ 10.)

Εικόνα 10 Αύξηση πιστώσεων του ιδιωτικού τομέα και του χρέους ανά νοικοκυριό

Η υψηλή ανάπτυξη τροφοδοτήθηκε σε μια υπερ-επέκταση της πίστωσης και υπερβολικά έντονων καταναλωτικών δαπάνων. Σε αυτό το πλαίσιο, τα χαμηλά πραγματικά επιτόκια και η εύκολη πρόσβαση σε πιστώσεις συνέβαλαν στη διόγκωση των λογιστικών καταστάσεων του ιδιωτικού τομέα και των τιμών των ακινήτων. Τόσο τα νοικοκυριά όσο και οι μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις είδαν το χρέος τους να αυξάνεται απότομα πριν από την κρίση σε επίπεδα που ήταν μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ των 27 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2011α). Όπως φαίνεται στην εικ. 21, όταν τα επίπεδα του χρέους εκτινάχθηκαν στα ύψη και η πιστωτική επέκταση υποχώρησε δραματικά, η αγορά ήρθε σε ένα οδυνηρό αδιέξοδο. Όταν η φούσκα έσκασε, μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, οι ιρλανδικές τράπεζες ήταν υπόλογες για την αύξηση στο δανεισμό τους.

Σε μια κίνηση που την διέκρινε από την ελληνική κυβέρνηση και τις άλλες προβληματικές χώρες της ευρωζώνης, ωστόσο, η ιρλανδική κυβέρνηση ενήργησε γρήγορα το 2008, όταν κατέστη σαφές ότι η πορεία δεν ήταν βιώσιμη. Ήταν η πρώτη χώρα στην Ευρώπη που περιέκοψε δαπάνες για να παλέψει ένα τεράστιο έλλειμμα του προϋπολογισμού υπό έλεγχο, κερδίζοντας επαίνους ως πρωτοπόρος του οποίου το αποφασιστικό πρόγραμμα λιτότητας έδειξε το δρόμο για την υπόλοιπη ήπειρο (Chu, 2010.) Ο Underhill, (2010) δηλώσε ότι η διαφορά ήταν

ότι η Ιρλανδία μπορούσε να προσφέρει την ειλικρίνεια και αποφασιστικότητα της κυβέρνησης συνασπισμού της. Δεν υπήρχαν παραποιημένα στοιχεία ή δάχτυλα που δείχνουν στους δαίμονες του αγγλοσαξονικού καπιταλισμού. Αντ' αυτού, ξεκίνησε ένα πρόγραμμα λιτότητας εκπληκτικής σοβαρότητας, με την αύξηση των προσωπικών φόρων και μείωση των δαπανών.

Κατά τη διάρκεια αυτής της αρχικής φάσης της λιτότητας στην Ιρλανδία, οι ιρλανδοί πολίτες δεν φάνηκαν ιδιαίτερα αναστατωμένοι με τα βήματα της κυβέρνησης να φέρει την οικονομική κατάσταση υπό έλεγχο, τουλάχιστον όχι αρκετά για να διαμαρτυρηθούν μαζικά στους δρόμους, όπως στην Ελλάδα (Broad 2010, McDonald, 2010). Οι περικοπές δεν ήταν ελάχιστες, όμως. Συνολικού ύψους 5,5% του ΑΕΠ το 2008 και 2,4% του ΑΕΠ το 2010, περιλάμβαναν περικοπή των αμοιβών των εργαζομένων του δημόσιου τομέα κατά 18%, των πληρωμών κοινωνικής πρόνοιας κατά 4%, και 5δισ ευρώ από το συνολικό προϋπολογισμό, που θα μπορούσαν δυνητικά να εξαλείψουν πάνω από 17.000 θέσεις εργασίας στο δημόσιο τομέα (Broad, 2010).

Εκτός από τα μέτρα λιτότητας που τέθηκαν σε εφαρμογή όταν η οικονομική κατάσταση στην Ιρλανδία άρχισε να μοιάζει επικίνδυνη, η ιρλανδική κυβέρνηση ίδρυσε το National Asset Management Agency (NAMA) το Δεκέμβριο του 2009. Με τον καθορισμό του NAMA, η ιρλανδική κυβέρνηση επεδίωξε να ασχοληθεί με τα πιο επικίνδυνα χαρτοφυλάκια δανείων στους ισολογισμούς των ιρλανδικών τραπεζών (NAMA, 2010).

Τα έξι πληγέντα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα στην Ιρλανδία που μεταφέραν περιουσιακά στοιχεία το NAMA περιλαμβάναν τις Allied Irish Banks PLC, Bank of Ireland PLC, Irish Life & Permanent PLC, Irish Nationwide Building Society, EBS Building Society και Anglo Irish Bank Corp "(Fottrell, 2009). Η ίδρυση του NAMA είναι ίσως το καλύτερο παράδειγμα της προσπάθειας της ιρλανδικής κυβέρνησης να αποδείξει την αποφασιστικότητά της να προστατεύσει την οικονομία της και να διατηρήσει τη φήμη της ως Celtic Tiger.

Η Ιρλανδία αναμενόταν να τα καταφέρει δεδομένης της γρήγορης και κατηγορηματικής αντίδρασης και του εξαιρετικού οικονομικού παρελθόντος. Η κυβέρνηση ενήργησε επίσης αμέσως την ένεση ρευστότητας στις τράπεζες της έτσι που θα μπορούσαν να βρεθούν κοντά σε κανονική λειτουργία εκτός της βιομηχανίας κατασκευών. Οι τρεις χειρότεροι οικονομικοί παραβάτες που έλαβαν χρήματα από την ιρλανδική κυβέρνηση ήταν οι Anglo-Irish Bank, Allied Irish Bank, και The Bank of Ireland με τη πρώτη να δέχεται το μεγαλύτερο χτύπημα. Ωστόσο,

έγινε φανερό μετά την ελληνική διάσωση και κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού του 2010 ότι η Ιρλανδία απείχε πολύ από την επίτευξη των στόχων.

Εκτός από το κόστος για την διάσωση των τραπεζών της, η Ιρλανδία έχασε επίσης την εμπιστοσύνη των επενδυτών. Οι επενδυτές έβλεπαν πολύ υψηλότερο κίνδυνο να κατέχουν χρέος της Ιρλανδίας. Αυτό αντανακλά σε μεγάλο βαθμό τις ανησυχίες σχετικά με την έκθεση της ιρλανδικής κυβέρνησης στις υποχρεώσεις των τραπεζών που πλήττονταν από τη κρίση (Tilford, 2009). Δυστυχώς για την Ιρλανδία, έγινε όλο και πιο εμφανές το φθινόπωρο του 2010 ότι η εμπιστοσύνη των επενδυτών συρρικνωνόταν και οι ιρλανδικές τράπεζες είχαν αρχίσει να γίνονται περισσότερο σαν απύθμενα βαρέλια.

Συνολικά το 2010, το κόστος για το πακέτο διάσωσης των τραπεζών της Ιρλανδίας ανήλθε σε 45 δις ευρώ, στέλνοντας τις προβλέψεις σχετικά με το ιρλανδικό έλλειμμα στο 32% του ΑΕΠ, ένα αστρονομικό ποσό (BBC News, 2010i). Τον Νοέμβριο του 2010, το έλλειμμα ήταν 11,9 τοις εκατό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, το υψηλότερο στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Brown & Oakley, 2010). Το κόστος της διάσωσης των ιρλανδικών τραπεζών άφησε το κράτος με το επίπεδο του χρέους των νοικοκυριών σχεδόν αζεπέραστο στην Ευρώπη (Underhill, 2010). Η ιρλανδική κυβέρνηση σύντομα συνειδητοποίησε ότι δεν μπορούσε πλέον να χρηματοδοτήσει το τραπεζικό τομέα της μόνη της και ότι η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα θα πρέπει να παρέμβει και να βοηθήσει τη χρηματοδότηση για τις τεράστιες απώλειες των ιρλανδικών τραπεζών.

Η οικονομική φήμη της Ιρλανδίας στην ευρωζώνη φαινόταν να έχει αλλάξει εντελώς μέσα σε ένα σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα.

Καθώς η οικονομική κατάσταση στην Ιρλανδία χειροτέρευσε, έγινε σαφές στην Ευρωπαϊκή Ένωση ότι η ιρλανδική οικονομία δεν ήταν πρόβλημα της χώρας ή της ευρωζώνης, αλλά πρόβλημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με την εθνικοποίηση των μεγαλύτερων τραπεζών της, τώρα το ιρλανδικό κράτος και όχι οι ιρλανδικές τράπεζες ήταν σε χρέος. Οι αξιολογήσεις χρέους της ιρλανδικής κυβέρνησης άρχισαν να υποβαθμίζονται ή να δίνονται αρνητικές προοπτικές από τους κορυφαίους τρεις οίκους αξιολόγησης, S & P, Moody, και Fitch κατά τα τέλη του καλοκαιριού και στις αρχές του φθινοπώρου του 2010 (BBC News, 2010h, Telegraph, 2010). Επιπλέον, τα spreads ομολόγων του δημοσίου βρέθηκαν σε τιμές πίσω μέχρι στις αρχές Σεπτεμβρίου του 2010, και η ανεργία άρχισε να αυξάνεται επικίνδυνα λόγω της κατάρρευσης του κατασκευαστικού τομέα (The Economist, 2010g).

Η ιρλανδική οικονομική κατάσταση είναι περίεργη. Λόγω των κανόνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις κρατικές ενισχύσεις, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει τον τελευταίο λόγο για το τι θα συμβεί στο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα της Ιρλανδίας που επλήγη περισσότερο, της Anglo Irish Bank. Εάν η Anglo Irish Bank έμενε ανοιχτή θα μπορούσε να κοστίζει τον ιρλανδικό λαό γύρω στα 35 δις ευρώ. Όπως αναφέρει ο Lynam (2010), το πρόβλημα για τη Δημοκρατία ήταν ότι σε αντίθεση με την Ελλάδα είχε λάβει ήδη πολύ τιμωρικά μέτρα για να διορθώσει τα οικονομικά της και δεν μπορούσε να δεχθεί άλλα. "

Ενώ ορισμένοι υποστηρίζαν ότι η Ιρλανδία θα έπρεπε να θεωρηθεί ως ένα παράδειγμα μιας πρωτοπόρου στην αντιμετώπιση της επιδείνωσης της οικονομικής κατάστασης νωρίς, άλλοι προτείνουν ότι στην προσπάθεια της Ιρλανδίας να προκαταλάβει μια οικονομική καταστροφή, τα αρχικά μέτρα λιτότητας που πρόβλεψε η ιρλανδική κρατική απλώς φαινόταν να ακρωτηριάζουν την ευκαιρία για την ανάπτυξη στο μέλλον (Alderman, 2010, . Elliot, 2010β).

Η αποδυνάμωση της οικονομικής ανάπτυξης και η μείωση της εμπιστοσύνης των αγορών στη σταθερότητα του ιρλανδικού κράτους τελικά αποδείχθηκε υπερβολική, και στις 21 Νοεμβρίου 2010, η ιρλανδική κυβέρνηση ζήτησε επισήμως βοήθεια από την ΕΚΤ και το ΔΝΤ. Το πρόγραμμα πρόβλεπε μέχρι και 50 δις € στις δημοσιονομικές ανάγκες και έως € 35 δις σε μέτρα στήριξης του τραπεζικού τομέα μεταξύ του 2011 και το τέλος του 2013 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2011a).

Ο σκοπός της διάσωσης ήταν διττός σύμφωνα με το πρώην πρωθυπουργό, Μπράιαν Κόουεν, όπως αναφέρεται από τους McGee και Beesley (2010), ο πρώτος ήταν μια βαθιά αναδιάρθρωση των ιρλανδικών τραπεζών. Οι Ιρλανδικές τράπεζες έπρεπε να γίνουν σημαντικά μικρότερες από ό, τι ήταν στο παρελθόν. Το δεύτερο μέρος του προγράμματος περιλάμβανε αύξηση των φόρων και τη μείωση των δαπανών, προκειμένου να μειωθεί ο δανεισμός της κυβέρνησης σε € 15 δις για τα επόμενα τέσσερα χρόνια. Όπως η Ελλάδα, η Ιρλανδία συνέταξε ένα μνημόνιο συμφωνίας (ΔΝΤ, 2010) υπό το πρίσμα της συμφωνίας διάσωσης που θέτει η ΕΕ και το ΔΝΤ.

Οι κατευθύνσεις του Μνημονίου, οι οποίες βασιζόταν σε τριμηνιαίες δόσεις νομισματικής στήριξης από την ΕΚΤ και το ΔΝΤ, ήταν πολύ παρόμοιες με τις κατευθυντήριες γραμμές που

καθορίστηκαν για την εκταμίευση των δόσεων του δανείου στην Ελλάδα. Η ΕΚΤ και το ΔΝΤ είχαν προγραμματίσει δώδεκα αξιολογήσεις για την ιρλανδική οικονομία μέχρι το τέλος του 2013. Όπως και στην Ελλάδα, η ΕΚΤ και το ΔΝΤ έπρεπε να αναγνωρίσουν την εκπλήρωση των ειδικών οικονομικών στόχων πριν από κάθε αξιολόγηση ώστε να εγκριθεί και η επόμενη δόση των χρημάτων διάσωσης. Τρία μεγάλα οικονομικά ζητήματα θα επανεξετάζονταν στην Ιρλανδία κατά τη διάρκεια του Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής. Το πρώτο ήταν η δημοσιονομική εξυγίανση, όσον αφορά τη συμφιλίωση των μέτρων των εσόδων και τη μείωση των επιπέδων των δαπανών προ-διάσωσης. Το δεύτερο ήταν οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, όσον αφορά προσαρμογές στην αγορά εργασίας. Το τρίτο και ίσως πιο σημαντικό για την Ιρλανδία ήταν οι μεταρρυθμίσεις του χρηματοπιστωτικού τομέα, συμπεριλαμβανομένων των μέτρων ανακεφαλαιοποίησης για τις ιρλανδικές τράπεζες, και η αναδιοργάνωση του τραπεζικού τομέα με στόχο την συρρίκνωση του για να ταιριάζει καλύτερα στο μέγεθος της πραγματικής ιρλανδικής οικονομίας (ΔΝΤ, 2010).

3.1 Η λιτότητα στην Ιρλανδία

Φυσικά, η εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων προβλεπόταν από το Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής για την Ιρλανδία (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2011a) ήταν τέτοια ώστε η Ιρλανδία να λάβει πρόσθετα μέτρα λιτότητας στον στόχο της να συμμορφωθεί με τις κατευθυντήριες γραμμές της ΕΕ / ΔΝΤ και να λάβει περαιτέρω βοήθεια. Ο ελάχιστος μισθός της Ιρλανδίας περικόπηκε 13 τοις εκατό και όλα τα ιρλανδικά νοικοκυριά αντιμετώπισαν ένα νέο φόρο ακίνητης περιουσίας από το 2012. Οι πληρωμές κοινωνικής πρόνοιας, συμπεριλαμβανομένου του επιδόματος ατόμων που αναζητούν εργασία και παιδιού, θα έπρεπε να κοπούν πέντε τοις εκατό. Επιπλέον, η μισθοδοσία του δημόσιου τομέα θα μειωνόταν αρκετά με 27.000 θέσεις εργασίας των δημοσίων υπαλλήλων να χάνονται (Waterfield, 2010). Σε μια προσπάθεια να κρατηθεί η ιρλανδική οικονομία ανταγωνιστική μεταξύ των άλλων μελών της ευρωζώνης και να διευκολύνει την οικονομική ανάπτυξη, όμως, μέρος της συμφωνίας διάσωσης ΕΕ / ΔΝΤ παραλάμβανε τη δυνατότητα για την Ιρλανδία να διατηρήσει τον ανταγωνιστικό φορολογικό συντελεστής του 12,5% (Department of Finance, 2010).

Κεφάλαιο 4^ο Η οικονομική κρίση στην Ισλανδία

Η οικονομική κρίση στην Ισλανδία ήρθε ως μια μεγάλη κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού συστήματος της χώρας τον Οκτώβριο του 2008. Αυτό συνέβη στον απόηχο της συσσώρευσης ενός χρηματοπιστωτικού γεγονότος που έχει περιγραφεί ως η μεγαλύτερη οικονομία φούσκας του κόσμου, σε σχέση με το μέγεθος της εθνικής οικονομίας. Λαμβάνοντας υπόψη το τεράστιο μέγεθος αυτών των εξελίξεων, οι συνέπειες για το επίπεδο διαβίωσης αναμενόταν να είναι πολύ σοβαρές.

Τώρα, χρόνια μετά την κατάρρευση είμαστε σε θέση να εκτιμήσουμε την έκταση των συνεπειών και πώς κυβερνητικές και άλλες πολιτικές μείωσαν τις επιπτώσεις της κρίσης στον πληθυσμό. Η κυβέρνηση που ήρθε στην εξουσία τον Φεβρουάριο του 2009, αφού διαμαρτυρίες στους δρόμους του Ρέικιαβικ οδήγησε την προηγούμενη κυβέρνηση σε παραίτηση, υποσχέθηκε ο στόχος της να είναι μια σκανδιναβική κυβέρνηση πρόνοιας, η οποία θα έχει ως στόχο να προφυλάξει τα κατώτερα και μεσαία εισοδήματα από τις χειρότερες συνέπειες της κρίσης. Κατά κάποιο τρόπο αυτά ήταν μεγάλες υποσχέσεις, δεδομένου ότι τα κυβερνητικά οικονομικά ήταν σε άθλια κατάσταση, με το έλλειμμα του προϋπολογισμού είναι σχεδόν 14% στο τέλος του 2008.

Η κυβέρνηση πήγε σε ένα πρόγραμμα σε αναμονή με το ΔΝΤ, το οποίο έληξε το φθινόπωρο του 2011, με τους περισσότερους από τους στόχους που σχετίζονται με την ανάταση του χρηματοπιστωτικού συστήματος και τη συγκράτηση των δημόσιων οικονομικών να έχουν επιτευχθεί. Το ΔΝΤ δήλωσε την Ισλανδία ως πτυχιούχο με άριστα. Μια ανάπτυξη του 3-4% αναμενόταν το 2011 και κάποια ανάπτυξη για τα επόμενα χρόνια, ενώ φαίνεται ότι το δημόσιο χρέος μειώνεται από το 2013 και μετά. Η κυβέρνηση είχε επίσης δηλώσει ότι στοχεύει να προφυλάξει το κράτος πρόνοιας ενάντια στις περικοπές όσο το δυνατόν περισσότερο. Στην πραγματικότητα αυτό σήμαινε λιγότερες περικοπές δαπανών για θέματα καλής διαβίωσης απότι για άλλους τομείς. Αυτό πράγματι συνέβη. Η κατάσταση του δημόσιου προϋπολογισμού διορθώθηκε με ένα μείγμα από περικοπές δαπανών και αυξήσεις φόρων, σε παρόμοιες αναλογίες, με τους φόρους να αυξάνονται ιδιαίτερα στις υψηλότερες εισοδηματικές ομάδες.

Η εργασία αυτή παρουσιάζει τις αιτίες και τις συνέπειες της κρίσης καθώς και τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν σε απάντηση αυτής. Η εργασία κλείνει με μια συνολική εκτίμηση για το πώς η πολιτική έχει επηρεάσει το επίπεδο διαβίωσης των διαφόρων εισοδηματικών ομάδων.

4.1 Η κρίση και οι συνέπειες της

Η κρίση της Ισλανδίας που ακολούθησε τη θεαματική κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος της χώρας τον Οκτώβριο του 2008 ήταν πράγματι μια βαθιά και δύσκολη κρίση. Ήρθε στον απόηχο της συσσώρευσης αυτού που περιγράφηκε ως η μεγαλύτερη οικονομία φούσκας στην ιστορία, σε σχέση με το μέγεθος της εθνικής οικονομίας. Η οικονομική κατάρρευση ήταν επίσης και ιστορικών αναλογιών, με δεδομένο το μέγεθος των τριών κύριων τραπεζών που ήταν στο επίκεντρο του όλου έπους. Η πτώση του δείκτη του χρηματιστηρίου ήταν πιο απότομη και πιο γρήγορη από την κατάρρευση της Wall Street το 1929-1932 και η συσσώρευση χρέους που συνδέεται με τη φούσκα ήταν εξαιρετικά μεγάλη (Olafsson 2011β). Η κρίση ήταν ταυτόχρονα μια τραπεζική κρίση, μια κρίση νομίσματος (η αξία της ισλανδικής κορώνας κατέβηκε περίπου 50%), μιας οικονομικής ύφεσης και κρίση της πολιτικής και εμπιστοσύνης της κοινωνίας. Έτσι, ήταν ένα πολύ σοβαρό πλήγμα για την οικονομία και την κοινωνία.

Κατά την περίοδο από το 1995 και μέχρι την κατάρρευση η έμφαση στη νεοφιλελεύθερη πολιτική ήταν κυρίαρχη στην Ισλανδία, με αυξανόμενη δύναμη κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2000. Αυτό συνεπαγόταν μια πολύ ισχυρή εμπιστοσύνη στη δύναμη των αγορών, συμπεριλαμβανομένων των χρηματοοικονομικών αγορών, να αυτο-ρυθμίζουν τη λειτουργία τους και την επίτευξη της ανάπτυξης. Ένα μέρος της επικρατούσας κατάστασης ήταν μια ισχυρή δόση του *laissez faire* και της θεώρησης ότι ο ιδιωτικός τομέας έχει πλεονεκτήματα σε σχέση με το δημόσιο τομέα ως πάροχος και επιστάτης των υπηρεσιών και σε κάποιο βαθμό τη διακυβέρνηση. Φορολογικές περικοπές, ιδιωτικοποιήσεις και η ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων έγιναν στόχοι προτεραιότητας. Αυτός ο προσανατολισμός αύξησε τη δύναμη και την ελευθερία της χρηματοδότησης και συνδέεται με την συσσώρευση της ακραίας οικονομίας φούσκας. Αυτά ήταν μάλλον ακραίες εξελίξεις για ένα κράτος πρόνοιας των Βορείων Χωρών.

Η είσοδος της Ισλανδίας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Ζώνη (ΕΟΖ) το 1995 εισήγαγε τις τέσσερις ελευθερίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην ισλανδική πολιτική οικονομία, με τη πλήρη ελευθερία για τη ροή των κεφαλαίων πέραν των συνόρων να είναι η πιο νέα και επακόλουθη

πτυχή. Αυτή ήταν μια σημαντική αλλαγή του πολιτικού περιβάλλοντος οικονομίας. Η ιδιωτικοποίηση των κύριων κρατικών τραπεζών, η οποία ξεκίνησε το 1998, αποδείχθηκε ότι είναι ένα σημαντικό σημείο καμπής όσον αφορά τις οικονομικές εργασίες στην Ισλανδία. Όταν οι τράπεζες είχαν ιδιωτικοποιηθεί πλήρως, στις αρχές του 2003, οι νέοι ιδιοκτήτες τους τις μετέτρεψαν επί τόπου σε επιθετικές επενδυτικές τράπεζες. Αύξησαν σημαντικά η συμμετοχή τους σε μοχλευμένες εξαγορές και συγχωνεύσεις, αρχικά εντός της Ισλανδίας, αλλά στη συνέχεια σε μεγαλύτερο βαθμό στις γειτονικές χώρες.

Το εξωτερικό χρέος κλιμακώθηκε και η υπερβολική συμπεριφορά λήψης ρίσκου έγινε κυρίαρχη στο ισλανδικό οικονομικό και επιχειρηματικό περιβάλλον, οδηγούμενη από την αναζήτηση για τη συσσώρευση περιουσιακών στοιχείων, κερδών και μόνους (PIC - Κοινοβουλευτική Επιτροπή Έρευνας για την κατάρρευση των τραπεζών, 2010). Με την εύκολη ροή δανεισμένου ξένου κεφαλαίου, με χαμηλά επιτόκια, η οικονομία είχε άφθονους πόρους για την ταχεία ανάπτυξη, η οποία σύντομα μετατράπηκε σε μια υπερβολική φούσκα κερδοσκοπίας (πρβλ Kindleberger και Aliber 2005, Minsky 2008/1986). Ήδη από το τέλος του 2004, η Ισλανδία είχε γίνει η πιο υπερχρεωμένη οικονομία του κόσμου, μετρώντας το ακαθάριστο εξωτερικό χρέος (περιλαμβάνει τα ποσά που οι κάτοικοι οφείλουν στους κατοίκους όλου του υπόλοιπου κόσμου) ως% του ΑΕΠ. Πριν από την κατάρρευση των τραπεζών τον Οκτώβριο του 2008, το εξωτερικό χρέος είχε αυξηθεί σε περίπου οκτώ φορές το μέγεθος του ΑΕΠ της χώρας, μια κατάσταση υψηλού κινδύνου και εντελώς μη βιώσιμη σε περίπτωση που η ανάπτυξη επιβραδυνόταν (Buitert και Sibert 2008, Olafsson 2008, Danielsson και Zoega 2009, PIC 2010).

Το ΔΝΤ και άλλοι έχουν ισχυριστεί ότι η οικονομική κρίση της Ισλανδίας είναι η πιο δαπανηρή στην ιστορία, σε σχέση με το ΑΕΠ (IMF 2010). Επιπλέον, αν η κατάρρευση των τριών εμπορικών τραπεζών ληφθούν ως μία οντότητα τότε μπορεί να θεωρηθεί ως η τρίτη μεγαλύτερη χρεοκοπία στην ιστορία των πτωχεύσεων των ΗΠΑ. Δεδομένου ότι η Ισλανδία έχει πληθυσμό μόλις 0,1% του πληθυσμού των ΗΠΑ το αναλογικό μέγεθος της κατάρρευσης είναι σαφώς τεράστιο (Halldórsson και Zoega 2010).

Αυτό το πολιτικό περιβάλλον ήταν μάλλον αρνητικό απέναντι στη δημόσια κοινωνική προστασία. Στον τομέα των συντάξεων, για παράδειγμα, θεωρήθηκε ο στόχος ότι οι χρηματοδοτούμενες επαγγελματικές συντάξεις (στη φροντίδα των εταίρων της αγοράς εργασίας) θα πρέπει να αντικαταστήσουν τη δημόσια κοινωνική ασφάλιση, όπως και οι ιδέες αυξημένων

συμπράξεων δημόσιου-ιδιωτικού τομέα στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας. Η αύξηση της αυτάρκειας ήταν επίσης στόχος και θεωρούταν ότι θα οδηγούσε στη θέσπιση ατομικών συνταξιοδοτικών λογαριασμών, κάτι που τέθηκε σε ισχύ με κίνητρα φορολογικής απαλλαγής από το 1997 (νόμος αριθ. 129/1997). Ενώ αυτό ήταν μια ευπρόσδεκτη διεύρυνση των συνταξιοδοτικών αποταμιεύσεων, η ατμόσφαιρα προς το δημόσιο ρόλο στις συντάξεις διαβρώθηκε κάπως, όπως αντικατοπτρίζεται για παράδειγμα στην καθυστέρηση της πληρωμής της ελάχιστης σύνταξης της κοινωνικής ασφάλισης από το 1995 έως το 2003. Η στάση απέναντι στην ανισότητα έγινε πολύ πιο επιεικής από ό, τι πριν, ιδίως μεταξύ των κυρίαρχων πολιτικών.

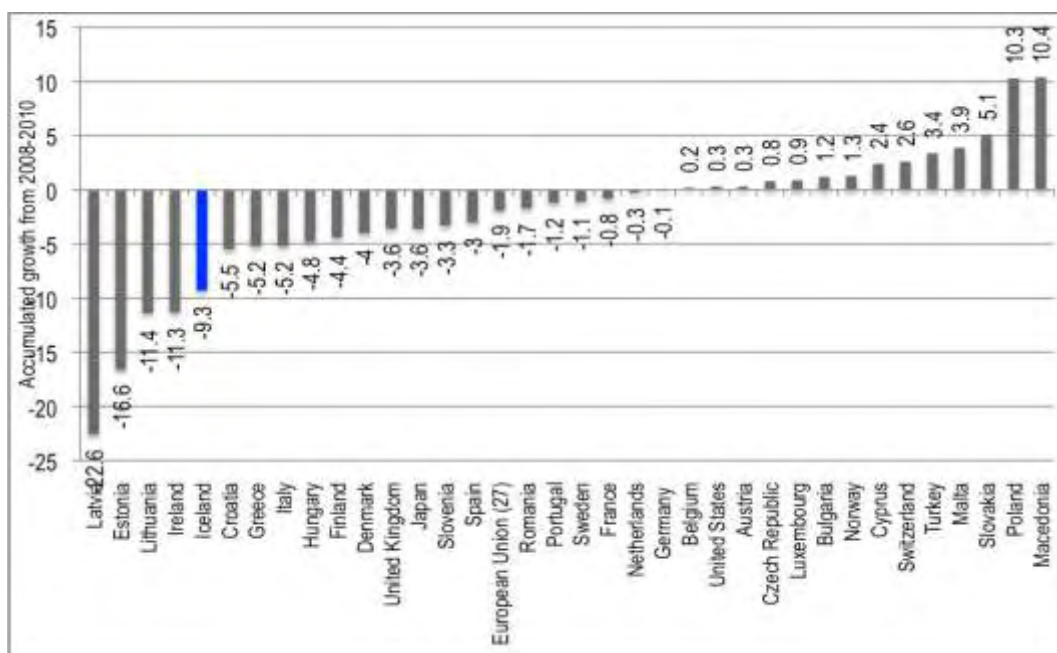
Η νέα κυβέρνηση που ήρθε στην εξουσία μετά την οικονομική κατάρρευση, δηλαδή το Φεβρουάριο του 2009, ήταν μια σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση, υποσχόμενη να αλλάξει τις πολιτικές και να στοχεύσει περισσότερο από πριν προς το μοντέλο κοινωνικής πρόνοιας των Βορείων Χωρών. Προηγουμένως οι κυβερνώσες δυνάμεις κοιτούσαν περισσότερο προς τις ΗΠΑ ως πρότυπο, λαμβάνοντας σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση του άκρατου καπιταλισμού. Η έμφαση στη νέα κυβερνητική πολιτική θεωρήθηκε ως η ανάγκη για ένα πιο σίγουρο δημόσιο τομέα που να είναι σε θέση να ρυθμίσει και να περιορίσει τις τάσεις του ιδιωτικού τομέα προς την ανισότητα και την αναστάτωση. Έτσι στόχοι ισότητας και ασφάλειας θα έπρεπε να ενισχυθούν και οι ομάδες χαμηλών και μεσαίων εισοδημάτων να προστατευτούν από τις χειρότερες συνέπειες της κρίσης. Ο στόχος της πολιτικής ήταν εξέχων για τα τελευταία χρόνια και οδήγησε σε ορισμένα από τα μέτρα που αναλήφθηκαν στον τομέα της κοινωνικής προστασίας, τους φόρους, την παρακολούθηση πρόνοιας και τις υπηρεσίες. Τα σοβαρά προβλήματα στα δημόσια οικονομικά ήταν προφανώς ένα όριο στις δυνατότητες, με δεδομένη την μεγάλη ανάγκη για την ισοσκελίση του προϋπολογισμού. Κατά την έναρξη της κρίσης, ο κρατικός προϋπολογισμός είχε έλλειμμα περίπου 13,5% του ΑΕΠ. Αυτό αναμενόταν (και επετεύχθη) να εξομαλυνθεί από το 2013 (το προηγούμενο σχέδιο ήταν να φτάσει αυτή τη θέση το 2012).

Λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθος της κρίσης, έχει σημαντικό ενδιαφέρον η αξιολόγηση των συνεπειών στο επίπεδο διαβίωσης και του πώς η κυβέρνηση και η κοινωνία έχει καταφέρει την καταπολέμηση των πολλαπλών προκλήσεων που αντιμετώπιστηκαν.

4.2 Επίπεδα επιπτώσεων στην Ισλανδία

4.2.1 Οικονομικές και εργασιακές επιπτώσεις

Στην εικόνα 11 παρουσιάζεται η συνολική συρρίκνωση του ΑΕΠ λόγω της κρίσης. Τα στοιχεία στο γράφημα παρουσιάζουν τους συσσωρευμένους ρυθμούς ανάπτυξης για το 2008, το 2009 και το 2010 στις χώρες της ΕΕ, τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία.

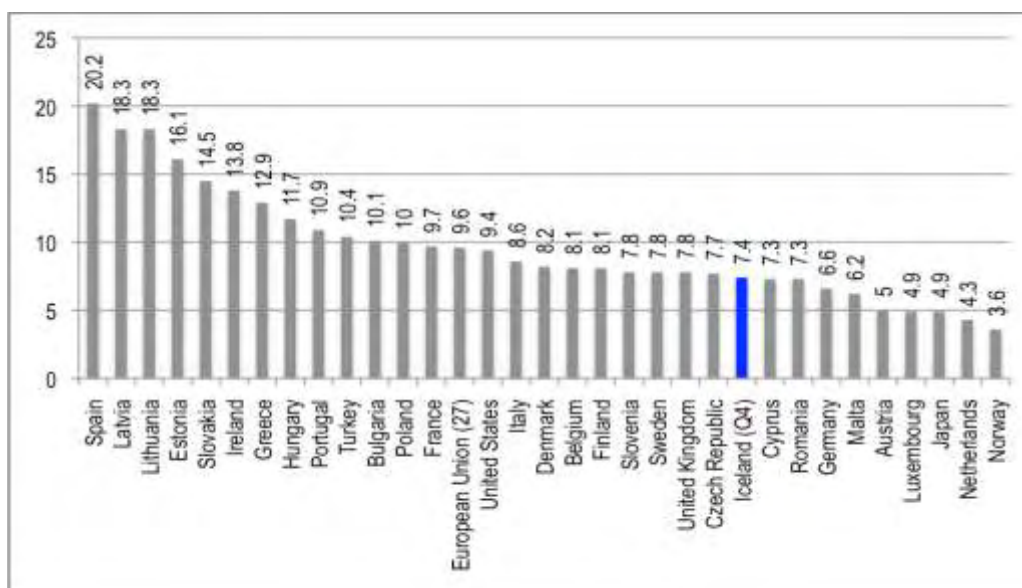

Εικόνα 11 Συσσωρευμένη μεταβολή στο ΑΕΠ από το 2008 έως το 2010 (%) (Eurostat)

Όπως είναι εμφανές από το γράφημα η συνολική συρρίκνωση της Ισλανδίας από το 2008 έως το 2010 ήταν πράγματι αρκετά υψηλή, κοντά στο 10% (υπήρξε αύξηση της τάξης του 1% το 2008, ώστε η συνολική συρρίκνωση το 2009 και το 2010 να είναι κοντά στο 11%). Η Ισλανδία βίωσε την πέμπτη μεγαλύτερη συρρίκνωση της οικονομίας της, μετά τη Λετονία, την Εσθονία, τη Λιθουανία και την Ιρλανδία. Μετά από την Ισλανδία είναι η Κροατία, η Ελλάδα, η Ιταλία και η Ουγγαρία. Είναι επίσης ενδιαφέρον ότι η Φινλανδία και η Δανία είναι η επόμενη στη σειρά μετά την Ουγγαρία. Είναι επίσης ενδιαφέρον ότι οι χώρες που κινήθηκαν περισσότερο με νεοφιλελεύθερες οικονομικές πολιτικές είναι αυτές που έχουν πληγεί περισσότερο, δηλαδή οι χώρες της Βαλτικής και η Ιρλανδία, μαζί με την Ισλανδία.

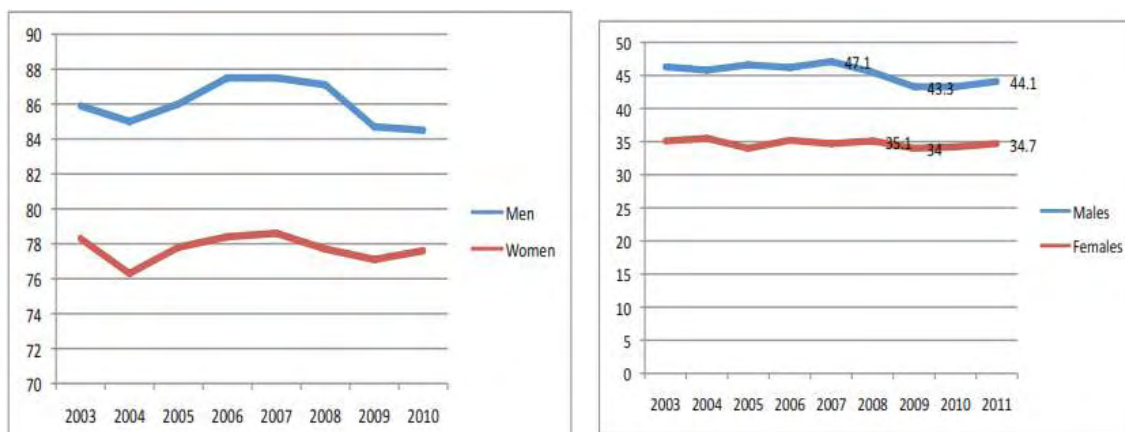
Όμως, δεδομένου ότι οι δείκτες της κερδοσκοπίας της Ισλανδίας (άνοδος και πτώση του δείκτη του χρηματιστηρίου και συσσώρευση χρέους) ήταν οι πιο ακραίες, θα αναμενόταν ότι η Ισλανδία να βρίσκεται στη κορυφή αυτής της λίστας των συστολών ΑΕΠ. Ίσως η πτώση του

ισλανδικού νομίσματος έχει ένα ρόλο σε αυτό, δεδομένου ότι έχει βοηθήσει τις εξαγωγικές βιομηχανίες, αν και με το κόστος της μείωσης στη πραγματική αγοραστική δύναμη του κοινού. Οι αυξημένες εξαγωγές και ένας αριθμός ρεκόρ ξένων τουριστών το 2009 και το 2010 έχουν επίσης βοηθήσει. Ως εκ τούτου, η ανεργία δεν έχει γίνει τόσο μεγάλο πρόβλημα, όπως θα μπορούσε να συμβεί αν λάβει κανείς υπόψη το μέγεθος της κατάρρευσης και το βάθος της ύφεσης. Ορισμένες χώρες που είχαν περισσότερη συρρίκνωση από την Ισλανδία έχουν σημαντικά υψηλότερα ποσοστά ανεργίας. Αυτό ισχύει για παράδειγμα στην Ελλάδα, την Ουγγαρία, τις ΗΠΑ, την Ιταλία, τη Δανία, τη Φινλανδία και τη Σουηδία, όπως μπορεί να φανεί στην εικόνα 12.

Εικόνα 12 Επίπεδο ανεργίας στο τέλος του 2010 (Eurostat, Statistics Iceland)

Η Ισλανδία έχει στην πραγματικότητα παραμείνει σε ποσοστό ανεργίας κάτω από το μέσο όρο της ΕΕ καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου ύφεσης. Στην εικόνα 12 αναφέρεται το τελευταίο τρίμηνο του 2010. Νέα στοιχεία για το τρίμηνο 3 για το 2011 δείχνουν την Ισλανδία με 5,9% ανεργία.

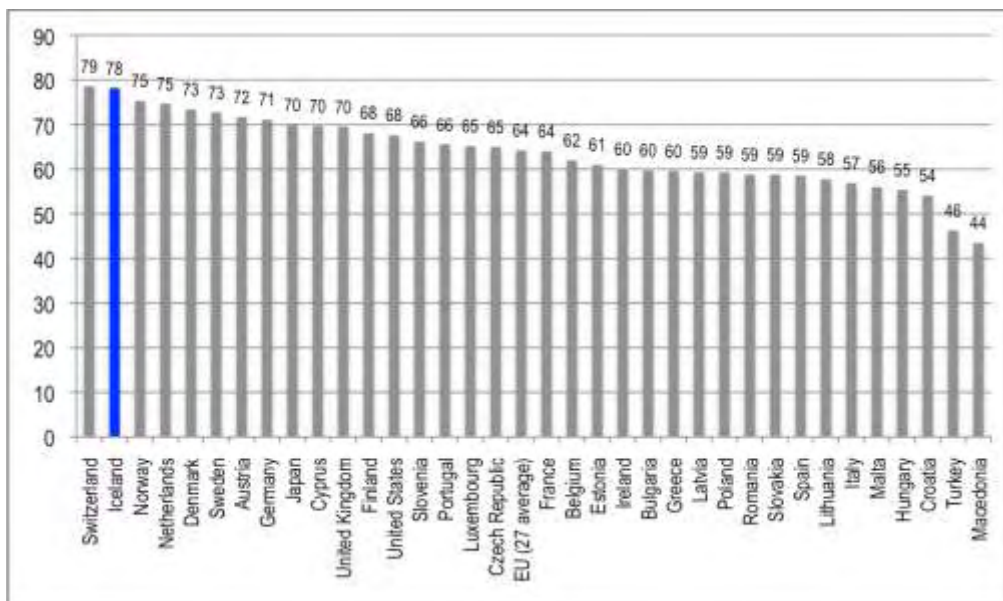
Εικόνα 13 Αλλαγή σε όγκους εργασίας (Statistics Iceland)

Ως εκ τούτου, το πρόβλημα της ανεργίας δεν ήταν υπερβολικό με βάση τα διεθνή πρότυπα. Η Ισλανδία έχει, ωστόσο, γενικά μια πολύ καλή θέση απασχόλησης στις μεταπολεμικές δεκαετίες και αυτό είναι το υψηλότερο ποσοστό που σημειώθηκε κατά την εν λόγω περίοδο. Η εικόνα 13 δείχνει ότι το ποσοστό συμμετοχής στην απασχόληση έχει μειωθεί, αλλά περισσότερο για τους άνδρες από τις γυναίκες. Οι εβδομαδιαίες ώρες εργασίας έχουν επίσης μειωθεί για όσους εξακολουθούν να απασχολούνται. Έτσι, ο συνολικός όγκος των εργασιών έχει μειωθεί. Ο Πίνακας 2 περιγράφει περαιτέρω τα μεταβαλλόμενα πρότυπα απασχόλησης, αναφερόμενος στους νέους και μακροχρόνια ανέργους.

	2007	2008	2009	2010	2011
Συνολική ανεργία	2.1	2.5	6	6.4	5.9
Ανεργία νέων (16-24)	5.2	4.8	12.3	11.1	9.5
Μακροχρόνια ανεργία					
6 to 11 μήνες (%)	3	1.4	29.1	22.6	13.4
Έτος και άνω (%)	5.6	4.2	7.8	23.1	29.1
Συνολικές εβδομαδιαίες ώρες εργασίας	43.3	43.6	40.9	40.4	41.3

Πίνακας 2 Μεταβαλλόμενα εργασιακά πρότυπα

Όπως και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, η ανεργία των νέων έχει αυξηθεί κατά τη διάρκεια της κρίσης. Αυτή η μείωση όμως έφθασε στην κορυφή της το 2009 και έχει μειωθεί από τότε. Η μακροχρόνια ανεργία έχει αυξηθεί, ωστόσο μέχρι σήμερα.

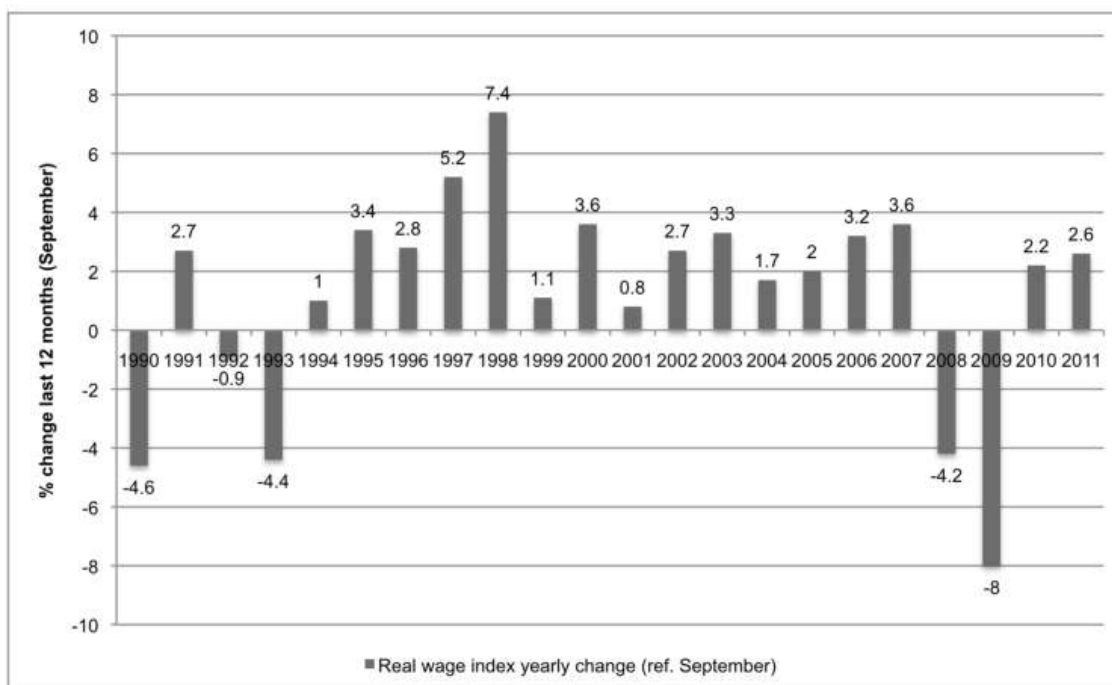
Εικόνα 14 Ποσοστό εργαζόμενου πληθυσμού στο τέλος του 2010 (Eurostat)

Παρά την αύξηση της ανεργίας και τον γενικότερα μειωμένο όγκο των εργασιών η Ισλανδία εξακολουθεί να έχει ένα υψηλό επίπεδο όγκου των εργασιών. Έχει όντως πέσει, αλλά η πτώση είναι από τα υψηλότερα επίπεδα συμμετοχής στην απασχόληση στη Δύση. Όπως φαίνεται στην εικόνα 14 που δείχνει το ποσοστό του απασχολούμενου πληθυσμού της Ισλανδίας (% των ατόμων σε ηλικία εργασίας στην απασχόληση) ήταν το δεύτερο υψηλότερο στο 78% το 2010, ακολουθώντας πιστά την Ελβετία. Πριν από την κρίση η Ισλανδία κυμαινόταν γύρω στο 85% και μια έρευνα εργατικού δυναμικού (3ο τρίμηνο του 2011) έδειχνε αύξηση από το 78% στο 81%.

Με το μέσο όρο της ΕΕ να είναι στο 64% το 2010, η Ισλανδία ήταν πράγματι σε καλή θέση και πολύ πάνω από τους στόχους της στρατηγικής ΕΕ για το 2020. Οι κύριοι λόγοι για το υψηλό ποσοστό συμμετοχής στην απασχόληση στην Ισλανδία είναι η καθυστερημένη συνταξιοδότηση των ηλικιωμένων, το υψηλό ποσοστό συμμετοχής των γυναικών και την παράδοση των δύο εργαζομένων σε ένα νοικοκυριό που υποστηρίζεται από άφθονες προσχολικές εγκαταστάσεις για τα μικρά παιδιά. Τα άτομα με αναπηρίες έχουν επίσης ένα υψηλό ποσοστό συμμετοχής στην απασχόληση (Hannesdóttir et.al. 2010).

4.2.2 Εξελίξεις σε μισθούς και αποταμιεύσεις

Κατά κάποιο τρόπο το πιο ορατό αποτέλεσμα της κρίσης για το ευρύ κοινό ήταν η μείωση του βιοτικού επιπέδου που πραγματοποιείται από την πτώση της ισλανδικής κορώνας, η οποία ενώ παράλληλα βοήθησε την εξαγωγικές βιομηχανίες οδήγησε σε αύξηση του πληθωρισμού σε μεγάλο βαθμό μειώνοντας έτσι την αγοραστική δύναμη των μισθών οι οποίοι σε γενικές γραμμές παρέμειναν σχεδόν ίδιοι κατά τη διάρκεια του 2009 και του 2010. Αυτό οδήγησε σε μεγάλη μείωση του πραγματικού επιπέδου των μισθών, όπως δείχνει η εικόνα 15, ίσως τη μεγαλύτερη περικοπή πραγματικών μισθών στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική (ILO 2011).

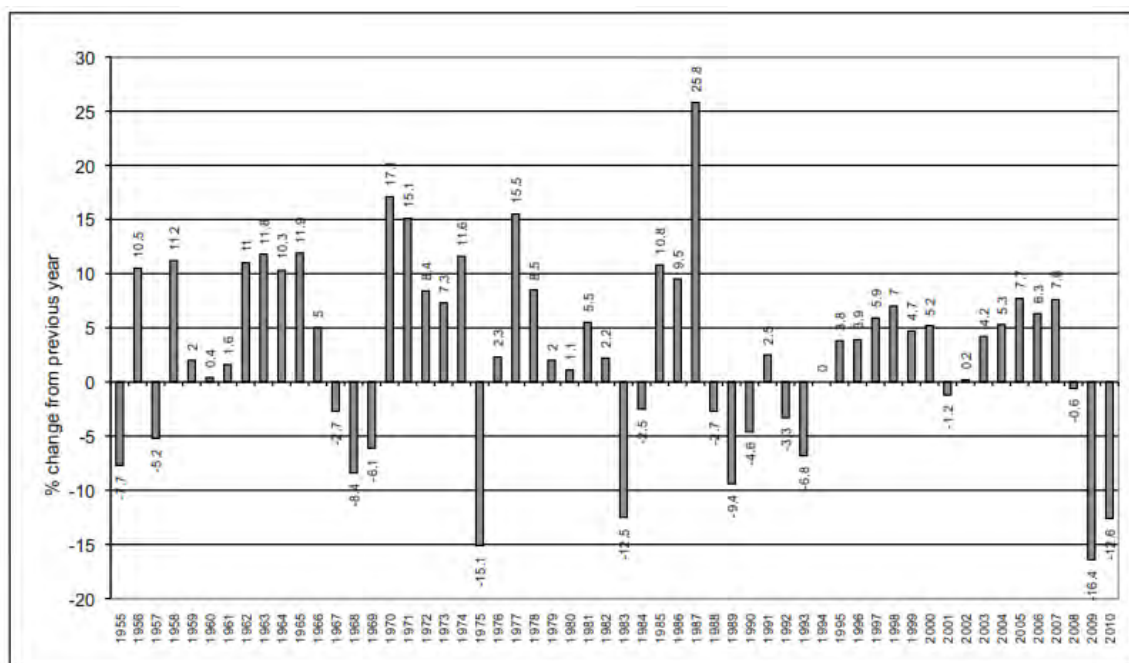

Εικόνα 15 Μείωση δείκτη πραγματικού μισθού, αλλαγή 12μήνου σε % από Σεπτέμβρη σε Σεπτέμβρη 1990-2011 (Statistics Iceland)

Η συνολική μείωση των πραγματικών μισθών ανήλθε σε μόλις πάνω από 12%. Ενώ αυτό είναι μεγάλο και δύσκολο να εφαρμοστεί σε κάθε σύγχρονη κοινωνία, θα πρέπει να εξεταστεί στο πλαίσιο των μάλλον υψηλών αυξήσεων στα χρόνια πριν από την κατάρρευση. Η κατάρρευση ήρθε στον απόηχο της οικονομίας φούσκας κατά την οποία η ζήτηση για εργατικό δυναμικό αυξήθηκε σημαντικά, διευκολύνοντας έτσι μάλλον υψηλές αυξήσεις μισθών. Ως εκ τούτου, το καθαρό αποτέλεσμα της περικοπής είναι ότι το πραγματικό επίπεδο των μισθών κινείται πίσω περίπου στο έτος 2003-4, πριν από τη συσσώρευση της ακραίας οικονομίας φούσκας. Κατά τη διάρκεια του 2010, υπήρχε ήδη κάποια αύξηση στο πραγματικό επίπεδο των μισθών που συνεχίστηκε μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2011. Έτσι, σχεδόν το ένα τρίτο της περικοπής φαίνεται

να έχει ανακτηθεί, αλλά η ανάκαμψη εξακολουθεί να είναι ευαίσθητη στις εξελίξεις του πληθωρισμού.

Έτσι, το γεγονός αυτό αντανακλά την εξέλιξη των πραγματικών μισθών μεταξύ εκείνων που διατηρούσαν τις θέσεις εργασίας τους στην αγορά εργασίας. Η κρίση έγινε αισθητή πιο βαθιά στον οικιακό τομέα στο σύνολό του. Αυτό οφείλεται στη μείωση των όγκων εργασίας (λιγότερες υπερωρίες, περισσότερη ανεργία), τη μείωση σε επιπλέον οφέλη, τους υψηλότερους φόρους και την αύξηση του βάρους του χρέους. Όταν λαμβάνονται όλοι αυτοί οι παράγοντες υπόψη μαζί με τις πραγματικές περικοπές μισθών, στην εκτίμηση των πραγματικών αποδοχών των νοικοκυριών, οι περικοπές στο βιοτικό επίπεδο είναι πράγματι σημαντικά υψηλότερες. Αυτό αντικατοπτρίζεται στην εικόνα 16, που δείχνει τη συνολική μείωση του κατά κεφαλήν διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών στο ιστορικό της πλαίσιο, δηλαδή σε σύγκριση με την περίοδο από το 1955.

Εικόνα 16 Περικοπές στην πραγματική αγοραστική δύναμη κατά κεφαλήν 1955-2012 (National Economic Institute and Statistics Iceland)

Ένα από τα σημαντικά χαρακτηριστικά αυτής της γραφικής παράστασης είναι ο μεγάλος βαθμός διακύμανσης. Ενώ τα περισσότερα από αυτά τα χρόνια δείχνουν μια ευνοϊκή αύξηση του πρότυπου οικονομικής ζωής υπάρχουν επίσης σημαντικές μειώσεις στα χρόνια της ύφεσης. Οι Ισλανδικές κυβερνήσεις έχουν στο μεγαλύτερο μέρος της μεταπολεμικής περιόδου στηριχτεί σε

μεγάλο βαθμό στην υποτίμηση του νομίσματος για την καταπολέμηση της ύφεσης και αυτές έχουν γενικά παράγει απότομες περικοπές στις πραγματικές αποδοχές μέσω της απότομης αύξησης των τιμών. Η συνολική μείωση των κερδών κατά κεφαλήν κατά τη διάρκεια της κρίσης ήταν στην περιοχή του 29%, η οποία είναι πολύ μεγάλη από τις υπόλοιπες. Αλλά στο ιστορικό πλαίσιο λίγες περίοδοι προσέγγισαν αυτήν την ακραία κατάσταση. Εξ ου και η περίοδος οικονομικής στασιμότητας και ύφεσης μεταξύ του 1988 και του 1994 είδε μια συνολική περικοπή μόλις πάνω από 23%.

Όπως και με τους πραγματικούς μισθούς μπορεί να σημειωθεί ότι οι μεγάλες περικοπές το 2009 και το 2010 ήρθαν στον απόηχο των μεγάλων αυξήσεων του βιοτικού επιπέδου και στην πραγματικότητα, όταν αφαιρεθούν οι περικοπές από τις αυξήσεις των προηγούμενων ετών διαπιστώνεται ότι το πρότυπο διαβίωσης έχει κατά μέσο όρο έρθει πίσω στα επίπεδα του 2003-4, όπως ήταν η περίπτωση με τους πραγματικούς μισθούς στην εικόνα 15.

Πρέπει να σημειωθεί όμως ότι αυτό είναι ο μέσος όρος για το σύνολο των νοικοκυριών. Οι περικοπές, καθώς και οι αυξήσεις επηρέασαν διαφορετικές εισοδηματικές ομάδες με πολύ διαφορετικό τρόπο (Kristjánsson και Ólafsson 2010). Οι περικοπές των πραγματικών αποδοχών κατά τη διάρκεια της κρίσης ήταν μακράν οι μεγαλύτερες μεταξύ των κορυφαίων ομάδων εισοδήματος, αλλά οι κατώτερες ομάδες προστατεύτηκαν. Οι περικοπές για τη μέση ομάδα εισοδήματος είναι ως εκ τούτου, σημαντικά χαμηλότερες από το μέσο όρο που φαίνεται στην εικόνα 16.

4.2.3 Αύξηση στο χρέος των νοικοκυριών

Όπως έχει ήδη αναφερθεί το βάρος του χρέους των νοικοκυριών αυξήθηκε σημαντικά κατά τη διάρκεια της κρίσης και ήταν η βασική ανησυχία του κοινού, καθώς και των πολιτικών.

Η συσσώρευση χρέους ήταν ένας από τους βασικούς παράγοντες κινδύνου που τροφοδοτούσε την ακραία ανάπτυξης της οικονομίας φούσκας και οδήγησε στην πτώση των τραπεζών, όταν δεν μπορούσαν πλέον να τρέφονται με την αύξηση των τιμών των περιουσιακών στοιχείων και τον περαιτέρω δανεισμό στη διεθνή χρηματοπιστωτική αγορά. Ενώ τα περισσότερα από τα αυξημένα επίπεδα χρέους ήταν σε εταιρείες και επιχειρήσεις, καθώς και στις τράπεζες, τα νοικοκυριά αύξησαν επίσης τα επίπεδα του χρέους τους σημαντικά. Το επίπεδο του χρέους των

επιχειρήσεων αυξήθηκε από περίπου 60% του ΑΕΠ το 2002 μέχρι περίπου το 330% του ΑΕΠ το 2008. Οι ίδιες οι τράπεζες όφειλαν περίπου 7-8 φορές το ΑΕΠ στο εξωτερικό στην παραμονή της κατάρρευσης τους (Olafsson 2011β).

Τα χρέη των νοικοκυριών ήταν στην περιοχή του 80% του ΑΕΠ κατά την περίοδο 2000-2001. Άρχισαν να αυξάνονται με γρήγορο ρυθμό από το 2004, μετά τη στιγμή που οι τράπεζες εισήλθαν στην αγορά στεγαστικών δανείων και πρόσφεραν τις μετατροπές του χρέους σε μεγαλύτερες περιόδους για την αποπληρωμή και την αύξηση των δανείων με την προστιθέμενη αξία των περιουσιακών στοιχείων των κατοικιών που ανέβηκαν με τη φούσκα. Ως εκ τούτου, στα νοικοκυριά προσφέρθηκαν δυνατότητες για τη συσσώρευση περισσότερου χρέους από ό, τι ήταν προηγουμένως ο κανόνας. Με τιμές των κατοικιών να αυξάνονται ραγδαία από το 2004 οι νέοι που εισέρχονταν στην αγορά κατοικιών έπρεπε να αγοράσουν πιο ακριβές ιδιοκτησίες και ως εκ τούτου, ξεκινούσαν την ιδιοκτησία κατοικίας τους με υψηλότερα χρέη από ό, τι στο παρελθόν. Το επίπεδο χρέους των νοικοκυριών ανάλογα ανέβηκε από περίπου 80% έως περίπου το 127% του ΑΕΠ μέχρι το 2008. Το επίπεδο ανήλθε στο περίπου 110% του ΑΕΠ στις αρχές του 2011 (Κεντρική Τράπεζα της Ισλανδίας 2011β). Ένα μέρος αυτού του επιπέδου του χρέους είναι επίσης καταναλωτικά δάνεια, όπως για αγορές αυτοκινήτων, τα οποία συχνά χρηματοδοτούνται με δάνεια σε ξένο νόμισμα που αυξήθηκαν κατά περίπου 50% με την κατάρρευση της κορώνας.

Σε εθνικό επίπεδο σε μια αντιπροσωπευτική έρευνα στο κοινό (18 ετών και άνω), που έγινε για την Ομοσπονδία Εργασίας τον Ιούνιο του 2009, περίπου το 19% δήλωσε ότι χρειάζονται ειδικά μέτρα για να είναι σε θέση να χειριστούν τα χρέη εξυπηρέτηση των δανείων τους. Η έρευνα επαναλήφθηκε τον Δεκέμβριο του 2009 και, περίπου το 17%, δήλωσε το ίδιο, υποδεικνύοντας μια ελαφρώς βελτιωμένη κατάσταση. Περίπου το 87% είπε το Δεκέμβριο ότι έχουν κάνει χρήση ορισμένων από τα μέτρα που προσφέρονται, ενώ περίπου το 70% το είχε κάνει τον Ιούνιο. Μεταξύ Ιουνίου και Δεκεμβρίου τα νέα γενικά μέτρα για την αναδιάρθρωση του χρέους είχαν τεθεί σε εφαρμογή (βλέπε www.asi.is και www.island.is).

Η Κεντρική Τράπεζα της Ισλανδίας έκανε μια μεγάλη έρευνα της θέσης του χρέους στο σύνολο των νοικοκυριών στην Ισλανδία στις αρχές του 2009. Η έρευνα κάλυψε όλα τα χρέη (στεγαστικά δάνεια, δάνεια αυτοκινήτων, καταναλωτικά δάνεια) και τα συσχέτισε με τις αξίες των περιουσιακών στοιχείων της οικογένειας και αργότερα πρόσθεσε και το οικογενειακό εισόδημα

στην εικόνα. Τον Ιούνιο του 2009 το συμπέρασμα της τράπεζας ήταν ότι περίπου το 22% των νοικοκυριών είχαν δύσκολα ή δυσβάστακτα χρέη, ενώ περίπου το 78% θα έπρεπε να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν τα προβλήματά τους (διαθέσιμη στις www.sedlabanki.is).

Τον Μάρτιο του 2010 η τράπεζα ενημέρωσε την έρευνα της και βρήκε ότι περίπου 20-25% των νοικοκυριών είχε ένα πολύ δύσκολο χρέος ή οικονομική θέση. Η αξιολόγηση της τράπεζας κατά τη χρονική στιγμή ήταν ότι τα κυβερνητικά μέτρα σε εκείνη τη φάση είχαν βοηθήσει περίπου το ένα τέταρτο έως το ένα πέμπτο να ξεφύγουν από μη βιώσιμες καταστάσεις χρέους. Έτσι, φαινόταν ότι τα μέτρα είχαν μόνο σταματήσει το πρόβλημα από επιδείνωση εκείνη την εποχή, αντί να το μειώσουν σημαντικά. Αυτό το αποτέλεσμα είναι κάπως σε αντίθεση με τα αποτελέσματα από την έρευνα του Gallup το Δεκέμβριο του 2009, που έγινε για την Εργατική Ομοσπονδία. Το μήνυμα ήταν ότι περαιτέρω μέτρα απαιτούνταν για την αντιμετώπιση του προβλήματος, αλλά τα προβλήματα χρηματοδότησης θα περιόριζαν τις επιλογές της κυβέρνησης.

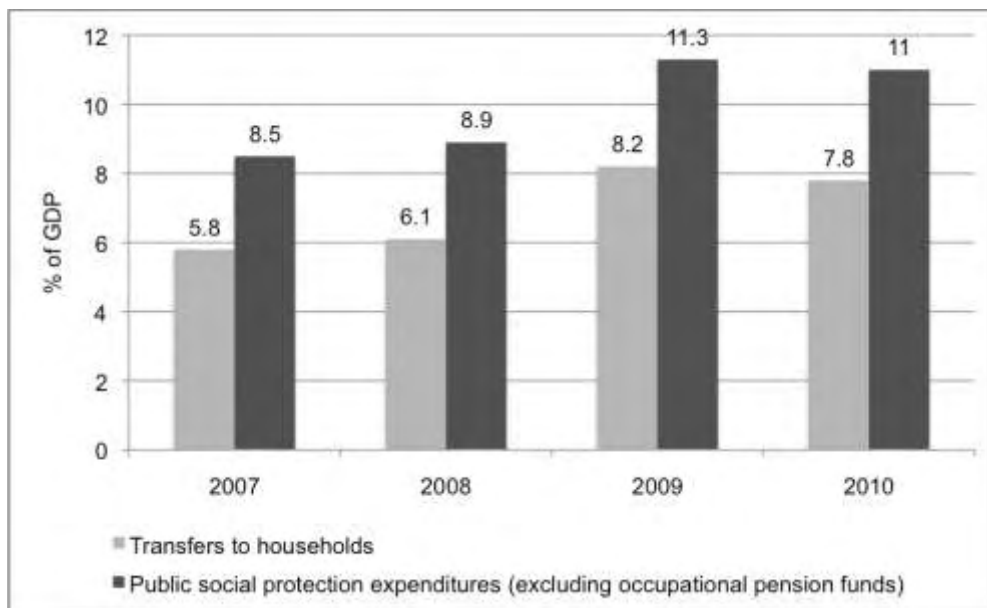
Η εκτίμηση της Κεντρικής Τράπεζας το 2011 είναι ότι το κοκκίνισμα των χρεών των νοικοκυριών συνέχισε να αυξάνεται κατά τη διάρκεια της κρίσης, αλλά περίπου τα δύο τρίτα αυτών υπήρχαν ήδη πριν από την κατάρρευση. Ως εκ τούτου, μπορεί κανείς να υποθέσει ότι οι τράπεζες επέτρεψαν σε πολλά νοικοκυριά να βαθύνουν το χρέος τους κατά την περίοδο οικονομίας της φούσκας (Κεντρική Τράπεζα της Ισλανδίας 2011β, σελ. 38-40)

4.3 Οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν (2010-2011)

Σε γενικές γραμμές, η κυβέρνηση που ήρθε στην εξουσία τον Φεβρουάριο του 2009 δήλωσε τις προθέσεις της να χρησιμοποιήσει το κράτος πρόνοιας ή το σύστημα κοινωνικής προστασίας για να προσφέρει καταφύγιο στα νοικοκυριά, ιδιαίτερα στα χαμηλού και μέσου εισοδήματος, από τις συνέπειες της κρίσης, όσο το δυνατόν περισσότερο. Ενώ ο κρατικός προϋπολογισμός έπρεπε να κοπεί λόγω των καταστροφικών συνθηκών των δημόσιων οικονομικών, αμέσως μετά την κατάρρευση το φθινόπωρο του 2008, ο στόχος ήταν ακόμα να υπάρξουν ήπιες περικοπές δαπανών κοινωνικής πρόνοιας, καθώς και τον αναπροσανατολισμό των εν λόγω δαπανών, έτσι ώστε να μπορεί να βοηθήσει την επίτευξη των κυβερνητικών στόχων προφύλαξης των ομάδων χαμηλότερου εισοδήματος, ενώ την ίδια στιγμή γινόταν μια αύξηση των φόρων για άτομα με

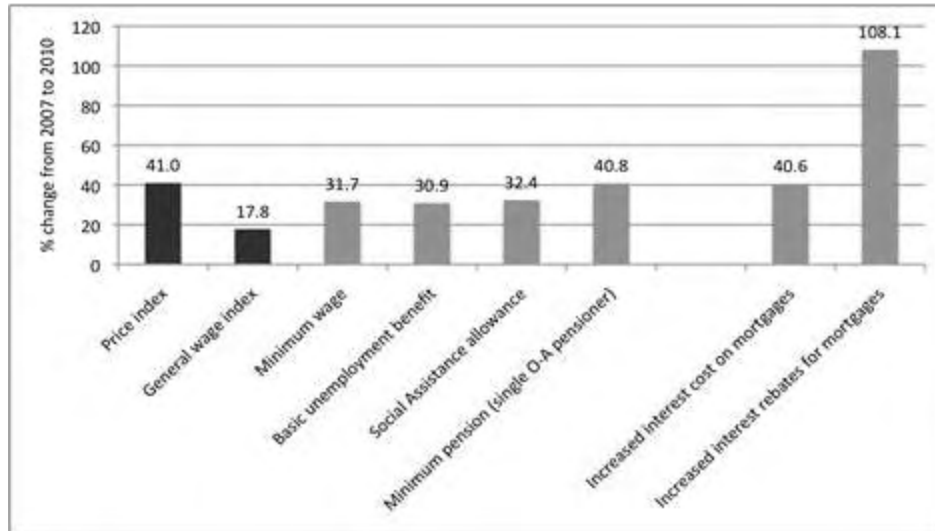
υψηλότερα κέρδη, καθώς και εκείνους που κέρδισαν περισσότερο κατά τη διάρκεια της περιόδου φούσκας.

Η εικόνα 17 δείχνει τις μεταφορές και τις συνολικές δημόσιες δαπάνες κοινωνικής προστασίας ως ποσοστό του ΑΕΠ, από το 2007 έως το 2010. Και οι δύο σειρές παρουσιάζουν σημαντική αύξηση. Ενώ το ΑΕΠ μειώθηκε, το μήνυμα ήταν ότι οι δαπάνες κοινωνικής πρόνοιας κόπηκαν λιγότερο ή απλώς αυξήθηκαν. Κατά κάποιο τρόπο τα δύο έχουν δίκιο. Υπήρξαν σημαντικές περικοπές στις δαπάνες κοινωνικής πρόνοιας σε πραγματικές τιμές, ιδιαίτερα στον τομέα των υπηρεσιών και του κόστους διαχείρισης. Οι παροχές για τα άτομα με αναπηρία και τους ηλικιωμένους αυξήθηκαν σε πραγματικούς όρους και οι δαπάνες για επιδόματα ανεργίας αυξήθηκαν σημαντικά με την αύξηση του αριθμού των ανέργων. Οι παροχές ασθένειας και οι δαπάνες για υπηρεσίες υγείας όμως μειώθηκαν. Εναλλακτικά, υπήρχαν σημαντικά μέτρα αναπροσανατολισμού, συχνά με τη μορφή της αύξησης των δαπανών σε ομάδες χαμηλότερου εισοδήματος, αλλά περικοπές στις υψηλότερες εισοδηματικές ομάδες. Οι παροχές αυτές στόχευαν τις ομάδες χαμηλότερου εισοδήματος σε μεγαλύτερο βαθμό από ό, τι πριν.

Εικόνα 17 Δαπάνες κοινωνικής πρόνοιας εντός της κρίσης (statistics Iceland)

Εξ ου και η Ισλανδία φαίνεται να χαρακτηρίζεται ως μια χώρα που χρησιμοποίησε το σύστημα κοινωνικής προστασίας για να στεγάσει τις πιο ευάλωτες ομάδες της κοινωνίας κατά τη διάρκεια της κρίσης. Η εικόνα 18 δίνει μια σαφή ένδειξη για το κατά πόσο αυτό επιτεύχθηκε σε ορισμένους βασικούς τομείς.

Εικόνα 18 Αλλαγές στις τυπικές τιμές στα κατώτερα εισοδήματα και κόστος τόκων για υποθήκες από το 2007 στο 2010 (Statistics Iceland and Social Security Administration)

Η εικόνα δείχνει τη συσσωρευμένη αλλαγή, από το 2007 έως το 2010, στις ονομαστικές τιμές από τους σημαντικότερους διαμορφωτές των μισθών των εργαζόμενων με χαμηλότερα εισοδήματα. Η πρώτη στήλη δείχνει τις συσσωρευμένες αυξήσεις των τιμών (41% από το 2007 έως το 2010) και η επόμενη δείχνει το γενικό δείκτη μισθών. Οι μισθοί αυξήθηκαν κάπως το 2007-8, αλλά παρέμειναν στάσιμοι το 2009 και το 2010, ενώ αυξήθηκαν ελαφρώς το 2011. Ο ελάχιστος μισθός όμως ανέβηκε κάπως το 2009 και το 2010 όπως φαίνεται από τη συσσωρευμένη άνοδο 31,7% του κατώτατου μισθού (στήλη 3). Το βασικό ποσοστό ανεργίας όπου όλοι είναι άνεργοι για τους πρώτους τρεις μήνες (όταν παίρνουν ένα ποσοστό του προηγούμενου μισθού τους, μέχρι ένα όριο που βρίσκεται κοντά στο μέσο όρο των μισθών). Το γενικό επίδομα ανεργίας ήταν συνήθως μάλλον χαμηλό, στην περιοχή των κατώτατων μισθών. Έτσι, οι άνεργοι πήραν μια μικρή αύξηση κατά τη διάρκεια του βάθους της κρίσης.

Οι παροχές κοινωνικής πρόνοιας αυξηθήκαν ομοίως με τους κατώτατους μισθούς. Η κεντρική κυβέρνηση έδωσε συστάσεις προς τις τοπικές αρχές να αυξήσουν το ποσό, το οποίο μπορεί να διαφέρει κάπως μεταξύ των διαφόρων περιοχών της χώρας. Είναι ακόμα θέμα των τοπικών αρχών να αποφασίσουν, αλλά οι περισσότερες πράγματι έκαναν την αύξηση, σύμφωνα με τις κυβερνητικές προτάσεις. Στη συνέχεια, βλέπουμε την ελάχιστη εγγυημένη σύνταξη (στήλη 6). Αυτή αυξήθηκε περισσότερο από τα υπόλοιπα, κατά περίπου 41% από το 2007 μέχρι το 2010. Το μεγαλύτερο μέρος της αύξησης έγινε το Σεπτέμβριο του 2008 και στις αρχές του 2009, όταν αυξήθηκε κατά λίγο πιο κάτω από 20%. Μετά την αύξηση αυτή, η ελάχιστη εγγυημένη σύνταξη

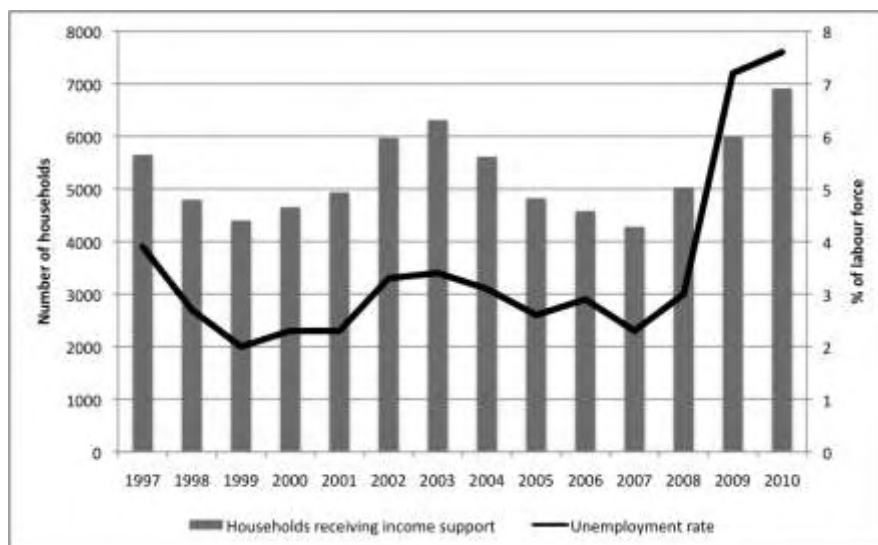
στην Ισλανδία μπορεί να είναι από τις υψηλότερες στην Ευρώπη. Η ελάχιστη εγγυημένη σύνταξη είναι αυτή που λαμβάνουν οι συνταξιούχοι, που δεν έχουν άλλα εισοδήματα, εκτός από την κοινωνική ασφάλιση. Η ιδέα πίσω από την αύξηση της ελάχιστης εγγυημένης σύνταξης ήταν να φέρει τους περισσότερους συνταξιούχους πάνω από το όριο της φτώχειας κατά τη διάρκεια της κρίσης. Ισχύει εξίσου για τις συντάξεις γήρατος και αναπηρίας και τώρα είναι σημαντικά υψηλότερο από το επίπεδο του επιδόματος ανεργίας. Επίσης, είναι υψηλότερο από τον ελάχιστο μισθό.

Έτσι, στο σύνολό τους, υπήρχαν σημαντικά μέτρα που θεσπίστηκαν για να μαλακώσει το χτύπημα της κρίσης και της ύφεσης κατά των ομάδων με τις χαμηλότερες αποδοχές. Οι δύο τελευταίες στήλες δείχνουν επίσης ένα σημαντικό δείκτη της υποστήριξης για τα άτομα που αντιμετωπίζουν δυσκολίες λόγω της επιβάρυνσης του χρέους. Τα στοιχεία των εθνικών λογαριασμών δείχνουν ότι το συνολικό κόστος των τόκων για τα στεγαστικά δάνεια αυξήθηκε από το 2007 έως το 2010 κατά 40,6%. Η κυβέρνηση είχε, ωστόσο, εγείρει την επιδότηση για το κόστος των τόκων των στεγαστικών δανείων αποφασιστικά κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Έτσι βλέπουμε ότι η αξία των επιδοτήσεων επιτοκίου για στεγαστικά δάνεια αυξήθηκε κατά 108,1%, ή σχεδόν τρεις φορές περισσότερο από ό, τι το ίδιο το κόστος των τόκων. Εξ ου και η μέση επιδότηση προς τα νοικοκυριά για δαπάνες τόκων των στεγαστικών δανείων αυξήθηκε από περίπου 13% του συνολικού κόστους τόκων σε περίπου 20%.

Αυτοί είναι οι μέσοι όροι. Οι επιδοτήσεις επιτοκίου όμως στοχεύουν αυτά τα νοικοκυριά που βρίσκονται σε μεγαλύτερη ανάγκη, δηλαδή αυτά που έχουν χαμηλότερες αποδοχές, κατέχουν λιγότερα κεφάλαια στα σπίτια τους και σε εκείνα που έχουν περισσότερα παιδιά. Έτσι, τα υψηλά εισοδήματα που έχουν περισσότερα ίδια κεφάλαια στα περιουσιακά τους στοιχεία δεν παίρνουν τίποτα. Έτσι, μπορούμε με ασφάλεια να συμπεράνουμε ότι περίπου το ένα τρίτο του κόστους τόκων των χαμηλότερου και μέσου εισοδήματος νοικοκυριών καταβλήθηκε από την κυβέρνηση το 2010. Η επιχορήγηση αυτή αυξήθηκε σημαντικά το 2011, όπως δείχνουμε στο τελευταίο τμήμα.

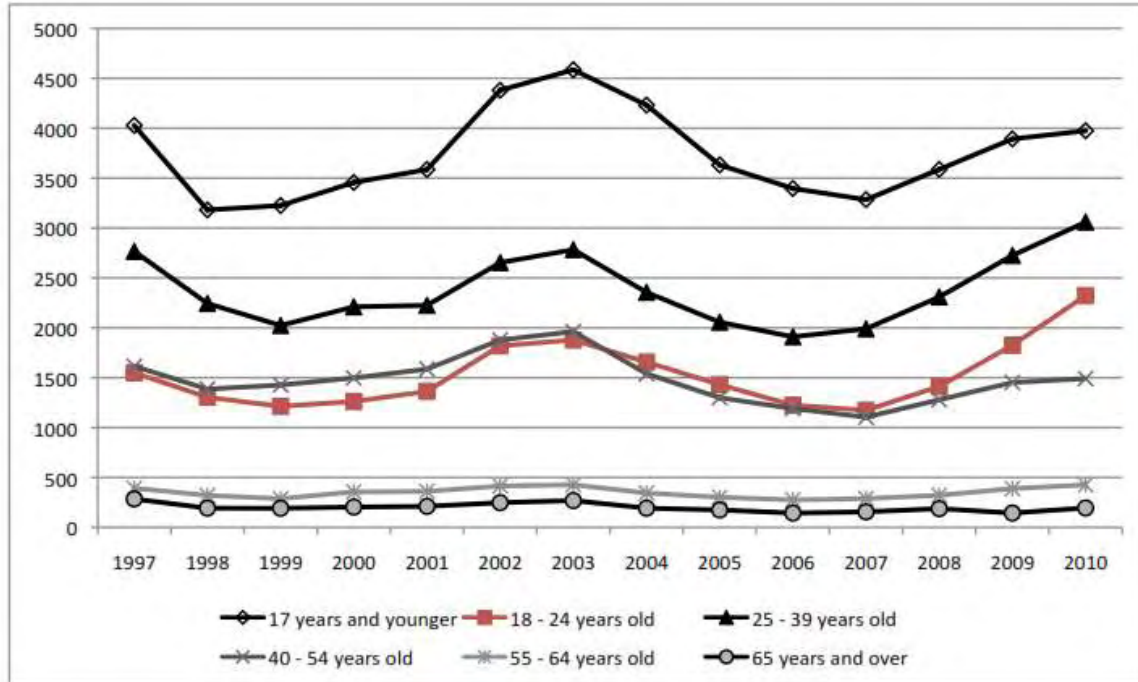
Η εικόνα 19 δείχνει τη σχέση μεταξύ του ποσοστού ανεργίας και του αριθμού των νοικοκυριών που λαμβάνουν στήριξη του εισοδήματος (Κοινωνικής Αρωγής) από τις τοπικές αρχές, από το 1997 έως το 2010. Σε γενικές γραμμές υπήρξε μια στενή σχέση μεταξύ του επιπέδου της ανεργίας και του αριθμού των δεκτών ΚΑ για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Όταν το ποσοστό

ανεργίας ανέβηκε σε ένα πρωτοφανές ποσοστό 2008-2010, ο αριθμός των νοικοκυριών που λάμβαναν στήριξη του εισοδήματος από την κοινωνική πρόνοια όντως αυξήθηκε ραγδαία, αλλά όχι αναλογικά όσο και το ποσοστό ανεργίας. Είναι ενδιαφέρον ότι ο ρυθμός δεν ήταν πολύ υψηλότερο από ό, τι ήταν το 2003.

Εικόνα 19 Αριθμός νοικοκυριών που είναι αποδέκτες του εισοδήματος κοινωνικής ασφάλισης (Statistics Iceland)

Λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθος της κρίσης αυτό φαίνεται λιγότερο από ό, τι θα περίμενε κανείς. Ο λόγος μπορεί να είναι ότι τα άλλα μέτρα για την ανακούφιση από το βάρος στα νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος μπορεί να ελάττωσε την ανάγκη ελέγχου των πόρων κοινωνικής πρόνοιας. Εναλλακτικά, θα μπορούσε να είναι ότι οι τοπικές αρχές εφήρμοσαν αυστηρότερα κριτήρια στο δικαίωμα στην παροχή των παροχών κοινωνικής πρόνοιας. Δεν υπάρχει, ωστόσο, καμία ένδειξη μιας τέτοιας αλλαγής πολιτικής. Μια περαιτέρω ανάλυση της σύνθεσης των αποδεκτών του εισοδήματος Κοινωνικής Ασφάλισης μπορεί να ρίξει φως σχετικά με τους λόγους (βλέπε εικόνα 20).

Εικόνα 20 Μέλη που λαμβάνουν στήριξη εισοδήματος στα νοικοκυριά (Statistics Iceland)

Στο διάγραμμα φαίνονται τα έσοδα από υποστήριξη μισθού σε νοικοκυριά κατανομημένα κατά ηλικιακές ομάδες. Η αύξηση μετά το 2007 συμβαίνει κατά κύριο λόγο στις νεότερες ηλικιακές ομάδες, ειδικά ηλικίας 18 έως 39. Δεν υπάρχει αξιοσημείωτη αύξηση μεταξύ των ηλικιωμένων ομάδων (55 και άνω), υποδεικνύοντας ότι οι συνταξιούχοι δεν έκαναν αίτηση για την Κοινωνική Βοήθεια σε μεγάλους αριθμούς. Αυτό υποστηρίζει την ερμηνεία ότι η αύξηση των κατώτατων συντάξεων ήταν πράγματι επιτυχής στη μείωση των κακουχιών μεταξύ των χαμηλοσυνταξιούχων. Το ζήτημα διερευνείται περαιτέρω στους πίνακες 3 και 4.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arrears on mortgage or rent payments	13	11	8	7	6	10	15
Housing cost is a heavy burden	15	12	10	11	13	18	21
Arrears on other loans	15	11	9	12	7	12	20
Payments of other loans is a heavy burden	9	12	11	14	13	20	26
Unable to meet unexpected expenses	35	39	34	29	27	30	40
Difficult to make ends meet	53	39	37	29	34	45	60
Great difficulty in making ends meet	9	6	5	5	5	8	13

Πίνακας 3 Δείκτες οικονομικής κακουχίας στην Ισλανδία από το 2004 έως το 2010

Ο Πίνακας 2 δίνει μια καλή εικόνα της οικονομικής δυσπραγίας μέσα στην κρίση στην Ισλανδία, στο πλαίσιο των προηγούμενων ετών (από το 2004). Το γενικό συμπέρασμα που προκύπτει από τον πίνακα αυτό είναι ότι ενώ ο βαθμός δυσκολίας αυξήθηκε σημαντικά από το 2007, η συνολική κατάσταση το 2009 δεν ήταν χειρότερη από ό, τι ήταν το 2004! Λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθος της οικονομικής κατάρρευσης και τις αρχικές προβλέψεις σχετικά με τις σοβαρές συνέπειες για το βιοτικό επίπεδο αυτό αποτελεί έκπληξη.

Αυτό που είχε συμβεί στην Ισλανδία μέχρι το 2004 ήταν ότι τα κέρδη των συνταξιούχων είχαν μείνει πίσω σε σχέση με τους μισθούς στην αγορά εργασίας και η φορολογική επιβάρυνση για τις ομάδες με χαμηλότερα εισοδήματα είχαν αυξηθεί από την κυβέρνηση, κάτι που αύξησε τη δυσκολία μεταξύ των χαμηλότερων εισοδημάτων, με την κορυφή του φαινομένου το 2003. Έτσι, η ταλαιπωρία που προκαλείται από την οικονομική κατάρρευση και τη 10% μείωση του ΑΕΠ φαίνεται σαφώς να έχει ηπιότερη επίδραση λόγω των κυβερνητικών πολιτικών.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί, ωστόσο, ότι το μέγεθος των ομάδων που αντιμετωπίζουν κακουχίες είχαν και πάλι αυξηθεί το 2010, παρόλο που το επίπεδο που επιτεύχθηκε τότε δεν ήταν πολύ πάνω από το επίπεδο του 2004. Περίπου το 15% των νοικοκυριών είχαν καθυστερούμενα στην υποθήκη ή ενοικίαση και το 21% δήλωνε ότι το κόστος της στέγασης είναι ένα βαρύ φορτίο. Αλλά μια μεγαλύτερη ομάδα έλεγε ότι η πληρωμή των άλλων δανείων ήταν ένα βαρύ φορτίο και εκείνοι που έχουν ληξιπρόθεσμες οφειλές των εν λόγω άλλων δανείων ήταν επίσης περισσότεροι. Περίπου το 60% έλεγε ότι ήταν δύσκολο να τα βγάλουν πέρα, ενώ το 53%, είχε πει το ίδιο το 2004. Τέλος, περίπου το 13% των νοικοκυριών δήλωναν ότι έχουν μεγάλη δυσκολία στο να τα βγάλουν πέρα. Αυτό ήταν 5% το 2007, αλλά ήταν στο 9% το 2004. Έτσι, η αυξημένη δυσκολία, λόγω της κρίσης δεν είναι καθόλου δραστικά μεγαλύτερη από ό, τι είχαν βιώσει το 2004, το οποίο ήταν στη μέση της γιορτής της φούσκας. Ο Πίνακας 3 εξετάζει αυτό το φαινόμενο περαιτέρω με τις κοινωνικές ομάδες για να καθορίσει καλύτερα τα χαρακτηριστικά των οικονομικών δυσκολιών.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Total	46	37	35	28	30	39	49
Households without children	41	35	33	28	28	35	43
Households with children	53	39	37	29	34	45	60
Single adult with a child or children	78	63	61	58	58	56	77

Two adults, one child	46	28	28	24	27	39	49
Two adults, two children	47	34	33	23	31	45	52
Two adults, more than two children	57	43	39	27	36	45	68
60 to 69 years	40	32	33	28	20	27	36
70 years and over	38	33	36	27	21	22	29

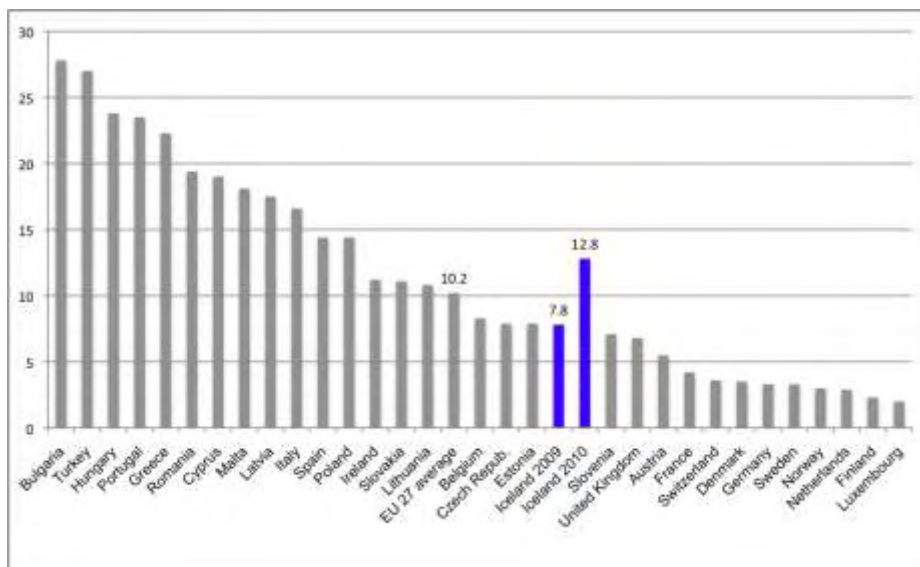
Πίνακας 4 Δυσκολίες στην ζωή σε σχέση με ομάδες πληθυσμού (Statistics Iceland)

Εδώ φαίνεται ότι ο παράγοντας ηλικία βγαίνει ισχυρότερος και πάλι. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η κατώτατη γραμμή του πίνακα που δείχνει το βαθμό της δυσκολίας μεταξύ των ανθρώπων 70 ετών και άνω, δηλαδή το τμήμα του πληθυσμού που επιβιώνουν κυρίως με τις συντάξεις. Αυτοί από εκείνη την ομάδα που έλεγαν ότι είναι δύσκολο να τα βγάλουν πέρα ήταν το 29% το 2010, από 21% το 2007 και κάτω από το 38% το 2004. Έτσι, η πολιτική της αύξησης της κατώτατης σύνταξης, φαίνεται σαφώς να έχει σημαντικό αντίκτυπο για την ανακούφιση οικονομικών δυσκολιών μεταξύ των συνταξιούχων.

Αυτοί από την άλλη πλευρά που τα πήγαν χειρότερα είναι νέες οικογένειες με παιδιά. Πολλοί από αυτούς αγόρασαν διαμερίσματα ή σπίτια σε υψηλότερες τιμές και πήραν μεγαλύτερα επίπεδα χρέους από ό, τι στο παρελθόν. Ακόμα κι αν η αυξημένη έκπτωση και οι επιδοτήσεις του κόστους των τόκων των στεγαστικών δανείων έχουν βοηθήσει το ερώτημα παραμένει αν έχουν γίνει αρκετά για να βοηθήσουν αυτή την ομάδα.

Τέλος έχει αξία να συγκριθούν οι δείκτες οικονομικής δυσπραγίας της Ισλανδίας με εκείνες των χωρών μελών της ΕΕ.

Το 2009 η Ισλανδία ήταν πολύ κάτω από το μέσο όρο της ΕΕ, στη θέση 20, με μόνο 12 χώρες να έχουν χαμηλότερο ποσοστό των νοικοκυριών που δήλωναν ότι έχουν μεγάλη δυσκολία στο να τα βγάλουν πέρα. Και πάλι, δεδομένου του μεγέθους της οικονομικής κατάρρευσης της Ισλανδίας το αποτέλεσμα πρέπει να θεωρηθεί κάπως περίεργο. Όντως, τα στοιχεία της Ισλανδίας για το 2010 είναι υψηλότερα και πάνω από το μέσο όρο της ΕΕ για το 2009.

Εικόνα 21 Δυσκολία στο να τα βγάλουν πέρα τα νοικοκυριά, έτος 2009

Η Ισλανδία βγήκε σαφώς άσχημα εκτός τροχιάς και πληρώνει υψηλό τίμημα γι 'αυτό. Οι συνέπειες για τα επίπεδα της ζωής φαίνονται στο σύνολό τους να συνεπάγονται μια οπισθοδρόμηση που ισούται με την οικονομική κατάσταση που επικρατούσε γύρω 2003-4. Αυτό είναι σημαντικά λιγότερο δραματικό από ό, τι αναμενόταν κατά την έναρξη της κρίσης.

Κατά τη διάρκεια του 2011 επανήλθε ο ρυθμός ανάπτυξης και κατά μέσο όρο παρέμεινε μεταξύ 2 και 3%, που είναι υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ, αλλά και υψηλότερα από την πρόβλεψη για τις ΗΠΑ. Έτσι, η Ισλανδία φαίνεται να ανεβαίνει όσον αφορά στην ευημερία, αν και κάπως αργά. (Κεντρική Τράπεζα της Ισλανδίας 2011β και το ΔΝΤ το 2011).

Κεφάλαιο 5^ο Συμπεράσματα

Παρατηρώντας την οικονομική κρίση όπως αυτή επηρέασε τις τέσσερις χώρες που εξετάζονται, μπορούμε να καταλήξουμε στα παρακάτω συμπεράσματα:

1. Όσον αφορά στις αιτίες της κρίσης, η Ελλάδα είναι η μόνο από τις τέσσερις χώρες που αυτή οφείλεται στον τρόπο με τον οποίο ο δημόσιος τομέας ήταν κατά βάση οργανωμένος και όχι στο χρηματοπιστωτικό της τομέα. Όλες οι υπόλοιπες χώρες, αντιμετώπισαν σημαντικά προβλήματα στον τομέα αυτό εξαιτίας κυρίως του μεγάλου δανεισμού με υψηλά ρίσκα.
2. Οι τρεις χώρες της ευρωζώνης, ακολούθησαν σχεδόν παρόμοια προγράμματα (ελέω της άφιξης και του ΔΝΤ) που οδήγησαν λίγο ή πολύ στα ίδια αποτελέσματα κοινωνικοοικονομικά (μείωση δημοσίων δαπανών, δημοσίου τομέα, μισθών, συντάξεων, περικοπές, κ.α.). Η Κύπρος και η Ιρλανδία μπήκαν σε πρόγραμμα αφού χρειάστηκε να διασωθεί ο χρηματοπιστωτικός τους τομέας με εγγραφή των ζημιών αυτού σαν κρατικό χρέος, ενώ στην Ελλάδα χρειάστηκε διάσωση λόγω της κακώς δομημένης οικονομίας και λειτουργίας του δημοσίου.
3. Στην Ελλάδα, τόσο οι πολιτικές των υπαρχόντων κομμάτων όσο και οι αγκυλώσεις της οικονομίας της δεν έχουν ακόμα επιτρέψει την έξοδο από τα μνημόνια, σε αντίθεση με την Ιρλανδία και την Κύπρο, που αν και λαβωμένες θεωρείται ότι ολοκλήρωσαν με επιτυχία το πρόγραμμα. Η Ελλάδα σκοτώθηκε μέσω υπερβολικής λιτότητας – όπως αναφέρουν οι Έλληνες και κάποιοι κορυφαίοι Αμερικανοί οικονομολόγοι. Η Ελλάδα είναι απλά απρόθυμη να μεταρρυθμιστεί και θα μπορούσε να ξεκινήσει εκ νέου μέσω υποτίμησης και "Grexit" - αυτή είναι η γνώμη πολλών στη Γερμανία, είτε πρόκειται για λαϊκούς υποστηρικτές της Alternative für Deutschland είτε για καθηγητές οικονομικών. Η αλήθεια βρίσκεται κάπου ενδιάμεσα. Μια πιο προσεκτική ματιά αποκαλύπτει ότι πολλές αποφάσεις ελήφθησαν κατά τη διάρκεια της ελληνικής διάσωσης, οι οποίες κατά τη διάρκεια της ημέρας ήταν αρκετά βάσιμες και καλοπροαίρετες - αλλά στη συνέχεια παρήγαγαν παρενέργειες που ήταν αντιπαραγωγικές και συχνά δύσκολο να προβλεφθούν. Υπερβολική εστίαση στα δεδομένα: Η ελληνική κυβέρνηση μπορούσε να αγνοήσει τις περισσότερες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και να επικεντρωθεί κυρίως σε

δημοσιονομικούς στόχους, κυρίως επειδή οι κυβερνήσεις των χωρών δωρητών χρειάστηκαν απτές επιτυχίες για να δικαιολογήσουν τη διάσωση πριν από τους ψηφοφόρους τους. Η θεραπεία της Ελλάδας έλαβε την ύψιστη προτεραιότητα. Η ίδια η λιτότητα δεν είναι λανθασμένη, αλλά οι επιπτώσεις της στην ανάπτυξη υποεκτιμήθηκαν, ιδίως ελλείπει των πολύ αναγκαίων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, οι οποίες ήταν δύσκολες, διότι συγκρούονταν με κεκτημένα συμφέροντα. Προκαταρκτική μικροδιαχείριση: Οι ενισχύσεις για την ανάπτυξη και δεκάδες προγράμματα του ΔΝΤ, καθιστούν σαφές ότι δεν υπάρχει καμία ανάγκη να επιβληθεί ένα προκαθορισμένο σχέδιο μεταρρύθμισης σε μια αποδέκτρια χώρα. Η κυβέρνηση πρέπει να παρουσιάσει στο εκλογικό σώμα το δικό της πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων και εξυγίανσης, για να έχει την «κυριότητα» των μεταρρυθμίσεων. Αυτή η αρχή εσκεμμένα αγνοήθηκε στην Ελλάδα. Η ενίσχυση δόθηκε υπό κανόνες από μια πολύ λεπτομερή ημερήσια διάταξη. Ωστόσο, αυτό ήταν αυτοάμυνα από την άποψη της τρόικας, επειδή οι Έλληνες ομόλογοι τους έκαναν λίγες προτάσεις και εκμεταλλεύονταν ασάφειες στο σχέδιο μεταρρύθμισης για την προστασία συμφερόντων. Μείωση εξόδων με το λανθασμένο τρόπο: Οι κυβερνήσεις που επιλέγουν τον τρόπο αναδιάρθρωσης των οικονομικών τους επιλέγουν γενικά τον ευκολότερο τρόπο. Στην Ελλάδα, υπήρξε ένα παράθυρο ευκαιρίας για να κλείσουν πολλά κενά φόρου που ευνόησαν τους πλούσιους, γεγονός που θα καθιστούσε τη φορολογική κλίμακα πιο δίκαια και θα δημιουργούσε στήριξη για όλη τη διαδικασία προσαρμογής. Αλλά η κυβέρνηση δεν έκανε τις απαραίτητες κινήσεις, πιθανώς από το φόβο της καλώς συνδεδεμένης ελίτ. Επίσης, ο δημόσιος τομέας μειώθηκε σημαντικά μειώνοντας τους μισθούς αντί για θέσεις εργασίας, διότι χρησιμοποιείται ως δίχτυ ασφαλείας για τις απολύσεις στον ιδιωτικό τομέα. Άλλες μη δημοφιλείς και περιττές μεταρρυθμίσεις, όπως το κλείσιμο της κρατικής τηλεόρασης, εμφανίστηκαν ως προσπάθειες να δυσφημήσουν την Τρόικα ενώπιον των πολιτών. Άγνοια των προβλημάτων: Δεν υπήρξε «Big Bang» στην Ελλάδα γιατί στα πρώτα χρόνια του ευρώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έδωσε μεγάλη προσοχή στα κριτήρια χρέους του Μάαστριχτ. Τα διαρθρωτικά προβλήματα των χωρών της ευρωζώνης εξαντλήθηκαν. Μόλις ξέσπασε η κρίση, οι Βρυξέλλες συνειδητοποίησαν πόσο λίγα γνώριζαν για την Ελλάδα, όπως για παράδειγμα για την αναποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησής της. Επιπλέον, η Ελλάδα ήταν το πρώτο θύμα της κρίσης και θεωρήθηκε ως μεμονωμένη περίπτωση.

Όταν χτυπήθηκαν άλλες χώρες, η επακόλουθη οικονομική ύφεση επιδείνωσε ακόμη περισσότερο την κατάσταση. Υπερβολικά διστακτικό κούρεμα χρέους: Οι πολιτικοί θέλησαν η Ελλάδα να παραμείνει ένα απομονωμένο πρόβλημα. Οι ειδικοί που επισημάναν ότι η Ελλάδα δεν ήταν μόνο μη ρευστοποιήσιμη αλλά και αφερέγγυα αγνοήθηκαν, όπως και η σκέψη ότι μόνο μια σημαντική μείωση του χρέους θα μπορούσε να αποτρέψει τα δρακόντεια μέτρα λιτότητας. Υπήρχε ο φόβος ότι οι πιστωτές άλλων αδύναμων χωρών θα πανικοβάλλονταν εάν χορηγούταν στην Ελλάδα ελάφρυνση του χρέους. Έλλειψη πρόβλεψης: Το ότι η ΕΕ θεωρούσε για μεγάλο χρονικό διάστημα ότι ένα κούρεμα ήταν πολύ επικίνδυνο οφειλόταν επίσης στην έλλειψη προστασίας για την υπόλοιπη ευρωζώνη. Οι δημοσιονομικοί και χρεωστικοί κανόνες της Συνθήκης του Μάαστριχτ δεν προβλέπουν πρόκληση σοβαρής οικονομικής κρίσης και κρίσης χρέους. Θεωρήθηκε ότι οι κρίσεις όπως αυτές που συμβαίνουν στις αναδυόμενες αγορές δεν θα μπορούσαν να συμβούν στην Ευρώπη. Χρειάστηκε πολύτιμος χρόνος πριν δημιουργηθούν μέσα όπως το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας και η τραπεζική ένωση.

4. Η Ισλανδία επιδεικνύει μια σαφώς πιο υγιή προσέγγιση στην επίλυση του προβλήματος της, αποφεύγοντας εξωτερικό δανεισμό και βοήθεια και ρυθμίζοντας αντίστοιχα την εσωτερική της οικονομία. Και στην δική της περίπτωση η προσαρμογή ήταν βίαιη, αλλά εξ αρχής είχε στόχο την στήριξη των χαμηλότερων στρωμάτων, κάτι που εν τέλει έδειξε ότι είναι πιο αποτελεσματικό από την τυπική συνταγή της εσωτερικής υποτίμησης του ΔΝΤ και της ΕΚΤ.

Βιβλιογραφία

ASÍ (Icelandic Federation of Labour), retrieved from: www.asi.is February 2011.

Alamanou, Ada, et al., 2011: The Configuration of Homelessness in Greece during the Financial Crisis. Conference Presentation. 6th European Research Conference, Homelessness, Migration and Demographic Change in Europe, Pisa, 16 September 2011.

Alderman, Liz (2010). In Ireland, A Picture of the High Cost of Austerity. The New York Times.

Andersen, Tine, Karsten Hougaard and Stefan Óllafsson, Assessment of the Labour Market in Iceland. Danish Technological Institute (DTI), 2011.

Annual Macroeconomic Database (AMECO), 2012: 11 May 2012.

Atkinson, A. B. and Eric Marlier, Income and Living Conditions in Europe. Brussels: Eurostat and European Commission, 2010.

Bank of Cyprus to buy Russia's Uniastrum Bank, 2008.

Bank of Cyprus completes Uniastrum acquisition, and. Uniastrum was a dodgy buy, 2013.

BBC News (2011a). Foreign Minister Martin in Challenge to Irish PM Cowen.

BBC News (2010a). EU Ministers Offer 750bn-euro Plan to Support Currency.

BBC News (2010b). Eurozone Approves Massive Greek Bail-out.

BBC News (2010c). Eurozone Leaders Approve Greece Aid Package.

BBC News (2010d). EU Leaders Clinch Pact to Defend Euro.

BBC News (2010e). Greece Crisis: German Cabinet Banks Bail-out Package.

BBC News (2010f). Greek Financial Crisis Explained.

BBC News (2010g). Greek Strikers Hit Athens Streets over Austerity Plan.

BBC News (2010h). Irish Credit Rating is Downgraded.

BBC News (2010i). Irish Deficit Balloons after New Bank Bail-out.

BBC News (2010j). Merkel-Sarkozy Unity Show (2010).

BBC News (2010k). Q&A: Can Europe's 750bn euro Bailout Package Work?

BBC News (2010m). Q&A: Greece's Economic Woes.

BBC News (2009). Ireland Backs EU's Lisbon Treaty.

Brabrant, Malcom (2010). Greece's 'death spiral.' BBC News.

Buiter, W: and Sibert, A.: The icelandic banking crisis and what to do about it: The lender of last resort theory of optimal currency areas". Cepr policy insight, NO. 26, (2008)

Central Bank of Iceland, Survey of debt levels 2009, retrieved from www.sedlabanki.is Central Bank of Iceland, Monetary Bulletin, April 2011a,

Central Bank of Iceland, Financial Stability Report, May 2011:1b

Connor, Kevin (2010). Goldman's Role in Greek Crisis Proving too Ugly to Ignore. The Huffington Post.

Chu, Henry (2010). Ireland's Austerity Steps leading it Astray, Many Fear. Los Angeles Times.

Danielson, J. & Zoega, G.: the collapse of a country".

Department of Finance (2010). The National Recovery Plan 2011-2014.

Directorate of labor (Vinnumálastofnun), Ársskýrsla,

Economy Watch, 2010. Cyprus Economy.

Elliot, Larry (2010a). Greece's Financial Crisis puts the Future of the Euro in Question. The

Edvaldsson, I. R., 2003. Labour Market Performance in Iceland. Working Paper W03:01, University of Akureyri, Faculty of Business Studies.

European Commission, Europe 2020 – A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth.

European Commission (2011). The Economic Adjustment Programme for Ireland. Occasional Papers 76.

- European Commission (2010a). The Economic Adjustment Programme for Greece. Occasional Papers 61.
- European Commission (2010b). European Commission Report of Greek Government Deficit and Debt Statistics.
- Eurostat: EU-Silc data,
- Eurostat, 2011a: Balance of Payments Statistics – Statistics Explained: November 2011.
- Eurostat 2011b: Income Distribution Statistics – Statistics Explained: September 2011.
- Eurostat 2012a: National Accounts at Eurostat – Statistics Explained: October 2012.
- Eurostat 2012b: Wages and Labor Costs – Statistics Explained: October 2012.
- Eurostat 2012c: Government Finance Statistics – Statistics Explained: April 2012.
- Eurostat 2012d: Unemployment Statistics – Statistics Explained: November 2012.
- Evans-Pritchard, Ambrose (2010). Fears of ‘Lehman-style’ Tsunami as Crisis hits Spain and Portugal. Telegraph. Retrieved from <http://www.telegraph.co.uk/finance/financetopics/financialcrisis/7159456/Fears-of-Lehman-style-tsunami-as-crisis-hits-Spain-and-Portugal.html>
- Fitoussi, Jean Paul, 2012: Europe’s Austerity Mirage. In: The New York Times, 28 February 2012.
- Forbes, Kate (2010). Angry Greeks ‘carrying the can’ for Politicians. BBC News.
- Fouskas, Vassilis/Constantine Dimoulas, 2012: The Greek Workshop of Debt and the Failure of the European Project. In: Journal of Balkan and Near Eastern Studies 14(1), 1–31.
- Frangakis, Nikos, and Antonios D. Papayannides (2003). Greece: a never-ending story of mutual attraction and estrangement. Fifteen into One? The European Union and its member states. Wessels, Wolfgang, Andreas Maurer, and Jürgen Mittag Eds. New York: Manchester University Press.
- Fritzell, J. Beckmann, O. and Ritakallio, V-M., Income inequality and poverty: do the Nordic countries still constitute a family of their own

Gongloff, Mark (2011). Greek Default: The Lehman-Like Day After. The Wall Street Journal.

Grant Stein, 2013. Cypriot Banking Crisis-Not applicable to all.

Halldorsdottir, S. ET. AL., Ungt fólk án atvinnu – Virkni þess og menntun (Report of a task force for Ministry of Social Affairs, November 2009.

Haldorsson, O. G. and Zoega, G.: Iceland's financial crisis in an international perspective. University of Iceland, Institute of economic studies, Working paper series NO. W10:02 (2010).

Hellenic Federation of Enterprises (SEV), 2010: Entrepreneurialism without Obstacles: 30 Fields of Action for an Entrepreneurial-Friendly Environment [in Greek]. Hellenic Federation of Enterprises Report, November 2010.

Hellenic Republic (2011).

Ian Cowie, 2013. Cyprus: Tax haven status.

ILO (2011), Annual Report on Global Employment Trends

IMF, Staff Reports on Iceland, 2010 and 2011.

International Monetary Fund (IMF) (2010). Ireland: Letter of Intent, Memorandum of Economic and Financial Policies, and Technical Memorandum of Understanding.

Ioakimoglou, Elias 2011: Labour Costs, Profit Margins and Competitiveness in Greece 1995–2009 [in Greek]. Athens: Institute of Labour of the General Confederation of Greek Workers.

Ioakimoglou, Elias 2012: Internal Devaluation and Capital Accumulation: A Critical Perspective [in Greek]. Studies No. 23, Observatory of Economic and Social Developments. Athens: Institute of Labour of the General Confederation of Greek Workers.

Jan Strupczewski, 2013. Does Size matter?

Jim Leontiades, 2013. Eleven Steps to a financial Crisis.

- Jonsson, Gudmundur And Magnus S. Magnusson, Hagskina (Economic history statistics). Reykjavík: Statistics Iceland, 1997.
- Karamessini, Maria, 2012: Sovereign Debt Crisis: An Opportunity to Complete the Neoliberal Project and Dismantle the Greek Employment Model. In: Steffen Lehndorff (ed.), A Triumph of Failed Ideas European Models of Capitalism in the Crisis. Brussels: European Trade Union Institute (ETUI), 135–162.
- Kentikelenis, Alexander, et al., 2011: Health Effects of Financial Crisis: Omens of a Greek Tragedy. In: The Lancet 378 (9801), 1457–1458.
- Kouzis, Yiannis, 2010: Neoliberal Deregulation and the Alibi of the Crisis. In: Leonidas Vatikiotis et al. (eds.), The Crisis Map: The End of Illusions [in Greek]. Athens: Topos, 199–219.
- Kristjansson, Arnaldur Solvi and Stefán Ólafsson (2011), Skattbyrðin í kreppunni I; University of Iceland, Social Research Centre, Newsletter no. 1:2011 (.
- Krugman, Paul, 2012: Pain without Gain. In: The New York Times, 19 February 2012.
- Jürgen Kröger, 2012. Macroeconomic Imbalances-Cyprus.
- Laiki Bank acquires majority stake, 2005.
- Louis Pochanis, 2012. International banking Services.
- Malkoutzis, Nick, 2011: Greece –A Year in Crisis: Examining the Social and Political Impact of an Un- precedented Austerity Programme. International Policy Analysis, Friedrich Ebert Stiftung, June 2011.
- Marfin Popular Bank buys 43% in Lombard Bank, 2007.
- Marlier, Eric and Natali, David (eds.)with Rudi Van Dam, Europe 2020 - Towards a More Social EU. Bruxelles, Peter Lang.
- Matt Phillips, 2013. Cyprus’ large dodgy banking system.
- Memorandum of Understanding on Specific Economic Policy Conditionality (2010). Greece.

- Milios, John/Elias Ioakimoglou, 2005: Capital Accumulation and Profitability in Greece (1964–2004). Proceedings of the INEK Conference on Sustainable Development, Nicosia, 23/24 July 2005.
- Ministry of Finance(October 2011), Ríkisbúskapurinn 2012-2015: Skýrsla um áætlun í ríkisfjármálum (Report on Public Finances of Iceland 2012-2015).
- Mylonas, Harris, 2011: Is Greece a Failing Developed State? Causes and Socio-economic Consequences of the Financial Crisis. In: Konstantina Botsiou (ed.), The Global Economic Crisis and the Case of Greece. Berlin: Springer, 77–88.
- OECD, Growing Unequal? Paris: OECD, 2008a.
- OECD, Economic Survey - Iceland. Paris: OECD, 2008b. OECD, Education at a Glance. Paris, OECD 2010.
- Ólafsdóttir, Katrin, Does the Wage Structure Depend on the Wage Contract? Cornell University USA, Ph.D. thesis, February 2010.
- Pelagidis, Theodore, 2010: The Greek Paradox of Falling Competitiveness and Weak Institutions in a High GDP Growth Rate Context (1995–2008). Paper No. 38, Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe, London School of Economics. London: LSE.
- PIC – Parliamentary Investigation Committee into the Collapse of the Icelandic Banks, Volumes 1-8. Alþingi, Reykjavík (2010)
- PIMCO, 2013. Independent Due diligence of the banking System of Cyprus.
- Plummer, Robert (2010). Greece Crisis: Is There an Exit? BBC News. Retrieved from
- Prospectus-Cyprus Popular Bank Public CO LTD, 2012.
- Rappeport, Alan, Tom Braithwaite, and David Oakley (2010). Goldman Role in Greek Crisis Probed. The Financial Times.
- Reinhardt, C. M. and Rogoff, K. S. (2009), This Time is Different – Eight Centuries of Financial Folly. Princeton: PUP.

Surveillance Committee O Debt relief processes (2011), Skýrsla, September 2011. Reykjavík: Ministry of Economy and Trade.

Snaevarr, Sigurdur et.al., Skýrsla sérfræðingahóps um skuldavanda heimilanna (Report of a special task force on household debts problems). Office of the Prime Minister, November 2010.

Statistics Iceland, Lágtekjumörk og tekjudreifing 2003–2006 (Risk of poverty and income distribution 2003–2006), Hagtíðindi nr. 5, 2009.

Statistics Iceland, Ráðtöfunartekjur heimilageirans 2010, Statistics on www.hagstofa.is. Velferðarvaktin (Welfare Surveillance / Ministry of Welfare), Stöðuskýrsla vinnuhóps um fjárhagsvanda heimilanna, Júní 2011 .

Stiglitz, Joseph, 2010: The Economic Times. 26 May 2010

The Economist (2011c). En Garde.

The Economist (2011d). Epic fail.

The Economist (2011e). Angst over the euro.

The Economist (2010a). A Very European Crisis.

The Economist (2010b). But What Would Economic Governance Mean?

The Economist (2010c). Can Anything Perk up Europe?

The Economist (2010d). Europe's 750 Billion Euro Bazooka.

The Economist (2010e). Fail Safe.

The Economist (2010f). How to Run the Euro.

The Economist (2010g). Not Out of the Woods.

The Economist (2009). High Tensions.

The Economist (2005). In Come the Waves.

Telegraph (2010). Irish Debt Rating Downgraded by Fitch.

Yogesh Chandarana, 2013. Cyprus bailout raises fears.